

VRG_Folder - 0206 - Pt 2

134

- Stea cu opt raze
- Găsită în L. II după incendiul din 1944
- La M.N.A. Inv. nr. 2617.

135

117

- Ciorchine
- În depozitul șantierului Istria, din vechile săpături, fără altă indicație.
- La Facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon”, București.

119

- Capră
- În depozitul șantierului Istria, din vechile săpături, fără altă indicație.
- La M.N.A. Inv. nr. 2508.

129

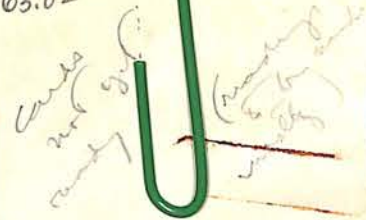
- Cap de femeie în față (Meduza ?)
- Găsită în L. II după incendiul din 1944
- La M.N.A.

132

- Pasăre
- În depozitul șantierului Istria, din vechile săpături, fără altă indicație.
- La Facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon”, București.

63.02

63.03a

147

- Din săpăturile de la Istria, 1955, Sectorul Z₂, car. 4, — 1,05 m
- La M.N.A. Inv. nr. 2751.

— 2 ex.

- Găsite: 1 (2478) și 1 după incendiul din 1944; 1 (2611) în L. II după incendiul din 1944.
- La M.N.A. Inv. nr. 2478 și 2611.

La M.N.

150
GA...
— În depozitul șantierului Istria, din vechile săpături, fără altă indicație.

PIERCE COLLEGE
39, VOUKOURESTIOU STREET
ATHENS

63.01

RUMANIA - ISTRIA

17.II.66

Part of photostats
(imprint)
of Camarache, not
ident. by VG.

MEIT please try.
If not ident.,
new cards to be
made.

Miss Virginia Grace
54 Souidias St.
Athens 140

When and if identified,
enter ident. in book.

63.02

Wade
not yet
ready

(nothing to
be done)
just

97

63.03a

121

— *Stea cu cinci colțuri.* — 2 ex.

— Găsite : 1 (2478) în L. I după incendiul din 1944 ; 1 (2611) în L. II după incendiul din 1944.

— La M.N.A. Inv. nr. 2478 și 2611.

63.036

Kanoraike

71, 98

100

63.649

— *Franză*

— Găsită în L. I după incendiu
din 1944.

— La M.N.A. Inv. nr. 2501.

Kanarake

63.046

71,100

— *Franză*

— Găsită în L. I după incendi
din 1944.

— La M.N.A. Inv. nr. 2535.

63.056

Kanorache.

71, 101

103

63. dpa

Amforă

În depozitul șantierului Istria,
din vechile săpături, fără altă indi-
cație.

La M.N.A. Inv. nr. 2516.

Kanorache

63.066

72, 103

105

63.07a

- *Bucraniiu*
Săpăturile din 1953, Istria.
La M.N.A. Inv. nr. 2198

63.076

Kamarache
72, 105

— *Stea cu opt raze*

— În depozitul șantierului Ist
din vechile săpături, fără altă in
cație.

— La M.N.A. Inv. nr. 2465.

Kanorache

63.086

72, 108

111

63.69a

— *Simbol neclar*

— În depozitul șantierului Istria,
din vechile săpături, fără altă indi-
cație

63.096

Kanasache

43, 111.

113

63,10a

Bon

8547

Figură de om (?)

— În depozitul șantierului Istria,
din vechile săpături, fără altă indi-
cație.

— La M.N.A. Inv. nr. 2464.

Kanarache

73.113

63.106

118

- *Ciorchine*
- Găsită în L. II după incendiul din 1944.
- La M.N.A. Inv. nr. 2615.

119

- *Capră*
- În depozitul șantierului Istria, din vechile săpături, fără altă indicație.
- La M.N.A. Inv. nr. 2508.

117

- New (P)*
on 9.1942
(Bou)
- *Ciorchine*
 - În depozitul șantierului Istria, din vechile săpături, fără altă indicație.
 - La Facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon”, București.

63.116

Kanorache

74,118

Kanorache

74,119

Kanarache

74,117.

125

— *Cap de bărbat, din faţă*
 Găsită în L. I după incendiul
 din 1944.
 La M.N.A. Inv. nr. 2498.

126

— *Simbolul neclar*
 — În depozitul şantierului Istria,
 din vechile săpături, fără altă indi-
 caţie.
 M.N.A. Inv. nr. 2297.

63.126

Kanaracke

75, 125

Kanaracke

75, 126

127

Y. Ben
1165

- Crater (?)
- În depozitul șantierului Istria din vechile săpături, fără altă indicație.
- La M.N.A. Inv. nr. 2531.

128

New
early

- Cocostire și stea cu șapte raze
- Găsită în L. II după incendiul din 1944.
- La M.N.A.

129

- Cap de femeie în față (Meduză ?)
- Găsită în L. II după incendiul din 1944
- La M.N.A.

132

- Pasăre
- În depozitul șantierului Istria, din vechile săpături, fără altă indicație.
- La Facultatea de istorie a Universității „C. I. Parhon”, București.

63.136

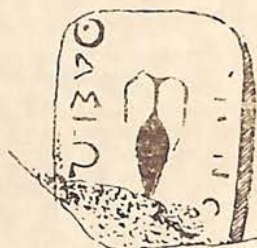
Kanarache
76, 127

Kanarache
76, 128

Kanarache
76, 132

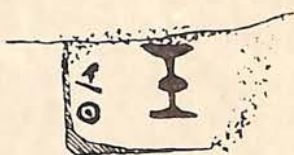
Kanarache
76, 129

137

- Amforă
- Săpăturile din 1953, Tariverdi, Sectorul X, gr. 7.
- La M.N.A.

138

- Vas cu picior
- Săpăturile din 1953, Tariverdi, Sectorul W d, la 0,20 m.
- La M.N.A.

134

- Stea cu opt raze
- Găsită în L. II după incendiul din 1944
- La M.N.A. Inv. nr. 2617.

135

- Arc
- Săpăturile din 1953, Tariverdi . Sectorul X.
- La M.N.A.

140

- Neclar
- În depozitul șantierului Istria.
- La M.N.A.

63.146

Kanarache
ff, 137

Kanarache
ff, 138

Kanarache
ff, 134

Kanarache
ff, 135

Kanarache
ff, 140

63.15a

143

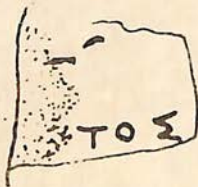
III.66
q. Th. 1858 bis,
fidel under
vasc, or, clay,
in Early

Vas (Aribalos ?)

Din săpăturile 1955 la Istria,
Sectorul Z₂, car. 1, — 1,80 m.
La M.N.A. Inv. nr. 2754.

144

— În depozitul șantierului Istria.
— La M.N.A.

147

— Din săpăturile de la Istria,
1955, Sectorul Z₂, car. 4, — 1,05 m
— La M.N.A. Inv. nr. 2751.

63.156

Kanarache

48, 147

Kanarache

48, 143

Kanarache.

48, 144

63,16a

STAMPILATE LA ISTRIA

145

Grifon

În depozitul șantierului Istria.
La M.N.A.

63.16b

Kanarache
48, 145

63.179

149

— *Albină*

— În depozitul şantierului Istria.

— La M.N.A.

150

ΘΑ....

— În depozitul şantierului Istria,
din vechile săpături, fără altă indi-
caţie.

154

Υ
Ν
Ι

— În depozitul şantierului Istria,
din vechile săpături, fără altă indi-
caţie.

— La M.N.A. Inv. nr. 2715.

155

ΘΑΣΙ....

— În depozitul şantierului Istria,
din vechile săpături, fără altă indi-
caţie.

— La M.N.A. Inv. nr. 2473.

156

63.176

—
—

11
11

10. XI. 65

E. Buzor : "The amphorae deposit of Islam Geaferca" in
Dacia, 1962, 475-487

"Description avec photographies d'un dépôt d'amphores trouvé en 1955 dans le nord de la Dobroudja après des pluies (26 amphores dont 20 ont été récupérées); B. ajoute trois amphores analogues trouvées en Dobroudja à Meidanichioi et Galeşu. Timbres sur le col: ΔΙΟΥ(ΣΙΟΥ) ΔΙ, Α, ΜΙ, [Δ]ΟΥΛΟΥ, ΜΙ, une feuille de lierre; B. distingue au moins 7 ateliers et pense que ces amphores proviennent d'un centre pontique important, peut-être Héraclée du Pont; il les date de la fin de l'époque hellénistique. Le dépôt était peut-être la cave d'un marchand.

from Bulletin épigraphique p. 131, 24 par. L. Robert,
in Revue des Études Grecques, LXXVII, 1964.

ROMANIA

DOBROUDJA MUSEUM

March 6, 1964

Professor Vasile Canarache
Musee Regional d'Archeologie Dobroudja
Constantza
23 rue Eleana Pavel

Dear Professor Canarache:

Under separate cover I am sending you copies of our new Guide for the Athenian Agora, and of my booklet, Amphoras and the Ancient Wine Trade, for the Dobroudja Museum.

Thank you for your book, Le Tresor de Sculptures de Tomi.

The exchange of publications is carried out for our institution by Mrs. Philippides, librarian of the American School of Classical Studies. I myself can make exchanges in general only for works on amphoras or amphora stamps. However, if I find extra copies of some publications, I will remember the needs of your new library.

With best wishes,

Yours very sincerely,

Virginia R. Grace

MUSEE REGIONAL D'ARCHEOLOGIE DOBROUDJA

C O N S T A N T Z A

23 rue Elena Pavel

M.

PROF. VIRGINIA GRACE

Nous vous avons expédié un exemplaire de l'ouvrage " Le trésor de sculptures de Tomi ", contenant l'étude fait par notre collectif scientifique, relatif au lot de monuments sculpturaux romains, récemment découvert à Constantza.

Nous vous prions de bien vouloir nous expédier, en échange, des ouvrages d'archéologie classique et d'histoire antique, publiés par vous ou bien édités par votre institution.

La bibliothèque de notre musée est au début de son organisation et notre collectif scientifique vous serait reconnaissant, si, par cette voie d'échange d'expérience nous pourrions disposer de plus tôt possible de vos ouvrages.

Directeur,

V. Canarache

67a

3
Have sent sculps
book to Trans
w/and publication

M.

VIRGINIA GRACE

Agora Excavations

American School of Classical Studies

Athens

G R E E C E

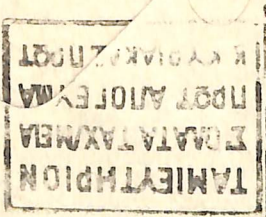
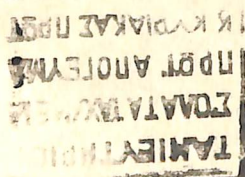

676

Musée Regional d'Archeologie Dobroudja
C O N S T A N T Z A

23 rue Elena Pavel

ROUMANIE

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
al Academiei R. P. R.

1

Str. I. C. Frimu, 11 — BUCUREȘTI

Mme Virginia Grace
American School of Classical Studies
at Athens
54, Soudias Street

GRÈCE

Athènes

69

Ταχ.

Αριθ.

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΣΥΣΤΗΜΕΝΟΥ

διαμέν.

δδός

ἀριθ.

κατέβλεψε την

μηνός

195.

συστημένον (*)

πρός κ.

δδός

εἰς

Χρον. Σημαντὸν

Τέλος

Ποσὲς παραλαβῆς

Παράβολον

Ἐν ὄλῳ

Ὁ παραλαβὼν

Δραχμαὶ

1080

(*) Σημειώσω ἐπιστολή, δείγμα, ἔντυπον κλπ.

BLACK SEA AREA

ROMANIA

March 6, 1964

L'Institut d'Archeologie
de L'Academie de la Reublique
Populaire Roumaine
Bucarest, str. I. C. Primu, 11

Dear Sirs:

I have received the volumes Tomitana (1962) and Suceava (1963) which are volumes VI and VII of your Biblioteca de Arheologie; also the small picture book, Histria, (1962), by E. Condurachi, in English.

I have sent, addressed to Dr. Popescu, for your institut, 2 copies of my booklet, Amphoras and the Ancient Wine Trade; and I will now send one copy of our new Guide to the Athenian Agora.

In 1949 I sent to Professor Gheorghe Stefan a number of offprints, including a copy of my first long article on amphora stamps, a whole number of Hesperia III, 1934 (pp. 197-310). now, of course, out of print.

As to exchange, for the future: it is Mrs. Philippides of our School library who handles the exchange of publications for the American School. She says that the School already has Tomitana, but not yet Suceava. She is willing to send you a publication in exchange for Suceava, which I will give to her; but of course she does not want two copies.

For my own library, I am glad to have any publications of amphora stamps or amphoras, also illustrated ^{small} books on ancient sites in your country, with plans, especially if printed in English or French,

such as Condurachi's Histria which you have sent. For such publications, I will send something in exchange. I do not need for my private library Rumanian books on sculpture, inscriptions, prehistoric finds, etc., and I cannot send anything in exchange for them.

Yours very sincerely,

Virginia R. Grace

(Don Walden
appt 5)

No 5 Virginia Grace 719

Athens

L'Institut d'Archéologie

de l'Académie de la République Populaire Roumaine

— BUCAREST, str. I. C. Frimu, 11 —

a l'honneur de vous envoyer, à titre d'échange :

Dacia, n.s. vol. 19

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE vol. 19.....

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ (SCIV) An. No.

Tomitana, Sucena, Histria

Bucarest, le 16 2 03

Le directeur,

Nous avons reçu :

Adresse :

Date.....

Signature _____

Accusé de Réception

Institutul de Arheologie
al
Academiei R. P. R.

BUCUREȘTI

Str. I. C. Frimu, 11
ROUMANIE

72

ACADEMIA R. P. R.
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
București — Str. I. C. Frimu 11
Telefon : 12.53.90 — 12.24.34

Nr. 4083 / 13. novembre 1963

Madame
Virginia Grace
American School of Classical
Studies at Athens
A t h e n s
54 Souidias Street

Madame,

Nous nous permettons de faire appel à votre bienveillant concours pour obtenir, en échange, votre ouvrage: "Excavations of the Athenian Agora. Amphoras and the Ancient Wine Trade", June, 1961.

D'ailleurs, vous avez eu l'amabilité de nous envoyer en 1958, vos études publiées dans Hesperia, Supplément, VIII et X, dont nous vous remercions encore une fois.

Ces jours-ci vous recevrez nos monographies: Tomitana, Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava, Histria.

Si vous désirez avoir d'autres publications éditées par notre Institut - publications que nous envoyons régulièrement à votre Bibliothèque d'Athènes et que vous connaissez - nous serions heureux de vous les faire parvenir.

En vous remerciant d'avance, veuillez agréer, Madame, l'expression de nos sentiments les plus distingués.

Directeur Adjoint,

Dorin Popescu
Dorin Popescu

73

Τελ.

Αριθ.

ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΣΥΣΤΗΜΕΝΟΥ

διαμέν. εν οδού
κατέθεσε την μηνός 29/2/1995

συστημένον

πρός κ.

οδός

εἰς

Χρον. Σημειώνον

Δραχμαὶ

Αποδοτέα παραλαβῆς...

Ἐλείπον...

Ἐν ὅλῳ ...

Ὁ παραλαβών

(?) Σημειωθῆτω ἐπιστολή, δαίγμα, ἔντυπον κλπ.

74
February 28, 1964

M. Dorin Popescu, Directeur Adjoint
ACADEMIA R.P.
Institutul de Arheologie
Bucuresti

Dear M. Popescu:

Thank you for the publications you sent.

I am sending by registered mail two copies of the booklet
you have requested.

Sincerely yours,

Virginia Grace

M. GRAMATOPOL

UN PORT COMERCIAL LA CALLATIS

REVISTA MUZEELOR

Nr.2 1966

Un port comercial la Callatis

MIHAI GRAMATOPOLOU

În anul 1961 — conducând secția Callatis a Muzeului regional Dobrogea — m-am ocupat cu strângerea de informații în legătură cu topografia cetății, așa cum apare ea în urma săpăturilor pentru construcțiile ridicate în anii din urmă la Mangalia.

Am încercat astfel să colțonez, cu noile știri dobândite, un material mai vechi, pe care l-am putut verifica cu rezultatele săpăturilor foarte sporadice efectuate de curând la Mangalia. Împreună cu scafandrii care au lucrat la dragările pentru port, am mers în recunoașterea urmelor întâlnite de aceștia sub apă, pentru a descoperi, în adevăr, atât pe parcursul canalului care conduce către lacul din sudul Mangaliei, cât și la începutul acestui lac, urme de cheiuri, fragmente de capiteli, iar în lac chiar o coloană, la câțiva metri sub apă. Rezultă că orașul grecesc se întindea către sud — în afara acropolei, înconjurată de ziduri puternice — către lacul de astăzi, în trecut un liman al unui curs de apă, care vine din adâncul teritoriului dobrogean. Marea a depus nisip la gura limanului, formând un lac cu apă dulce, alimentat continuu de râu. Ținând seama de urmele arheologice ieșite la iveală în urma dragării țărâmului mării între punctul sudic al falezii și lac, cât și de cele descoperite în lac, în regiunile piciorului vestic al podului metalic, putem confirma completarea inscripției publicate de Tocilescu¹:

[ένος]	· · · ·	IN KAI ΕΠΙΣΚΕΥΑΣΑΜ
[λιμένι]	· · · ·	ΕΝ ΤΩ ΜΕΓΑΛΩ
		ΛΩ ΠΥΡΓΩΝ ΚΑΙ
		ΤΕΙΧΟΥΣ ΚΑΙ ΦΙΑ
		ΝΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗ
[μος]	· · · ·	ΜΟΝΙΜΟΝ ΗΡΑΚΛΕ
[ίδου]	· · · ·	ΤΕΙΜΕΣ ΧΑΡΙΝ

¹ În «AEM» VI, 1981, p. 5, nr. 5. La Muzeul național de antichități, Inv. nr. 499 și nr. 831 (fragment găsit ulterior). Editorul amintește că inscripția presupusă a proveni de la Tomis ar fi fost adusă după părerea sa, de la Callatis.

O fișie, reprezentând marginea originală din dreapta a pietrei, s-a pierdut, după ce a fost publicată de Tocilescu. Actualmente — bloc de calcar înalt de 0,75 cm × 0,40 × 0,50 cm, piatra este tăiată în celelalte trei părți, datorită reutilizării ei ulterioare ca bloc de talie. Inscripția reprezintă o mulțumire adusă de Sfatul și poporul callatian lui Μόνιμος Ἡρακλείδου pentru activitatea «edilitară» a acestuia în portul cel mare, la unul din turnuri, la zidul de apărare. Aceasta înseamnă, că la Callatis a existat un al doilea port, care putea adăposti corăbii mai multe și mai mari, fiind mai cuprinzător decât celălalt din fața acropolei. De altfel acest liman era singurul refugiu pe care coasta, așezată aproape perpendicular pe direcția vântului, îl oferea navigatorului. Spre deosebire de Tomis — unde portul era adăpostit într-un sinus apărat de o peninsulă stîncoasă —, Callatisul avea coasta deschisă vântului și valurilor puternice care făceau dificilă atât acostarea, cât și ieșirea corăbiilor.

Harta inginerului Pamfil Polonic (fig. 1), întocmită la sfîrșitul secolului trecut², înregistrează urmele antice nealterate de construcțiile moderne sau de schimbările topografice ulterioare. Pe această hartă este menționat cheiul sau mai degrabă digul — după părerea noastră — care, perpendicular pe direcția vântului de nord-est, continua zidul de nord al cetății, formînd un bazin de ancorare în fața actualei faleze. Urmele acestui dig se văd și astăzi, la circa 50 m în larg, la 0,80 m sub apă. Digul antic merge pînă la 20 m după cotul digului actual, paralel cu acesta, la 15 m în fața lui. În peretele falezei se aflau săpate antrepozite. Au ieșit la iveală bolți uriașe zidite și depozite de amfore³ sub vilele din colțul de NE al cetății, în direcția bisericii bizantine.

² Vezi arhiva ing. Pamfil Polonic la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

³ Radu Florescu, Raport asupra cercetărilor arheologice întreprinse la Mangalia între 3—28 februarie 1959 (în manuscris).

Harta întocmită de ing. Pamfil Polonic (Cab. Manuscrise, Biblioteca Academiei).

În continuarea digului antic, care face cu coasta un unghi de aproximativ 30°, se află, la o distanță de 300 m de capătul digului modern de larg, o construcție submarină formată din blocuri uriașe de calcar de aceeași compoziție cu cel aflat pe malul lacului, către comuna Limanu. Digul acesta uriaș este dispus în zigzag — paralel cu țărmul — în fața gurii limanului pe care odinioară riul din sudul Callatisului îl forma cu marea. Rostul acestui dig este de a salva de împotmolire limanul și de a micșora forța valurilor minate de vântul de nord sau de sud — zigzagurile fiind perpendiculare pe cele două direcții posibile ale vântului. În secolul al XVII-lea, călătorul turc Evliya Celebi, trecând prin aceste părți, notează în jurnalul său: « deoarece acest port este deschis spre sud-est, se foc valuri ca munții, din care cauză corăbiile pleacă imediat ce încarcă mărfurile. În vechime a fost aici un port mare cu două ieșiri, și acum, în fundul mării se văd pietre de port, mari ca munții »⁴. Cele două ieșiri ale portului din vechime erau de bună seamă spațiul dintre digul din fața falezii și digul în zigzag, apoi ieșirea de la sudul acestui dig... (pl. 2).

Histria și Tomis au calități portuare deosebite. La Callatis singurul adăpost natural oferit de coastă era limanul râului Kerbos — de la care deriva și numele așezării autohtone Acervatis —, după mărturia lui Plinius cel Bătrân⁵. Heracleotii s-au bucurat de o ciudată homotopie în această parte a Pontului Euxin. Ei și-au așezat colonia întocmai ca metropola, la vărsarea unui râu în mare. (Heraclea Pontică era așezată și ea în apropierea râului Calles — de la al cărui nume callatienii l-ar fi derivat pe cel al cetății lor)⁶. Existența unui asemenea loc favorabil pentru port în sudul orașului justifică întrebarea de ce era necesar un al doilea în fața acropolei? Din mai multe motive, dintre care — după părerea noastră — cel mai impor-

tant este motivul militar. Atena, în vremea lui Solon, avea și ea două porturi: Phaleron și Prasiae — acesta din urmă așezat pe coasta de răsărit a Attice⁷ la aceeași latitudine cu Atena, servind ca bază flotei, atunci când Megara și Aegina blocau ieșirea din Phaleron. O mulțime de alte orașe din Pontul Euxin aveau două sau chiar trei porturi⁸. Orașul Callatis se întindea pe coastă, de la punctul nordic al actualei falezii până la marginea lacului, pe o distanță de 1 200 m. Într-o situație defensivă, apărarea porturilor și a orașului de peste zidurile acropolei era foarte greu de realizat atât pe uscat cât și pe mare. Când Lysimach asediază cetatea, Antigonos trimite în ajutorul callatienilor o flotă și o armată de uscat⁹. Această flotă asigură legăturile orașului cu exteriorul, făcându-l să reziste asediului aproape patru ani. Probabil tot cu ajutorul ei s-a făcut evacuarea parțială a locuitorilor orașului primiți cu bunăvoință de Eumelos, regele scit din Bosforul Cimerian. Este evident că această flotă nu putea acosta decât la adăpostul unor fortificații puternice ale unui port care se afla în zona cea mai întărită a orașului. Până în prezent nu s-a găsit nici o urmă de ziduri de apărare, care să unească acropola propriu-zisă cu lacul din sud, deși au fost numeroase lucrările edilitare efectuate în această zonă. Existența acestui port deschis în lac, impune existența unui port fortificat, al cărui dig — poate suprainălțat cu metereze — se mai vede și astăzi — în fața plajei de la Mangalia. Dar dacă portul de pe lac se dovedea mai puțin folositor decât cel din fața acropolei în vreme de război, în vreme de pace el era un adevărat emporion în care se vărsau bogățiile solului dobrogean aduse de băștinașii cu care callatienii au trăit întotdeauna în bună înțelegere. Ei își transportau grânele pe riul care se vărsa în mare, descărcându-le și plutele sau bărcile în hambarele cheiurilor la care trăgeau corăbiile golate de uleiuri,

vinuri și alte produse de import. Corăbiile venite de peste mare trăgeau mai întâi la descărcare în portul din fața acropolei, unde antrepozite încăpătoare și sigure puneau la adăpost marfa prețioasă vândută mai apoi cu amănuntul. Acei εἰσπωγῆς nu erau negustori de cereale — cum presupune prof. Sauciu-Săveanu¹⁰, ci intermediari ai engroșiștilor de cereale, cărora le vindeau vinul și uleiurile aduse de peste mări, τὰ φορτία τῶν ἐμπόρων, de care pomenește inscripția publicată de același¹¹. O astfel de activitate comercială bazată — nu numai pe schimbul în natură, ci efectuată și prin bani — este dovedită de marile număr de monede autonome găsite în toate cetățile pontice și în teritoriile rurale de influență ale acestora. În fine, întrepătrunderea onomastică, vecinătatea necropolelor, ca dovadă a coabitării în cadrul aceleiași cetăți, sînt încă un indiciu al relațiilor strînse dintre greci și localnici bazate pe cointeresele economice. Aceste relații au fost chezașia însăși a existenței și prosperității orașelor — porturi.

★

Existența concomitentă a celor două porturi, cu rosturi deosebite, — cel din cetate port militar și de import, cel de pe lac comercial, de export — nu pare să fi datat de la începuturile așezării. Datorită

¹⁰ Theofil Sauciu-Săveanu, εἰσπωγῆς la Callatis, extras din volumul I. Nistor, Cernăuți, 1937, p. 6 și urm.
¹¹ Th. Sauciu-Săveanu, « Dacia », III—IV, 1927—1932, p. 422—424.

situării între acropolă și lac a unor necropole diferit databile în timp, am putea trage unele concluzii cu privire la modul în care a variat întinderea orașului antic.

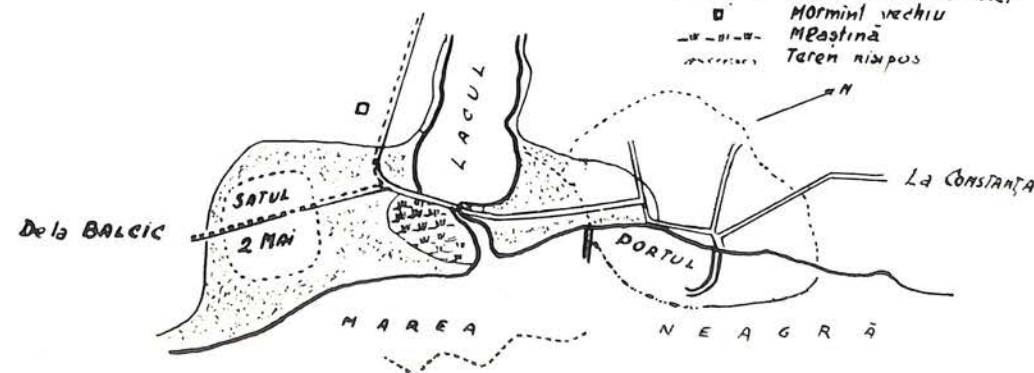
Imediat la sudul falezii, dincolo de piciorul digului mare, pe malul bazinului portului, cu ocazia lucrărilor de dragare, s-au scos sute de fragmente de amfore funerare (rînduite în șiruri paralele la 20—30 cm sub nisip). Cu câteva decenii în urmă, acest teren se găsea deasupra nivelului apei. Fragmentele de amfore pe care le-am putut aduna, fiind sigur de stricta lor proveniență, datează de la începutul secolului al IV-lea î.e.n., conturînd astfel în linii foarte mari necropola. Aceleași lucrări de dragare și de evacuare a materialului printr-o conductă de presiune de la piciorul digului, în actualul stadion, explică prezența în acest parc a numeroaselor mănăși de amfore comerciale ștampilate din secolul III—II î.e.n. Din acest din urmă loc au fost colectate peste 500 bucăți numai în cursul lucrărilor de nivelare. În prezent, orice zgîrie-tură în pămînt dă la iveală o mănășă sau un fragment de mănășă ștampilată. În afară de material elenistic — comercial, în stadionul modern sub care se află o necropolă de la sfîrșitul secolului al IV-lea și din secolul al III-lea î.e.n., iar mai la nord secolul II î.e.n., se mai găsește și material roman¹², adus tot prin aceeași conductă din locul sus-amintit, de la piciorul digului mare, unde bănuim să fi fost atît în epoca

¹² Placă votivă pentru Dionysos, marmură, publicată de Gabriella Bordenache în « Dacia », N. S., IV, 1960, p. 502.

Șchița publicată de O. Tafrali în « Arta și Arheologia », București I, 1927, p. 18.

LEGENDA

- Actualul mal al apei
- - - Actualul zid al cetății și zid de apărare
- Presupusul zid
- Actualul dig
- Vechiul dig ruina
- Prima curbă de nivel
- Mormini vechi
- Măști
- Teren nisipos

⁴ Fragment publicat în « Arhiva Dobrogei », vol. II, nr. 2, 1919, p. 136.

⁵ Plinius, Hist. nat., IV, 11, 44 și IV, 18, : « Callatim, quae antea Acervetis vocabatur » (în alte mss. Cerbatis și Cerbetis).

⁶ Radu Vulpe, Histoire ancienne de la Dobrodja, București, 1938, p. 66.

⁷ Charles Seltman, Athens, its history and coinage before Persian invasion, Cambridge, 1924, p. 11.

⁸ La Chersonesos se pomenește un καλὸς λιμὴν (portul cel frumos) pe lângă alte două porturi.

⁹ Diodor din Sicilia, ediția Curtius-Fischer, 1906, vol. V, sec. XIX, p. 117—118.

elenistică cât și romană partea comercială a orașului — situată pe țărmul mării. Aceasta înseamnă că la sud de piciorul digului actual, a fost mai întâi o necropolă de incinerare, căreia i s-a suprapus un sector comercial — elenistic și roman. Necropola din stadionul actual, dincolo de zidul de nord al cetății, este a doua în ordine cronologică după necropola de incinerare, din partea de sud a acropolei, deasupra căreia ulterior s-a suprapus, prin extinderea orașului către lacul din sud, o parte a sectorului comercial al Callatisului. În adevăr, harta întocmită de Polonic ne arată că zidul vestic al incintei acropolei se continua spre sud, depășind linia care marchează partea de sud a falezei, unde s-a descoperit cu ocazia noilor construcții, un zid de sud, cu o poartă, aproape de marginea dinspre mare a curții și care s-ar putea data — după măr-turia lui R. Florescu, care a asistat la săpătură, — în secolul IV e.n.¹³ Zidul de vest al incintei continuă, către sud, spre lac. Pe vremea lui Polonic urmele acestui zid erau vizibile, la suprafață. În anul 1961 am dat de fundațiile acestuia, cu ocazia unor săpături în fața vechiului local al poștei. Un șanț de canalizare — urmărind direcția NE-SV — întâlnea la baza lui zidul de dimensiuni de fortificație. Polonic nu înseamnă pe hartă nici locul unde acest zid de vest cotea spre mare, nici existența unui zid de sud, care în această formulă să închidă incinta. Prof. Sauciu-Săveanu pomenește de niște blocuri de fundație în piatră de talie, care păreau că formează un zid — cam în locul care ar corespunde, în linie dreaptă, cu acela unde se oprește zidul de vest pe harta lui Polonic. Săpătura, începută la sfârșit de sezon, în 1925, și rămasă pentru anul următor, a fost desființată propriu-zis, căci nu s-a mai găsit ulterior nici o urmă din fundația descoperită, datorită unor lucrări de amenajare portuară¹⁴; apoi s-a renunțat a se mai urmări zidul pe direcția indicată de porțiunea descoperită pe plajă. Este oportu-n să reamintim că în stadiul actual al cercetărilor, sau mai degrabă în stadiul actual al presupunerilor întemeiate doar pe câteva date sigure, cele două perimetre ale porțiunii întărite a orașului constituie două soluții strategice adoptate și abandonate — în funcție de evenimentele care au condiționat înflorirea sau eclipsarea temporară a bogatei și activei Callatis. Presupunem ca fază inițială, în vremea clasică, un zid de incintă la capătul de sud al falezei, apoi o extindere a incintei către lac, urmînd mai târziu în era noastră, în perioada tulbură de la începutul secolului I și din secolele III—IV, o restrîngere pe linia incintei inițiale sus-amintite. Bibliografia recon-strucțiilor orașului și a incintei, pe porțiuni mai mari sau mai mici, este bogată în texte istorice și inscripții din epoca greacă și romană dintre care una, de curînd descoperită la Callatis (Muzeul de arheologie Constanța inv. II 33162), se leagă strîns de chestiunea sus-amintită a variațiilor zidului de apărare în funcție de vremurile bune sau rele ale orașului. Este vorba de un decret în cinstea unui binefăcător al Callatisului, care a venit în ajutorul locuitorilor în mai multe rînduri. Din păcate textul păstrat este insuficient pentru a cunoaște mai pe larg toate serviciile pe care

necunoscutul le-a oferit Callatisului. Dar din ce s-a păstrat reiese că a despărțit cu un zid un anume loc din cetate în scopuri defensive, la chemarea oficială a Sfatului, dacă astfel poate fi înțeles locul respectiv din inscripție: *βουλευσθαι παρακαλέσαι εἰ τὸ διατεῖχσαι τὸν* Într-o vreme în care, datorită unui asediu, cetatea se afla înconjurată de ținuturi pustiite, binefăcătorul callatienilor a inter-venit în problema aprovizionării (*σιτικῶν γενημάτων*), dînd bani fără dobîndă pentru cumpărarea de cereale (*ἀτοκα εἰσένεγκας χρήματα εἰς τὸν κατογορασμὸν*). După detaliile paleografice, inscrip-ția se poate data pentru începutul secolului I î.e.n.

Este clar că orașul asediat, lipsit de grînele ogoarelor învecinate, era silit să se aprovizioneze pe mare, prin portul din fața acropolei, aducînd alimente din celelalte orașe litorale unde influența lui Mitridate nu ajunsese încă, în cazul cînd documentul se referă la o opoziție a callatienilor față de monarhul pontic. Probabil că binefăcătorul orașului a luat asupra sa cheltuiala înălțării întăriturii pe fundația mai veche de la capătul de sud al falezei, reducînd suprafața citadelei, iar portul «cel mare» de la liman rămînînd vremelnice abandonat. Se pare că abandonarea por-tului mare este la un moment dat de mai lungă durată. În vara anului 1961 lucrările de amenajare la piciorul podului metalic dinspre comuna 2 Mai, în partea de nord a șoselei care intră pe pod — deci în dreptul cheiului antic de pe lac — au dat la iveală cîteva morminte din secolul I î.e.n. — secolul I e.n., dispuse în mod organizat în șiruri paralele. Situaarea acestei necropole de mică întindere atît de aproape de port și de cartierul comercial care, lega acropola de cheiul de pe liman, înseamnă o abandonare pentru o durată mai lungă a acestuia.

În încheiere, o ultimă chestiune: șoseaua litorală care venea de la Dionysopolis la Callatis trebuia să traverseze limanul. Scafandrii care au lucrat la adîn-cirea lacului m-au condus la locul situat la vest de cheiul antic — deci mai în susul apei — unde malurile se apropie, marcînd capătul limanului, și unde au dat de substrucții solide formate din blocuri de piatră bine făcute, pe care le-au spart cu greu pentru a acestei gîtuiri se mai pot observa după ploaie, pe care se îndrepta spre Callatis. În antichitate, limanul fiind larg deschis către mare, traversarea lui se putea face în locul cel mai îngust și mai apropiat de oraș. Întăriturile sus-amintite formau o închidere a portului antic pentru ambarcațiunile venind din susul rîului și în același timp serveau ca puncte de sprijin — la o anumită înălțime — pentru un pod de lemn. Men-sînt mult ridicate în raport cu cheiul antic, ele fiind la nivelul cîmpiei dobrogene.

Mi se pare că cele expuse¹⁵ lămuresc și justifică satisfacător completarea de către Tocilescu a inscrip-ției în discuție, întregire asupra căreia existau îndoeli. Atestat și localizat astfel, portul cel mare de la Callatis așteaptă săpături ce vor spori știrile noastre despre strălucitoarea cetate a Pontului Sîng.

¹³ Radu Florescu, raportul în manuscris citat mai sus.
¹⁴ Th. Sauciu-Săveanu, «Dacia», II, 1925, p. 104.

¹⁵ Mulțumesc și pe această cale tov. prof. Radu Vulpe, pentru prețioasele îndreptări.

DOCUMENTAREA ISTORICA PRIN ICONOGRAFIA NUMISMATICĂ

REVISTA MUZEELOR

ANALIZĂ CRONOLOGICĂ

Nr. I 1967

DOCUMENTAREA ISTORICĂ PRIN ICONOGRAFIA NUMISMATICĂ

MIHAI GRAMATOPOL

Moneda, ca document iconografic, spre deosebire de tot ceea ce omul a produs ca imagine de la începutul manifestărilor sale spirituale, era destinată, prin natura ei specifică, a fi o valoare circulatorie căreia imaginea îi certifica autenticitatea și valabilitatea. Apariția acesteia în veacul al VII-lea î.e.n., în Lydia, prin impostarea, pe lingouri de o anumită greutate redusă, a unui semn al emitentului, este într-un fel legată necondiționat de importanța ce se acorda imaginii aflătoare pe aceste mici lingouri, care scutea de cîntărire fiecare piesă în parte, marcînd totodată și diferențele valorice, căci, în unele cazuri, prin fragmentarea imaginii, se marcau diferențele ponderale în sensul că, dacă de pildă pe unitate figura o amforă, pe jumătate apărea o jumătate de amforă, iar pe sfert numai un sfert al acesteia¹. Moneda, prin garanția dată de imagine, nu constituie numai cea mai veche mărturie a valorii iconografiei, ci, în existența ei multimilenară, a avut un rol propagandistic important, fiind un fel de gazetă oficială a statului, dacă ne gîndim la Imperiul roman, întins pe trei continente, unde mesajele Romei ajungeau în miinile locuitorilor celor mai simpli prin imaginile simbolice de pe moneda pe care o foloseau.

În fine, ea constituie pentru cercetătorul de astăzi un indispensabil instrument de lucru și un vast obiect de studiu sub raportul simbolisticii, artei și tehnicii, dîndu-i posibilitatea să pătrundă adînc în descifrarea obiceiurilor, legilor și specificului epocii a cărei mărturie este, iar pe de altă parte, să deceleze informații importante pentru istoria artei sau tehnologiei. Astfel, iconografia monetară devine un instrument al cercetării istorice, valoarea ei documentară fiind diferit evidențiată, începînd din veacul al XVII-lea și pînă astăzi.

Fără îndoială că preocupările străvechi pentru caracterul documentar al imaginilor monetare erau strîns legate, ca și astăzi, de alcătuirea unei colecții care avea în primul rînd scop documentar, în același sens ca și imaginile străbunilor păstrate în atriile familiilor romane. Caesar, Augustus, Varro, Asinius Pollio, ca și alți mecenai ai Romei, aveau și colecții numismatice, printre alte colecții de obiecte de artă ajunse la mare preț și capabile de a stîrni pasiuni uneori rapace. Curiozitatea și pasiunea colecționarului erau alimentate de imagistica monedei și de realizarea artistică a acesteia. Mulțimea și importanța monedelor nu au scăpat erudiților începutului evului modern, care au procedat la clasarea acestora în ordine geografică și cronologică, după principiile întocmite pentru prima oară de către Eckel². Decenii de-a rîndul, ele au constituit singurul indiciu în stabilirea iconografiei imperiale, dînd nume nenumăratelor statui și portrete dezgropate. Abia cataloagele lui Mionnet și Cohen³ au ordonat întinsul material

¹ Aristotel, *Politica*, 1257^a 35.

² Eckel, J., *Doctrina nummorum veterum*, Viena, 1792–1798, 8 vol.

³ Mionnet, T. E., *Description de Médailles antiques, grecques et romaines*, Paris, 1807–1837, 15 vol. Cohen, H., *Monnaies de la République romaine*, Paris, 1857. *Monnaies frappées sous l'empire romain*, ed. a II-a, Paris, 1880–1892.

numular, constituind o normă de sistematizare pentru orice colecție. La aceștia, valoarea documentară a monumentelor de care se ocupă capătă o semnificație mai adâncă. Subliniem optica lor valabilă și astăzi, prin aceea că evidențiau caracterul instructiv al imaginii, precum și larga ei răspindire înaintea apariției tiparului și a gravurii, când banul constituia singurul instrument de vehiculare al acestuia.

Departamentul de a întreprinde un istoric amănunțit al evoluției ideii de document al imaginii monetare, ne propunem să arătăm metodele mai noi ale interpretării ei iconografice. În această privință, două sint aspectele pe care le vom urmări în iconografia monetară: aportul acesteia la studiul numismaticii însăși și contribuția ei la iconografia generală a antichității, vreme pentru care constituie una din principalele surse de informare.

Recenta lucrare a Mariei R. Alföldi⁴ clasează cronologic, după criterii iconografice, monedele de aur emise în diversele ateliere ale Imperiului roman în vremea lui Constantin cel Mare și a urmașilor săi. Studiind cu amănunțime stilul diversilor gravori, autoarea caută în același timp operele care au constituit modelele acestora, urmărind în portretele monetare gradul de perfecțiune al imitațiilor. În afara dificultății tel propus, lucrarea urmărește ideea forței și majestății imperiale, așa cum apare ea pe monede, căutând să deosebească în aceste documente imagistice oficiale ceea ce avea să se dezvolte mai târziu și să constituie esența artei bizantine. Pluralitatea și importanța încheierilor degajate de studiu în ceea ce privește disciplina numismaticii în ea însăși (clasarea cronologică a emisiunilor), sau referirile la arta unei epoci următoare (arta bizantină), dovedesc resursele nesecate ale cercetării iconografice a monedelor.

Ultima ediție amplificată a cărții lui Louis Robert: *Villes d'Asie Mineure, Études de géographie ancienne*⁵ subliniază în concluzie că ieșirea numismaticii din limitele stricte ale cercetării și informării ei are consecințe pozitive pentru progresul studiului antichității în general. Cunoscutul clasicist francez ne-a ilustrat această afirmație prin interpretarea constructivă a iconografiei monetare a Asiei Mici, identificând pe baza acesteia, a toponimiei și a altor izvoare geografice, nenumărate localități care au înflorit în estul lumii grecești. Cel mai bun serviciu care se poate aduce numismaticii este acela de a face să înceteze izolarea sa, asociind-o constant și strîns cu celelalte discipline. În cursul vizitei făcute în țara noastră în anul 1965, eruditul francez ne-a înfățișat un interesant exemplu de multilaterală informare iconografică asupra lumii vechi, în care numismatica își avea rolul ei. Cunoscut pentru specialiști erau simbolurile monetare de pe dinarii romani republicani, precum și obiceiul larg practicat de a figura pe monedă însemnele comerciale ale agoranomilor. De asemenea, cunoscut era un pond roman de la Callatis⁶ purtând pe ambele fețe următoarele simboluri: balanța, cleștele, biciul etc. În Muzeul regional al Dobrogei se află vestitul sarcofag roman de marmură, care a preocupat îndelung pe specialiști sub aspectul atribuirii și semnificației simbolurilor de pe laturi: biciul, balanța, clopotul, cleștele. Multă vreme acestea au fost interpretate de savanții iconografia monedelor, a pondului și a sarcofagului, Louis Robert, făcând apropierea care se impunea între beneficiarul sarcofagului de la Tomis era un agoranom, poate chiar de la Callatis (unde-i cunoaștem un pond) sau în tot cazul un agoranom tomitan contemporan.

Cercetările numismaticii românești au înregistrat în ultima vreme un real progres în domeniul monedelor geto-dacice, axându-se în principal pe studiul iconografiei monedelor care ne-au parvenit în număr însemnat, ca singure monumente complexe asupra civilizației materiale și spirituale a strămoșilor poporului român. Abordarea laturii artistice iconografice a acestor monumente ca făgaș de studiu a constituit o noutate într-un domeniu în care fundamentalele cercetări ale lui Constantin Moșil, datînd de o jumătate de secol, se cereau continuate. Aportul cabinetului numismatic al Academiei Republicii Socialiste România, păstrător al celor mai importante loturi de monede geto-dacice, constă în studierea iconografică comparativă a emisiunilor dacice de pe întreg teritoriul țării noastre, pe toată durata emiterii acestora. Cercetările mai vechi și mai noi ale lui Octavian Iliescu în acest domeniu⁷, interpretînd fructuos latura iconografică a monedelor în discuție, au dus la stabilirea tipului Pielești — avînd ca model tetradrahma lui Filip al III-lea și nu cea a lui Alexandru cel Mare cum se presupunea anterior — marcînd în acest fel continuarea surselor de inspirație grecească în seria monedelor dacice și după diminuarea emisiunilor de largă circulație ale epocii lui Alexandru. Stabilirea de către același cercetător a apartenenței tipului Amphipolis — Larissa la o fază premergătoare imitațiilor sus-amintite a format punctul de plecare pentru cercetările ulterioare în deosebirea seriilor autohtone de seriile de imitație.

Studiind detaliile iconografice și stilistice ale întregului material monetar dacic s-a ajuns la concluzii formulate și demonstrate pentru întreaga oară pe baza unor argumente de stil și de imagine: că emisiunile dacilor au un caracter etnic unitar specific, net deosebit de emisiunile celtice sau de alte imitații barbare după monedele grecești; că există serii autohtone care nu au ca model prototipurile macedonene, ci se bazează pe un fond iconografic comun traco-macedonean — acestea datîndu-se pentru începutul secolului al IV-lea î.e.n.; că mai târziu și chiar paralel cu succedanele prototipurilor autohtone, apar seriile de

imitație macedoneană, ambele categorii stilistice continuîndu-și apariția concomitent, pînă la sfîrșitul monetăriei geto-dacice. De aici decurge implicit apartenența economică, încă din cele mai vechi timpuri, la lumea tracică și mediteraneană și nu la cea celtică, așa cum se afirmase de numeroși istorici printre care și Vasile Pârvan, confirmîndu-se, totodată, prin fapte aparținînd domeniului culturii spirituale, numeroasele cercetări arheologice care stabilesc puternicele legături și influențe mediteraneene în cultura autentică și originală a geto-dacilor.

Nu am amintit decît doar cîteva exemple de fructuoasă investigație iconografică în domeniul complex al monumentelor numismatice, care a dus la rezultate imposibil de obținut într-alt chip, evidențiînd astfel importanța iconografiei monetare ca instrument documentar în lămurirea problemelor specifice numismaticii, în întărirea unor teze emise pe baza altor argumente de natură istorică și arheologică.

Ne rămîne să arătăm, așa cum spuneam mai sus, contribuția iconografiei numismatice la iconografia generală a lumii vechi, care sint tendințele și metodele moderne în această direcție. Pornind de la interpretarea imaginii monetare ca document de sine stătător, unii autori au cercetat portretistica numismatică, reliefind caracterul special al acesteia și legăturile ei de-a lungul secolelor cu arta macro-reliefului sau a reliefului în *ronde-bosse*. Printre aceștia, Jean Babelon dă un istoric al portretului pe monede⁸, Warwick Wroth un studiu asupra portretisticii monetare bizantine⁹, iar în anii din urmă, Henry Longuet consacră cîteva capitole în lucrarea sa *Introduction à la numismatique byzantine*¹⁰ artei iconografiei monetare, fapte care dovedesc importanța mereu crescîndă acordată investigației stilistice ca furnizor de prețioase informații. Cuprinderea iconografiei numismatice și gliptice (documente legate de monede prin realizarea artistică și imagistică ca și prin caracterul miniatural) în lucrările cu profil de corpus ale iconografiei imperiale sau generale a lumii antice s-a realizat, începînd cu decenii în urmă, prin opera încă folosită a lui Bernoulli¹¹, iar mai apoi în sintezele pe epoci ale lui Wegner¹² și Felletti-Maj¹³. De curînd, Institutul italian pentru enciclopedie a realizat o prețioasă întrunire de informare iconografică, arheologică și istorică în monumentală *Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale*¹⁴, în care documentul iconografic monedă este utilizat cu precădere în problemele controversate. În ceea ce privește contribuția românească la studiile iconografice asupra antichității cu ajutorul monedelor și al unor pietre gravate, aflate în colecțiile cabinetului numismatic al Academiei, s-au adus date, credem, interesante pentru lămurirea iconografiei unor personaje romane ca Agrippa, Caligula, Caracalla, Filip Arabul, Laelianus, Aurelian, Tetrarchii, Iulian Apostatul¹⁵.

Spre deosebire de alte științe, prin înseși cerințele ei constitutive, numismatica posedă și din punct de vedere iconografic o clasare definitivă a materialului cu care se ocupă. În prezent, se lucrează, prin colaborare internațională, la alcătuirea unui corpus al monedelor grecești. Fazele premergătoare acestuia sint marcate prin lucrările concepute în sistem *sylloge*, în care vor fi cuprinse cele mai însemnate colecții din lume¹⁶. Studiul iconografic al monedelor are astfel asigurată baza indispensabilă. Lucrările de analiză și de sinteză sint de așteptat în viitor, dar pentru eficiența acestora trebuie neapărat să se aibă în vedere criteriul istoric: interpretarea iconografică a fiecărei monede nu poate fi ruptă de contextul politico-economic în care a fost emisă.

⁸ Babelon, Jean, *Le portrait dans l'antiquité d'après les monnaies*, Paris, 1942.

⁹ Wroth, Warwick, *Portraiture on Byzantine Coins*, in vol. «Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum», Londra, 1908, vol. I, p. LXXXVIII—XCVIII.

¹⁰ Longuet, Henry, *Introduction à la numismatique byzantine*, Londra, 1961, recenzie Cecile Morrisson in «Revue Numismatique», Paris, 1963, p. 187.

¹¹ Bernoulli, J. J., *Römische Ikonographie*, Stuttgart, 1882—1894, 4 vol.

¹² Wegner, Max, *Die Herrscherbildnisse in antoninischer Zeit*, Berlin, 1939.

¹³ Felletti-Maj, Bianca, *Iconografia romana imperiale da Severo, Alessandro a Carino*, Roma, 1958.

¹⁴ *Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale*, sub redacția lui Ranuccio Bianchi Bandinelli și Giovanni Becatti, Roma, 1958—1963, vol. I—6.

¹⁵ Gramatopol, M., *L'Apothéose de Julien l'Apostat et de Flavia Helena sur la grande camée de Roumanie*, in: «Latomus», Bruxelles, 1965, nr. 4.

¹⁶ Gramatopol, M., *Cîteva aspecte ale bibliografiei numismatice recente*, in: «Studii și cercetări de documentare și bibliologie», București, 1965, nr. 2.

РЕЗЮМЕ

Современные многочисленные исследования все больше и больше подчеркивают ту важность, которую приобрели иконография монет и нумизматика вообще в изучении древности. Автор предлагает просмотреть достигнутые результаты, а также на нескольких примерах продемонстрировать плодотворные ресурсы этих исследований, особенно важные для национальной истории, для гето-дакской культуры; с другой стороны в богатых коллекциях страны находятся экземпляры, существенные для выяснения некоторых вопросов древности. Эти экземпляры, рассматриваемые с иконографической стороны превращаются в ценные документы.

RÉSUMÉ

Plusieurs recherches modernes accusent de plus en plus l'importance que l'iconographie monétaire et la numismatique en général ont gagné dans l'étude de l'antiquité. L'auteur se propose de passer en revue les résultats obtenus, ainsi que de démontrer par quelques exemples les ressources très fructueuses de ces investigations, surtout pour l'histoire nationale, pour l'art et la culture gète-dace; d'autre part dans les riches collections du pays il y a des exemplaires essentiels pour l'éclaircissement des certains problèmes de l'antiquité, qui abordés par leur côté iconographique se constitue en précieux documents.

⁴ Alföldi R. Maria, *Die Constantinische Goldprägung, Untersuchungen zu ihrer Bedeutung für Kaiserpolitik und Hofkunst*, Mayentze 1963, recenzie Jean Lafaurie in *Revue Numismatique*, Paris, 1963, p. 180.

⁵ Robert, Louis, *Villes d'Asie Mineure, Études de géographie ancienne*, ed. a II-a, Paris, 1962.

⁶ Moșil, C., *Ponduri inedite sau puțin cunoscute din Histria, Callatis și Tomis*, in «Studii și cercetări de numismatică», vol. I, 1957, p. 276, nr. 32, pl. 5, fig. 10.

⁷ Iliescu, Octavian, *Tezaurul de monede dacice de la Pielești-Dolj*, comunicare ținută la Societatea Numismatică Română în 25 februarie 1940, rezumată în «Cronica Numismatică și Arheologică», nr. 119—120, p. 295.

CONTRIBUȚII TRANSILVĂNENE LA ÎNFIINȚAREA ȘI DEZVOLTAREA VECHILOR COLECȚII ALE ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA VASILE NETEA

Întemeierea și organizarea Societății Academice Române din București — ca și a Academiei Române propriu-zise — pe baza participării nu numai a oamenilor de știință și a scriitorilor din Moldova și Țara Românească, ci și a celor din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, a provocat un sentiment general de puternică satisfacție, ea fiind una din cele mai concludente dovezi ale solidarității și unității naționale. Prezența în aceeași societate a unor bărbați ca George Barițiu, Timotei Cipariu, Vicențiu Babeș, vreme de M. Kogălniceanu, Al. Papiu-Ilarian, Alexandru Odobescu, urmați la scurtă vreme de M. Kogălniceanu, Al. Papiu-Ilarian, Alexandru Odobescu, pentru a-i cita numai pe aceștia, cunoscute de întreaga obște românească pentru scrierile și lupta lor patriotică, era o cheazășie că atât cultura cit și aspirațiile politice ale poporului român vor fi susținute cu prestigiul și entuziasmul așteptat.

Îndată după înființarea societății, «Gazeta Transilvaniei» de la Brașov scria la 9/21 aprilie 1866 că anticipând ședința de inaugurare, afirmă că, «măreață va fi ziua aceea în care reprezentanții națiunii împreună fratele său de la Criș»¹. Iar «Familia» lui Iosif Vulcan, tiate de soartă se vor aduna laolaltă, sublim va fi acel minut cind fratele de la Dunăre va strînge mîna cu

Inaugurarea societății, făcută la 1 august 1867, în mijlocul unui mare entuziasm național, ca și atenția acordată atât de oficialitate cit și de masele populare membrilor veniți de peste Munți, au dat o deplină satisfacție tuturor acestor așteptări, și au pus bazele unei conlucrări științifice și politice unitare care se va concretiza într-o operă de mare amploare și eficacitate, antrenînd pe cînturarii români de pe ambele versante ale Carpaților. «Academia Română» — avea să scrie în 1892 Iosif Vulcan — îmi pare un templu mare, ale cărui vîrfuri străbat depărtările și ale cărei lumini strălucesc în veșnicie².

La realizarea acestei opere transilvănene nu vor participa numai prin scrierile și contribuțiile lor multiple în domeniul filologiei, istoriei și al celorlalte științe, ci și prin aportul adus la înființarea și dezvoltarea colecțiilor Academiei Române, care aveau să devină cele mai utile instrumente de cercetare și afirmare științifică.

¹ «Gazeta Transilvaniei», 1866, 9/21 aprilie, nr. 27.

² «Familia», 1866, 15/27 aprilie, nr. 11.

³ «Analele Academiei Române», seria a II-a.

Unul din acești entuziaști donatori a fost protopopul Mihai Crișan de la Reghin, care la 12 august 1871, prin intermediul lui Al. Papiu-Ilarian, oferea Societății Academice Române un număr de 160 vechi monede romane, colecționate din regiunea Mureșului superior, prin darul său punîndu-se bazele actualei colecții numismatice a Academiei. Cel mai încîntat de primirea acestor monede a fost Alexandru Odobescu, care, îndată, după comunicarea lui Papiu, a cerut «să se facă o adresă de mulțumire d-lui dăruitoru Mihai Crișan»⁴. Identificarea donației lui Mihai Crișan a determinat recent pe unul din principalii noștri cercetători în domeniul numismatice să afirme că ea înlătură vechea opinie după care bazele colecției numismatice a Societății Academice s-ar fi pus în 1876 prin monedele și medalilele dăruite de D. A. Sturdza. Confruntînd datele depunerii celor două colecții, cercetătorul respectiv, O. Iliescu, ajunge la constatarea că «monedele române dăruite de Mihai Crișan au constituit efectiv germele din care s-au dezvoltat ulterior colecțiile actuale ale Cabinetului numismatic al Academiei R.S.R.»⁵. Deși colecția a fost identificată și apreciată la adevărata ei valoare, totuși asupra lui Mihai Crișan nu s-a făcut nici o cercetare, numele său fiind cu totul uitat. Elogiindu-se donația sa, este firesc ca o dată cu ea să fie cunoscut și donatorul, contribuția lui Mihai Crișan fiind caracteristică pentru patriotismul cînturarilor transilvăneni și a integrării lor în lupta pentru realizarea unității naționale. Numismatul de la Reghin, născut în 1813, era unul din foștii revoluționari de la 1848, care, împreună cu Papiu și cu ceilalți luptători români, combătuse nobilimea feudală maghiară și care acum (la 1871), ca succesor al lui Petru Maior în protopopiatul de la Reghin, desfășura o întinsă activitate pentru ridicarea socială a satelor și pentru afirmarea culturii române. Între anii 1866—1869⁶ îl aflăm printre colaboratorii «Gazetei Transilvaniei», iar în 1874 printre întemeietorii despărțămîntului (secției) din Reghin al Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român⁷. A murit în 1884 în vîrstă de 71 de ani. E înmormîntat la Reghin.

Prin contribuția sa la dezvoltarea colecției numismatice a Academiei Române, deși diferite instituții transilvănene, și îndeosebi Muzeul maghiar de la Cluj, făceau mari eforturi pentru a achiziționa astfel de tezaure, Mihai Crișan s-a solidarizat cu lupta pentru realizarea unității naționale, luptă care în programul Societății de la București ocupa un loc esențial.

La 12 septembrie 1886 un alt paroh transilvănean, Alexandru Tulia, din comuna Cîmpuri, din apropierea Hațegului, dăruia și el Academiei Române un număr de 8 monede de la Dyrachium⁸, contribuînd astfel la sporirea colecției, a cărei amploare creștea din ce în ce mai mult.

Din aceleași medii modeste s-au ridicat și unii donatori de manuscrise ca Ioan Bota, învățător în Sălciua de Sus (raionul Cîmpeni), care, la 25 mai 1885, pentru a contribui la studiul vechii limbi și culturii românești din Transilvania, a dăruit Academiei Române trei culegeri de manuscrise. Prima dintre ele reprezenta 14 cîntări bisericești la sărbătorile mari, extrase în 1734 de Popa Ion de la Stîopi din «Triod», «Pentecostar», «Meniu»⁹. Din secolul al XVIII-lea erau și bucățile din a doua culegere trimisă de Ion Bota, caracteristice, pe lingă semnificația lor lingvistică, prin problemele educative îmbrățișate de autorul rămas anonim¹⁰. Titluri, ca: *Despre părinți și feciori*, *Pravilă de cei ce cred întru garini și în fieri* (monștri și fiare), *Aceasta iaste scara cărții* etc. denotă preocupări iluministe manifestate concomitent cu cele ale corifeilor Școlii Ardelene. Al treilea manuscris al lui Bota cuprindea o copie a Esopiei, efectuată după ediția de la Sibiu din 1795, — epuizată în același an — de către dascălul Dimitrie Blagovici din Remetea în anii 1797—1798, pentru ca «să arătăm și pre limba noastră cea de moșie românească» viața și pildele înțeleptului Esop¹¹. Un alt donator de manuscrise pentru Academie a fost parohul I. Droc de la Miercurea (raionul Sebeș), care la 2 aprilie 1893 înainta ilustrei Societăți textul a două petiții adresate de un anonim împărașului Austriei Francisc al II-lea în 1804, pentru a-i arăta «nedreptățile și persecuțiunile pe care le suferă românii din Ardeal» și totodată pentru a-i face o «descoperire despre lăcuiitorii din țara Banatului și principile din care sint oamenii aceștia în stare slabă, săraci și lipsiți de bucate»¹².

Spre Academie, ca înspre un depozit sacru al culturii române, s-au îndreptat și unii din urmașii sau executorii testamentari ai unora din scriitorii și cînturarii transilvăneni, manuscrisele și corespondența lor fiind depuse spre păstrare și studiu în arhiva și biblioteca ei. Pe această cale au ajuns în colecția de manuscrise a Academiei scrierile nepublicate, memoriile și epistolele lui Ion Barac, Alexandru Papiu-Ilarian, Atanasie Sander, George Barițiu, Ion Pop Reteganul, Simion Bărnuțiu și ale altora. Printre manuscrisele lui Ion Barac, care, pînă la 1848, datorită basmului în versuri «Istoria prea-frumosului Arghir și a prea-frumoasei Elena» (1801) a fost cel mai popular scriitor român din Transilvania, se află în traducere — depuse de fiul său Iosif Barac — și cele două capodopere ale literaturii universale: *Rătăcirile și întimplările lui Odiseu* și *Amlet, prințul de la Dania*¹³. Manuscrisele lui Barac de la Academie au contribuit într-o însemnată măsură la informarea autorilor celor două monografii consacrate povestitorului preafumosului Arghir¹⁴.

⁴ Ibidem, tom, IV, 1861, p. 16.

⁵ O. Iliescu, *Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R. în pragul celui de-al X-lea deceniu de la întemeierea colecțiilor sale*, în «Studii și cercetări de bibliologie», an. V, p. 179.

⁶ Vezi «Gazeta Transilvaniei», 1866, nr. 21, 27, 30 ș.a.; 1869, nr. 3.

⁷ Vezi «Transilvania», 1874, p. 133.

⁸ Analele... », tom. IX, 1886, 1887, p. 4.

⁹ Cf. Ion Bîanu, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I, București, 1907, p. 97.

¹⁰ Ibidem, p. 135—136.

¹¹ Ibidem, p. 340—341.

¹² Ibidem, p. 99.

¹³ Ibidem, p. 451—454.

¹⁴ Ion Colan, *Viața și opera lui Ion Barac*, București, 1930; Gh. Bogdan Duică, *Ion Barac*, București, 1933.

Manuscrisele și corespondența lui Alexandru Papiu-Ilarian au fost predate Academiei de către vărul său, Nerva Hodoș, unul din principalii colaboratori la lucrările bibliografice inițiate de Ion Bianu și bibliotecar în același timp la Academia Română. Printre acestea se află colecția primei reviste înființată la Cluj studențească, cursurile de statistică ținute la Iași în 1856¹⁶, aceasta fiind cea dintâi revistă română la redactarea *Tezaurului de monumele istorice pentru România*¹⁷, documentele originale și copiile întrebuințate Szilagy și Dominic Teleki asupra răscoalei lui Horia¹⁸, un catalog al cărților aflate în biblioteca lui de la 1848²⁰.

În legătură cu revoluția de la 1848 Nerva Hodoș a predat Academiei și schița volumului al III-lea din *Istoria românilor din Dacia superioară*, scrisă de Al. Papiu, care a rămas însă necunoscută cercetătorilor până în anul 1943, când, pe baza manuscrisului nr. 1060, a fost publicată de prof. Ștefan Pascu²¹.

Pe aceeași linie a ajuns în posesia Academiei Române și o bună parte din biblioteca lui Al. Papiu-Ilarian — 1934 volume — învățatul transilvănean avînd, după aprecierea lui N. Iorga, «una din cele mai bogate biblioteci relative la istoria românilor», care a îmbogățit «esențial» biblioteca Academiei Române²².

La sporirea colecțiilor de manuscrise ale Academiei a contribuit și doctorul Lazăr Petco de la Arad, care la 21 mai 1893, a dăruit în întregime bogatul lăsamînt al profesorului Atanasie Sandor, unul din reprezentanții de seamă ai învățămîntului românesc din Transilvania, colaborator al «Foilor» lui Barițiu. Două din dosarele lui Atanasie Sandor — mss. 675 și 676 — cuprind *Gramatica română* a acestuia și o traducere în hexametri a Aeneidei lui Virgiliu²³ iar șapte — mss. 1015—1021 — însemnări și corespondențe în filele căreia se află și 22 de scrisori primite de la George Barițiu în anii 1847—1848.

Una din cele mai însemnate colecții manuscrise de folclor ale Academiei Române, cuprinzînd 21 de volume, a fost dăruită de învățătorul și folcloristul ardelean Ion Pop Reteganul; 18 dintre acestea cuprind cîntece bătrînești, hore lungi, cîntece voinicești, cîntece de bucurie, doine satirice și chiuituri, iar celelalte, proză și obiceiuri din întreaga Transilvanie²⁴.

Cea mai largă contribuție la sporirea colecțiilor Academiei Române a adus-o însă George Barițiu, care, în ședința de la 1 decembrie 1892, a donat pentru biblioteca acesteia colecțiile publicațiilor «Gazeta Transilvaniei» (1838—1877) — 23 volume; «Foaia literară» și «Foaia pentru minte, inimă și literatură» (1838—1850) — 20 volume; «Organul luminării» și «Organul național» (Blaj, 1847—1848); «Bucovina» (1848—1850) — 3 volume; precum și colecția «Calendarului pentru poporul român» (1852—1865)²⁵. Alături de aceste colecții, care constituie una din sursele fundamentale ale istoriei românilor din Transilvania din secolul al XIX-lea, Barițiu a mai donat Academiei 26 de volume de documente, scrisori și scrisori (mss. 966—991)²⁶. Corespondența lui George Barițiu reprezintă cea mai bogată colecție de scrisori aflată în depozitul Academiei Române. Cele mai multe din aceste scrisori sînt adnotate personal de către George Barițiu, cuprinzînd numeroase precizări biografice și istorice. Emanate de la Ioan Heliade Rădulescu, C. Negruzzi, N. Bălcescu, Al. Papiu-Ilarian (30 scrisori), Timotei Cipariu (104 scrisori), Ioan Axente Sever (60 scrisori), Simion Bărnuțiu (10 scrisori), Aaron Florian (60 scrisori), Avram Iancu (7 scrisori), A. Tr. Laurian (57 scrisori), Ion Maiorescu (104 scrisori), Dionisie Pop Marțian (7 scrisori), Alexandru Odobescu (10 scrisori), Visarion Roman (74 scrisori), Iosif Vulcan (14 scrisori), și de la numeroși alții, scrisorile din colecția lui Barițiu înfățișează aproape întreaga mișcare culturală, politică și economică a timpului său. Alături de scrisori se află și dosarele cu actele primei fabrici mecanice a românilor din Transilvania, înființată la Zărnești în 1852.

Academiei i-au fost predate de către fiul său, Ieronim G. Barițiu, și manuscrisele celor trei volume intitulate *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă* publicate la Sibiu în anii 1889—1891.

De o mare importanță sînt și manuscrisele lui Simion Bărnuțiu, care cuprind cursurile ținute și operele traduse de dînsul la Iași, precum și ale altor cărturari și luptători.

Fără a avea intenția de a menționa și analiza valoarea tuturor acestor contribuții, care se ridică la mai multe mii de piese, vom sublinia totuși în încheiere că Academia Română a fost un centru al culturii și științei românești, spre care s-au îndreptat cei mai de seamă fii ai poporului român, din cele mai îndepărtate colțuri, programul și activitatea ei fiind un îndreptar pentru ideile și munca patriotică și științifică a tuturor.

¹⁶ Catalogul manuscriselor românești, tom. II, p. 305.

¹⁷ Ibidem, p. 451.

¹⁸ Ibidem, p. 463—465.

¹⁹ Ibidem, vol. III, p. 300—301.

²⁰ Ibidem, p. 470.

²¹ Ibidem, p. 301.

²² Al. Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, schița vol. III, Sibiu, 1943.

²³ N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor*, în «Prinos lui D. A. Sturdza», București, 1903, p. 59—60.

²⁴ Catalogul manuscriselor românești, vol. II, p. 430—431.

²⁵ Vezi, mss. 4524, 4544.

²⁶ «Analele Academiei Române», seria a II-a, tom. XV, p. 29.

²⁷ Vezi Catalogul manuscriselor românești, vol. III, 1931, p. 183—260.

LATOMUS

REVUE D'ÉTUDES LATINES

FONDÉE PAR

M.-A. KUGENER ET L. HERRMANN

ET PUBLIÉE SOUS LA DIRECTION DE

Léon HERRMANN ET Marcel RENARD

PROFESSEUR HONORAIRE
DES UNIVERSITÉS DE
BRUXELLES ET DE RENNES

PROFESSEUR AUX
UNIVERSITÉS DE
LIÈGE ET DE BRUXELLES

AVEC LE CONCOURS DE LA FONDATION UNIVERSITAIRE
ET DU MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE ET DE LA CULTURE

EXTRAIT

TOME XXV, FASCICULE 4 OCTOBRE-DÉCEMBRE 1966

Decimus Caelius Balbinus, Cos. P.P.

Decimus Caelius Balbinus, Cos. P.P.

Le Cabinet Numismatique de l'Académie Roumaine a récemment acquis un denier de Caelius Balbinus trouvé aux environs de Turda (*Potaissa*). Sur le plateau qui domine la localité, il y avait un *castrum* romain qui est connu — du point de vue numismatique — par la découverte faite, il y a trente ans, d'un trésor de deniers et antoniniens, comprenant des monnaies de Septime Sévère, Sévère Alexandre (deniers) et Gordien le Pieux (deniers et antoniniens). Ce trésor n'est entré que cette année dans les collections de l'Académie, en même temps que la monnaie susmentionnée et un antoninien de Pupien (*RIC*, n° 11 (3) b.), offerts par leur découvreur même ⁽¹⁾. La pièce dont nous nous occupons présente, sur l'avvers, (pl. XXXVI, fig. 1) la légende IMP C D CAEL BALBINVS AVG ainsi que le buste lauré, drapé et cuirassé de l'empereur tourné vers la droite et, sur le revers, (pl. XXXVI, fig. 2) P M TR P COS (sic) P P et l'empereur en toge, debout, tourné vers la gauche, tenant dans la main droite levée une branche et dans la gauche un *parazonium* ; elle nous apparaît comme inédite, après consultation de la bibliographie numismatique à notre disposition. La nouveauté de ce denier réside dans les particularités stylistiques et artistiques du portrait qui apporte de nouveaux éléments à l'iconographie de cet empereur, tant discutée et mieux connue depuis quelque temps seulement, et aussi dans la mention d'un seul consulat par la légende du revers. Vu que le type du revers, excepté l'anomalie mentionnée, est parfaitement identique à celui du denier *RIC*, n° 5 (1), on pourrait supposer qu'il s'agit d'une simple omission due au graveur. Mais le caractère inédit du portrait impérial et la distribution absolument normale des lettres dans la légende du revers justifient l'authenticité de cette monnaie qu'on doit placer dans une série inconnue, dont elle est l'unique représentant. Dans l'étude

(1) Le trésor sera publié par M. GRAMATOPOLO dans *Creșterea Colectiilor-Cabinetul Numismatic*, Bucarest, 1965, n° 14.

de cette question, les événements de l'année 238 sont étroitement liés à l'explication de la légende du revers ; de même le portrait admirablement conservé (pl. XXXVI, fig. 3) nous permet par sa minutie et par son réalisme une meilleure connaissance de la personnalité du distingué sénateur et une plus profonde et plus ample compréhension des interprétations en marbre et en bronze de l'image de l'empereur ⁽¹⁾, complétant le portrait littéraire de Iulius Capitolinus ⁽²⁾ par un document figuré profondément analytique.

Dans l'interrègne de cette même année, durant lequel aucune unité militaire importante de l'empire n'avait annoncé un remplaçant au trône, le Sénat, resté seul administrateur des affaires publiques, propose l'élection d'une commission de *uiginti uiri consulares ex S. C. Rei Publicae curandae* pour organiser l'Italie, du point de vue militaire, contre l'attaque de Maximin qui arrivait avec toute l'armée. La large discussion concernant le moment de la constitution de cette commission et de son activité semble avoir pris fin logiquement par la démonstration de A. Théodoridès ⁽³⁾ qui la place après la mort des Gordiens et avant l'investiture de Pupien et de Balbin. Il paraît que sa riche activité a été digne du souvenir de la postérité : ses membres ont tenu à la graver sur leurs épitaphes comme fonction suprême de leur carrière administrative ⁽⁴⁾. D'ailleurs, les troupes massées à Ravenne et mises plus tard sous le commandement de Pupien avaient été, en grande partie, organisées par la commission sénatoriale dont faisaient partie également les futurs empereurs. Les provinces firent connaissance des nouveaux dirigeants de l'empire : bientôt eut lieu l'élection des empereurs collègues et, quelques jours après, la nomination comme César d'un neveu encore mineur des Gordiens d'Afrique, qui se trouvait à Rome. L'autorité du Sénat, sur laquelle empiétaient les prétoriens et les vétérans des casernes de la ville, n'était agréée, ni par la plèbe, ni par l'armée. Aussi ces derniers ne se calmèrent-ils qu'en voyant à la tête de l'état deux empereurs, auxquels pour leur faire pardonner la provenance sénatoriale et pour légitimer la révolte et la mémoire des Gordiens d'Afrique,

(1) BIANCA MARIA FELLETTI-MAJ, *Iconografia romana imperiale da Severo Alessandro a M. Aurelio Carino*, Rome, 1958, n° 133-145, p. 140-146.

(2) IULIUS CAPITOLINUS, *Maximus et Balbinus*, 7, 2-6, éd. H. PETER, Lipsiae, 1884.

(3) A. THÉODORIDÈS, *Les « uiginti uiri consulares ex S. C. Rei Publicae curandae » en 238 de notre ère dans Latomus*, 1947, p. 31-43.

(4) *Ibidem*.

on donna comme César le neveu de ceux-ci. La succession de tant d'événements dans un laps de temps aussi bref dépassait les possibilités de réaction des autorités centrales, pour ne pas parler des autorités provinciales où les nouvelles arrivaient trop tard, quand elles étaient déjà périmées. Ainsi les ateliers monétaires de Rome ont omis dans la titulature des Gordiens d'Afrique l'épithète ROMANVS décrétée par le Sénat en même temps que celle d'AFRICANVS (1). Les ateliers des provinces font même des confusions : à Andrinople en Thrace, un petit bronze de Gordien III Auguste porte sur le revers, comme symbole, une autruche (2) !

La nomination de Balbin et de Pupien par le Sénat dans un moment de crise fait ressentir le besoin impérieux de divulguer ce fait par un document passant entre toutes les mains. On fait en hâte une copie du buste du sénateur Balbin, et, sur le revers, on inscrit les fonctions impériales, parmi lesquelles le grand pontificat était pour la première fois partagé ; on néglige, par ailleurs, le nombre des consulats, parce que Balbin avait revêtu le second et dernier déjà en 213 (3). Nous croyons que c'est plutôt un manque d'information sur le passé des personnages impériaux dû aux événements tumultueux, et qui trouve sa réplique dans l'inscription d'un milliaire de Sitifis en Maurétanie (*C.I.L.*, VIII, 10342). Le texte cite les deux Augustes et le César Gordien ; Balbin et Pupien sont mentionnés avec un seul consulat : ... IMP CAES D CAELIO/CALVINO BALBINO/PIO FELICI AVG PONT/MAX TRIB POT P P COS/PROCOS ET... En rapport avec cette hypothèse, on peut citer l'inscription d'un autre milliaire de Maurétanie (*C.I.L.*, VIII, 10365) qu'on ne grava qu'après avoir reçu de Rome les données exactes concernant la carrière des deux empereurs. Cette fois-ci, on mentionne le deuxième consulat de Balbin et de Pupien : ... IMP CAES D CAELIO CALVINO/BALBINO PIO FELICI AUG/PONT MAX TRIB POT COS/II PROCOS P P ET... Les mouvements de la plèbe, mécontentée en particulier par le souvenir de la préfecture de Pupien, mouvements qui se manifestèrent les jours

(1) MAX BERNHART, *Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit*, Halle, 1926, p. 296.

(2) O. ILIESCU, E. ISĂCESCU, M. GRAMATOPOL, *Academia R. S. România, Cabinetul Numismatic, Catalogul monedelor grecești — Thracia* (à paraître), n° 250.

(3) F. FERRERO, *Dizionario epigrafico di antichità romane*, Rome, 1961, s.v. *Balbinus*.

suivant la proclamation des deux empereurs (16 avril 238) (1), auraient empêché le bon fonctionnement de la Chancellerie qui répandit dans l'empire une titulature qu'elle devait corriger peu de temps après.

L'existence de cette série monétaire distincte, frappée en hâte et signalée par le denier dont nous nous occupons, est confirmée non seulement par les événements cités qui ont produit des confusions épigraphiques attestées, mais aussi par le portrait de Balbin sur l'avvers du denier ; celui-ci apporte de nouveaux éléments à l'iconographie de l'empereur d'origine sénatoriale en ce sens que le profil de cette pièce ne s'est pas encore plié au maniérisme officiel évident sur les autres monnaies de Balbin. Le profil (pl. XXXVII, fig. 4) est celui d'un homme d'âge mûr tendant vers la vieillesse, le front marqué par deux profondes rides. Les cheveux sont coupés court et peignés sur les tempes à angle droit. La barbe courte est limitée sur le visage par la ligne qui va du maxillaire vers l'extrémité du menton. Une mèche étroite passant devant l'oreille unit la barbe aux cheveux des tempes. La moustache manque. Le nez est droit, vigoureux ; les narines, dont le contour est tracé, sont sculptées en un relief minutieux. Les arcades sourcilières partent de la base du nez et sont doublées par le pli inférieur du front. Les yeux et les paupières, la pupille et même l'iris sont bien marqués et se trouvent dans une chaude pénombre qui donne au buste un air méditatif, respirant la sagesse et le calme. L'artiste a su modeler finement les zones des yeux, du nez et de la bouche en obtenant des effets de clair-obscur sur un champ réduit. Le trait essentiel du visage est le haut relief formé par les deux lignes qui partent, l'une de la base du nez et qui dessine la partie inférieure de l'œil, et l'autre de la base des narines et qui entoure la bouche du côté du menton (pl. XXXVII, fig. 5). Une autre caractéristique originale de ce portrait réside dans la ligne du profil de l'extrémité de la tête, placée verticalement sur le buste. A la différence du reste de l'iconographie numismatique, le portrait développe la partie supérieure de la tête par une ligne à peine courbée mais très longue. De cette façon, le profil du visage se resserre, à cause aussi des deux lignes faciales mentionnées déjà, dans une résultante optique concave (<) différente de la résultante convexe (>) du profil facial, qu'on remarque dans toute l'iconographie de l'empereur, y com-

(1) MAX BERNHART, *op. cit.*, p. 297.

pris sur les monnaies. D'autre part, la glyptique nous fournit une gemme en sardoine ⁽¹⁾ avec une résultante optique des lignes faciales identique à celle constatée sur le denier, avec le dessin de la bouche et du menton tout pareil sans respecter pourtant l'épaisseur du cou et la massivité de la tête comme traits dominants. La convexité faciale est portée au maximum en même temps que la massivité et la truculence de la tête sur l'avvers d'un grand bronze de Tarsus ⁽²⁾, où seule la légende peut nous convaincre qu'il représente Balbin. Les trois bustes bien connus de la Bibliothèque Vaticane, de Leningrad et du sarcophage de Rome ⁽³⁾, ont des traits communs entre eux et communs également avec le portrait monétaire du Cabinet Numismatique : le regard tourné vers la droite, les plis du front, la massivité, le même air, etc. Mais il y a aussi de petites différences : la tête de Leningrad, celle du sarcophage de Rome ⁽⁴⁾, les effigies des monnaies, ont les cheveux coupés sur le front, faisant angle droit avec la masse des cheveux des tempes, tandis que le buste Torlonia ⁽⁵⁾, le buste de la Bibliothèque Vaticane et la statue du Musée du Pirée ⁽⁶⁾ présentent une calvitie avancée vers l'extrémité de la tête, avec un reste de cheveux en angle aigu sur le front.

Les portraits monétaires qui représentent l'empereur en 238 ont tous les cheveux coupés sur le front, soit qu'ils aient eu un modèle unique ou qu'ils se conforment à la manière officielle, étant donné que, comme il résulte du buste Torlonia, Balbin avait commencé à devenir chauve avant d'arriver à la dignité suprême. L'idéalisation du profil et des traits du visage nous oblige à chercher pour notre denier d'autres répliques que les monnaies pour mettre en valeur les nouveautés iconographiques et le caractère réaliste.

La tête de Leningrad, celle du Vatican et la tête Torlonia se ressemblent le plus en ce qui concerne l'âge du personnage et les

(1) AD. FURTWÄNGLER, *Die antiken Gemmen*, Berlin-Leipzig, 1900, pl. XLVIII, n° 26.
(2) G. FR. HILL, *Catalogue of the greek coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia in The British Museum*, Londres, 1900, pl. XXXVII, n° 1.

(3) BIANCA MARIA FELLETTI-MAJ, *op. cit.*, n° 133 (pl. XIV, 47-48), n° 135 (pl. XV, 49), n° 136 (pl. XV, 50).

(4) V. SCRINARI, *Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale*, Rome, 1958, s.v. Balbino, p. 966.

(5) B. M. FELLETTI-MAJ, *op. cit.*, n° 134.

(6) ANNA SCHLIFFEN (Robert WEST), *Eine römische Kaiserstatue im Piraeus Museum* dans *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, 29, 1935, p. 97-108, pl. IV-VI.

particularités physionomiques. La tête de Leningrad est la plus jeune. La coupe des cheveux est encore droite et les deux lignes du visage, autour des yeux et autour de la bouche, ne sont pas encore approfondies par l'âge. La tête du Vatican est celle d'un vieil homme, un peu fatigué même et certainement désabusé. La tête Torlonia est d'une remarquable plasticité et d'une ressemblance frappante avec le profil du denier du Cabinet Numismatique. Ce n'est probablement pas un portrait officiel. Le regard de tous ces monuments déjà cités est légèrement tourné vers la droite. Le profil du denier a une certaine légèreté dans la vieillesse incontestable, la même qu'on remarque aussi au buste Torlonia et qui nous fait voir une liaison encore plus étroite entre ces deux images. Elles ne sont pas seulement apparentées chronologiquement mais aussi en tant que manière et conception. Dans la physionomie de ces portraits, on remarque aisément le revirement des traits du portrait républicain, tandis que, dans le regard, dans les sourcils, dans les plis profonds du visage, se concentre, selon l'opinion de Pericle Ducati ⁽¹⁾, l'expression du visage telle qu'elle fut réalisée, en tant qu'organisation globale, durant l'époque immédiatement antérieure. Les troisième et quatrième décennies du troisième siècle représentent la réaction contre le classicisme d'un réalisme d'ancienne tradition étrusque et italique ⁽²⁾, avec un substrat psychologique évident que le denier du Cabinet Numismatique conserve encore fidèlement, mais qui diminue et s'efface dans les autres effigies monétaires de Balbin. Attestée artistiquement de la sorte, cette série de deniers qui contient un nombre restreint de pièces, doit être placée dans le schéma chronologique ⁽³⁾ des émissions des deux empereurs, en tête et avant la réintroduction de l'antoninien, mais à coup sûr, parallèlement à une série similaire, encore inconnue, pour Pupien.

On peut émettre plusieurs hypothèses sur la découverte de cette pièce unique en Dacie, aux environs de Turda. Nous présumons qu'une série si limitée n'a pu être largement diffusée hors de Rome et, vu l'omission du revers, il est possible qu'elle soit restée dans les dépôts de l'état, jusqu'à ce que des besoins financiers, dans ces temps

(1) PERICLE DUCATI, *L'arte in Roma dalle origini al sec. VIII*, Bologne, 1938, p. 285.

(2) ANTONIO FROVA, *L'arte di Roma e del mondo romano*, Torino, 1961, p. 329.

(3) H. MATTINGLY, E. A. SYDENHAM, C. H. V. SUTHERLAND, *The Roman Imperial Coinage*, IV, 2, Londres, 1938, p. 167.

de crise, aient provoqué son utilisation : par exemple, les guerres avec les Carpes, qui, durant cette même année, ont commencé à attaquer les frontières de l'empire en Dacie. Du reste, le trésor de Turda, mentionné au début de ces pages, ne contient pas de monnaies émises entre Sévère Alexandre et Gordien III ; le fait, remarqué aussi dans d'autres trésors ⁽¹⁾, autorise à supposer que les monnaies de pareilles séries limitées pouvaient se trouver probablement dans les mains de l'armée qui recevait la solde et combattait dans les unités militaires proches de l'empereur. Une inscription funéraire d'Intercisa en Pannonie ⁽²⁾, lue par S. Soproni, parle d'un Publius Aelius Proculus qui est mort durant le *bello Dacico desiderato ad castellum Carporum*, luttant dans la *cohorte septimam praetoriam piam undicem Philippianam*. Selon l'éditeur ce *castellum Carporum* se trouvait quelque part à l'est de la Dacie, près de l'arc carpathique oriental, où s'étaient retirés les Carpes, poursuivis par les troupes victorieuses de Philippus. Les légions de Pannonie qui, depuis longtemps, fournissaient des recrues aux gardes prétoriennes ⁽³⁾, ont pu recevoir, vu les difficultés économiques, des monnaies du dépôt. C'est une des nombreuses explications probables qu'on puisse donner de la découverte d'une pièce rare qui ne fait pas partie d'un trésor monétaire, à une distance si grande du lieu de l'émission. Si, du point de vue historique, l'existence d'une pareille monnaie attend encore des éléments pour compléter sa signification, du point de vue artistique et iconographique, elle est incontestablement un document nouveau important qui contribuera à enrichir l'iconographie de Decimus Caelius Balbinus.

Bucarest.

Mihai GRAMATOPOL.

(1) B. MITREA, *Tezaurul monetar de la Ruși-Sibiu și acțiunea carpilor împotriva stăpînirii romane în Dacia în timpul lui Filip Arabul* dans *Studii și cercetări de istorie veche*, Bucarest, 1953, n° 3-4, p. 611-640. Dans le trésor, il y a un seul denier de Maximin et un de Balbin, parmi 138 pièces.

(2) S. SOPRONI, *Castellum Carporum* dans *Folia Archaeologica*, 15, Budapest, 1963, p. 43-54.

(3) *Ibidem*, p. 54.

FIG. 1. — Denier de Balbin (3/1).

FIG. 2. — Revers du denier.

FIG. 3. — Vue du portrait prise verticalement.

FIG. 5. — Vue du profil prise de gauche.

FIG. 4. — Vue du profil prise de droite.

IMPRIMERIE UNIVERSA, WETTEREN (BELGIQUE)

Miss

Virginia GRACE

American School of Classical Studies
Agora Excavations

Athens, I4o

G R E E C E

M. Gramatopol
2, Nanu Muscel
Bucharest, 35

R O M A N I A

Stamp publications sent to RomaniaPersonally to Comrade

(entire)
Hesp. Suppl. X (1956). Adm. by him in a letter of Jan. 14, 1958
 (Articles on Terracottas from D.B.T. See my letter to C. of 28.IV.58)

Bou (1957) must have gone to him. See my letter to him of 28.IV.58
 and 6.IX.58

BCH 1958, pp. 368-434, long article on Thracian SAH
 of 1954 and 1957, corrigenda on Bou. See my
 letter to him of 6.IX.58

Yb Bk of Am. Phil. Soc. 1959, pp. 472-7

Pict. Bk. No. 6, 3 copies, posted to him in Bulgaria,
 late VIII or early IX.61, by A. Benjamin who helps.

To Institute of Archaeology in Bucharest

Hesp. Suppl. VIII
 " " X

} 19 section

(see my letter of 8.IX.58⁸
 to E. V. Eftimie)

To Mr. V. Eftimie

BCH 1958, pp. 368-434

(see my letter of 8.IX.58⁸
 to him)

All Souls College,
Oxford.

18 May [1959]

Dear Virginia,

I returned safe & sound from my
Rumanian venture, & shall be pleased to
tell you all about it when I am in Athens at
the end of July. Meanwhile I confine myself
to $\frac{3}{4}$ information regarding amploxe - personnel.

M. Canarache is director of the Con-
stanza Museum, a large & bustling place,
& he is ~~rather~~ very active & busy. He's not
particularly old - late 50's? Told him that
you would like some photos & he said that he
was in communication with you, & thought that
he knew your desiderata already (I mean, quite
friendly, but he's got his own work & you take
your place in the 'guine' sort of thing). If he
says he'll send you photos then I don't doubt he'll

do so.

Mlle Eftemie is very dull, & when I suggested she should answer your letter she appeared mildly confused, but I should be surprised if she wrote.

On the whole a difficult country to deal with, & I should not expect too much from them, other than what they publish.

I return the chapter for which very many thanks indeed; I read it with much interest. If you want any detailed information I shall let you all I can in July/Aug.

Yours ever

Peter

ALL SOULS COLLEGE,
OXFORD.

81a

15 April [1957]

⊗ Canard's
"Conclusions"

Many thanks for the translation, which arrived ~~late~~^{early}
by your letter. I will do all I can, & report on my return.
I don't think this is going to be altogether a pleasure
trip, & I gather contacts may be extremely limited. But
they may put us on show, in which case it will be easier.

Forgive brevity, much pressed for breathing-space!

M. W. C.

Re

81b

54
Miss Virginia Grace,

Ἀφρικανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή

ὁδὸς Σουλῆς 54

Ἀθήναι

GREECE

Ⓟ

Miscellaneous on Pannania

See corresp. with P. Fraser of 12. IV. 59 and
earlier, in RHODIAN NOTES folder, attached to
paper on Rhodian dia altition, Avá Savdpos - Τριταγόρας

He expects to go to Pannania on April 20. Hope
my letter arrives.

RUMANIA

Bucarest, le 8 août 1958.

- EFTIMIE

reply 8, IX, 58

See under

COAN CORRESP.

Mademoiselle,

See now a good
general article by her
in a recently received
vol. of Dacia. (Oppert
rec'd)

Vous êtes peut-être déjà informée que dans le cadre d'un recueil d'inscriptions qui englobera tout le matériel épigraphique de notre pays, l'Académie de la République Populaire Roumaine a projeté aussi un fascicule qui sera un véritable corpus des anses amphoriques estampillées que nous possédons aujourd'hui.

L'Institut d'Archéologie de l'Académie de la R.P. Roumaine m'a fait l'honneur de me confier cette charge - d'ailleurs pas du tout facile - et si mon nom est encore tout à fait inconnu pour vous, c'est que je fais mon "apprentissage" avant de publier fût-il le plus modeste article. Bien entendu, je me heurte à toute sorte de difficultés connues par tous ceux qui ont à s'occuper de ce problème: l'absence d'informations sur les conditions de trouvaille en ce qui concerne les vieilles collections, des situations archéologiques pas concludentes pour la plupart des nouvelles découvertes (à Histria, par ex., où je travaille comme membre du collectif d'archéologues qui y font des fouilles, la situation stratigraphique est en général bouleversée à nous faire désespérer); enfin, la bibliographie, un autre problème difficile pour nous. Et c'est pour cela que j'ose aujourd'hui vous écrire, après avoir longtemps hésité par une sorte de gêne et de timidité ! Mais l'acuité^{du} / besoin d'information bibliographique et aussi le fait d'avoir constaté que tous ceux qui ont eu à s'occuper du problème ont fait appel à votre compétence et ont joui de votre concours précieux et désintéressé, m'ont enfin, déterminé à vous adresser ces lignes.

La bibliothèque de notre Institut possède la publication "Hesperia", les années 1953-1957, mais pas un exemplaire antérieur et pas un supplément. C'est extrêmement difficile pour moi - de tous points de vue - de savoir ce que je pourrais me permettre et ce qui me serait le plus utile, mais je pense surtout à "Stamped Wine Jar fragments", Hesperia, Suppl. X, Small objects from the Pnyx, II, Part. III, que j'ai

vu tant de fois cité, - et puis à des études comme "Stamped amphora handles found in 1931-32, Hesperia III, 1934, pp.157-310; "Standard Pottery containers of the Ancient Greek World", Hesperia Suppl.VIII,1949; "The die used for amphora-stamp, Hesperia IV,1935, et... je m'arrête par crainte d'avoir déjà dépassé les limites des convenances.

Mademoiselle, je ne vous écris pas seulement pour formuler la demande ci-dessus, mais aussi pour vous prier - s'il m'est permis de le faire, - d'établir entre nous un échange d'informations, même si je me considère bien loin d'être une spécialiste en la matière. Je suis à votre disposition pour toutes informations dont vous pourriez avoir besoin concernant les anses estampillées de chez nous ainsi que pour le matériel bibliographique: nous avons la chance de posséder un grand nombre de publications soviétiques d'archéologie, contenant quantité d'anses amphoriques, où la catégorie signée au nom d'astynomes est bien représentée.

Je me considérerai toujours heureuse de vous rendre service de quelque manière que ce soit; et si ma lettre a été fatigante par sa longueur et d'un ton moins officiel, je vous demande pardon, mais c'est là un de mes défauts: j'oublie toujours que j'écris une lettre, je ne fais que ..parler et en vous réitérant toutes mes excuses pour ce long bavardage, je vous prie chère Mademoiselle de croire à mes sentiments les plus dévoués,

V. Eftimie

Victoria Eftimie
Institutul de Arheologie
Str.I.C.Frimu,11
București

*Note in The World of Learning that
a Victor Eftimie is an Honorary
Member of the Academy in Romania.
How father?*

PAR AVION

83.039

ACADEMIA R. P. R.
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

București — Str. I. C. Frimu, 11

Telefon: 2.53.90—1.87.32

EXPRES

Mademoiselle

Virginia G R A C E

Agora Excavations
American School of Classical Studies

A t h e n a

Grecia

83.036

Exp. Victoria Eftimie
Institutul de Arheologie
str. I.C. Frimu, 11, r. Stalin
București

(1) Notons que, utilisant l'ouvrage de Dumont, Inscriptions céramiques de Grèce, ~~il s'agit d'un~~ M. V. C. en a reproduit deux dessins inexacts: le premier, p. 36, fig. 18, représente une amphore thasienne (Dumont, p. 15, fig. 3-4), dont on peut voir l'image exacte dans Hesp., III, 1934, p. 202, fig. 1, 4 (l'amphore est aujourd'hui brisée); le deuxième, p. 222, fig. 44, ~~il s'agit d'une~~ constatations faites par Miss V. Grace, qui a bien voulu nous les communiquer; ~~l'amphore~~ serait d'après Dumont (p. 13, fig. 1) une amphore rhodienne: or, d'après les constatations faites par Miss V. Grace, qui a bien voulu nous en faire part, l'amphore décrite dans le texte par Dumont est d'un type rhodien courant du IIe siècle, mais le dessin qu'il a donné correspond à une amphore qui se trouvait placée naguère à côté d'elle dans le Musée d'Athènes, un peu plus petite ^{et} non estampillée et, d'après sa forme, sans doute d'origine italienne: il y a eu certainement confusion; il ne faut donc pas retenir le dessin comme représentant un type peu courant d'amphore rhodienne.

FACULTÉ DES LETTRES

72, Rue Pasteur

LYON (7e)

85.01

16 juillet 1958

Reçu 9

Cours
Correspondance

Reçu

THASIAN

Chère Miss Grace,

Je vous envoie aujourd'hui par
poste maritime la traduction du livre de Cana.
Rache que mes amis hier voulu me communi-
quer: excusez-moi de l'avoir gardée aussi
longtemps. Elle m'a été, mes le pensez hier,
très précieuse & je m'y en remercie infiniment;
mais, malgré l'aide qu'elle m'a apportée,
j'ai beaucoup tardé à faire mon compte-
revenu; il y a naturellement toujours
beaucoup de travail à l'université - mais
je suis aussi très fatigué & je n'ai pu
terminer le compte-revenu qu'après la
fin des cours et des examens. Je vous envoie
aussi une copie de ce compte-revenu:
si certains d'entre vous paraissent critiquables

votre intermédiaire, si vous le permettez et veuillez, en attendant, lui
 transmettre un message d'amitié de votre part. Merci. A. B.

me pourry me le dire; j'ai essayé de
 insérer quelques indications que vous m'avez
 données dans votre dernière lettre.

J'espère que vous passerez un bon été. Ici,
 nous sommes, trois jours sur quatre, dans le
 froid ou dans la pluie: triste été. Nous
 vivons un moment dans le midi, à l'instar de
 à Montpellier: ce serait bien pour Annie, si
 nous y retrouvons un peu de chaleur. En
 septembre nous devons aller à Munich pour le
 congrès byzantin. Et vous, même?

Encore une fois excusez-moi pour mon
 retard. Et croyez bien, cher bon frère, à
 nos sentiments toujours très reconnaissants
 et affectueux.

P.S. Je reçois at l'instant une lettre de M. L. Benachi: j'a-
 mis bien reçu ses lettres précédentes à Alexandrie et je lui ai
 répondu le 10. Mais je lui réécrirai prochainement par

no. 9 Bon review
Canada, published in
Review of Et. A. 1957,
p. 467-473

V. CANARACHE, Importul Amforelor stampilate la Istria (L'importation à Histria des amphores à estampilles). (Biblioteca Istorică, I). Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957; 1 vol. in-8°, 447 p., 81 fig. dans le texte. Résumé en russe et en français.

Ce volume, le premier de la Série historique des Publications de l'Académie de la République Populaire Roumaine, vient montrer que les archéologues roumains apportent à nouveau leur contribution aux sciences du passé en mettant à notre disposition des documents ^{sortis} ~~trouvés~~ du sol de leur pays. M. V. Canarache y présente 1162 timbres amphoriques trouvés en Roumanie, à Histria ou dans les environs; sans se borner à une simple publication des documents, il a abordé de nombreux problèmes qui s'y rapportent, l'origine, la date et l'utilisation des amphores importées, les courants commerciaux que leur présence révèle (1).

-
- (1) Nous avons pu utiliser pour ce compte-rendu la traduction anglaise que Miss Helen Besi a faite de divers passages du texte et de la conclusion, et qui nous a été aimablement communiquée par Miss Virginia Grace; nous remercions ici bien sincèrement l'une et l'autre.
-

Une introduction (pp. 5-27) donne des renseignements généraux sur les amphores dans l'antiquité grecque, l'usage qu'on en faisait, la fabrication, les formes variées que présentent les exemplaires retrouvés de nos jours, enfin sur les principales publications qui en ont été faites: ces indications bibliographiques réunissent surtout des travaux d'archéologues roumains, bulgares et russes. L'introduction se termine par un tableau général des éléments dont est faite la série de 1162 timbres ici publiés: ils proviennent des fouilles faites sur ^{le} site d'Histria, soit entre 1915 et 1940 (dont 14 ont été déjà publiés par V. Parvan

dans Histria, IV et VII), soit entre 1949 et 1955; d'autres ont été trouvés sur des sites voisins d'Histria, à ~~X~~ Tariverdi (20 km. à l'Ouest), à Sinoe Zmeica (15 km. au Nord), à Baia-Hamangia (25 km. au Nord-Ouest).

Dans le catalogue proprement dit, les timbres sont répartis en 9 groupes suivant leur provenance. Nous reviendrons plus bas sur le premier, celui des timbres thasiens. Le second est le plus important, il s'agit de 324 anses d'amphores et de 33 tuiles qui, dans un timbre rectangulaire, portent une légende disposée sur trois ou quatre lignes dont les éléments essentiels sont un nom au génitif accompagné du titre d'astynome et un nom au nominatif considéré comme celui du producteur ^{ou fabricant}; cette série est attribuée à Sinope; les tuiles ont été en particulier trouvées dans des tombeaux où elles étaient utilisées pour couvrir et protéger le corps. Les timbres du 3e groupe sont moins nombreux et beaucoup plus simples: ils portent un nom au génitif ou au nominatif, accompagné sur un seul exemplaire du titre d'agoranome: ils proviennent d'Héraclée Pontique, les amphores ressemblent beaucoup pour la forme à celles de Thasos. En petit nombre également ~~xx~~ vient de Chersonnesos: on y lit un nom au génitif accompagné de la mention *Ἀγρονομῶντος*. Le 5e groupe ne comprend que ~~4~~ 4 fragments portant l'ethnique *Ῥαγίων*. Rhodes au contraire a fourni un lot presque aussi nombreux que Thasos, dans lequel on retrouve les types habituels de timbres rhodiens; au point de vue statistique, le nombre ~~xix~~ total de 281 fragments estampillés ne compte que pour moitié, les amphores portant normalement deux timbres. Viennent enfin les timbres originaires de Cos, de petite dimension et portant un seul nom, et ceux de Cnide, les seuls avec ceux de Tha-

sos et de Paros, à comporter l'ethnique. Il faut ajouter 85 fragments d'origines diverses et ~~inconnues~~ ^{déterminées}.

Nous résumons dans le tableau ci-dessous les données numériques et statistiques du catalogue

Groupe et provenance	N° dans le catalogue	Nombre total de timbres (doublets & illisibles compris)	Pourcentage	Dates extrêmes des timbres
I Thasos	1-211	357 288	28,2	390-150 av.
II Sinope	212-457	357 (dont 33 tuiles)	35 35	350-70
III Héraclée	458-483	34	3,4	350-200
IV Chersonesos	484-500	37	3,5	300-150
V Paros	501-502	4	0,5	250-200
VI Rhodes	503-711	281	13,7	220-100
VII Cos	712-722	22	2,2	200-50
VIII Cnide	723-753	54 <i>← 6 q timbres aut. de Sinope, 1 aut. de Rhodes</i>	5,3	200-50
IX Divers d'origine incertaine	759-841	85 <i>← 12 q timbres aut. de Rhodes</i>	8,2	2 "
Total		1162	100	

Pour chaque groupe l'auteur rappelle les étapes de l'histoire de la cité exportatrice et examine les problèmes particuliers relatifs aux amphores et aux tuiles estampillées, en utilisant les résultats des travaux des archéologues russes, en particulier de Pridik, de Grakov (qu'il ne connaît que par un article de vulgarisation de E. M. Staerman), de R. B. Akhmerov. Il a établi des index pour les séries les plus nombreuses: index des noms et des symboles pour Thasos, des noms des astynomes, des ~~producteurs~~ producteurs, des fabricants de tuiles, des patronymiques, des symboles pour Sinope, avec un classement des timbres par groupes chronologiques;

enfin, pour Rhodes, index des éponymes, des producteurs ^{des/} et mois.

L'ensemble des données fournies par les documents étudiés est réuni dans un tableau synoptique de tous les noms avec l'indication du caractère ~~des~~ personnages désignés (magistrat éponyme, producteur ou ~~éponyme~~ patronymique), de leur origine et s'il y a lieu du symbole (pp. 351-394)/ qui les accompagne. Dans la conclusion ~~générale~~, dont l'essentiel est reproduit dans les résumés en russe et en français, M. Canarache expose quelques remarques générales fondées sur les trouvailles faites en Russie du Sud autant qu'en Roumanie. Les amphores importées les plus anciennes ne sont pas estampillées; les premières ~~peu élevées~~ ^{auraient été} sont marquées de lignes rouges ou d'une lettre peinte et ~~proviendraient~~ ^{apportées} au VIIe siècle d'Ionie; à la fin du VIIe et au début du VIe siècle, un autre type, remarquable par le renflement que présente la partie supérieure du col, proviendrait de Chios; à la même époque, d'autres amphores plus petites viendraient de Samos. A la fin du VIe siècle apparaît un type différent, de forme plus allongée, de provenance encore indéterminée. La pratique du timbrage ne daterait que du début du IVe siècle et indiquerait que l'exportation du vin et de l'huile en amphores était désormais placée sous contrôle officiel, ce qui n'exclurait pas des exportations privées dans des récipients non estampillés. ~~Dep~~

f. L'auteur insiste avec raison sur le fait que certaines cités ont aussi exporté des tuiles timbrées: Sinope, Héraclée (1 exemplaire à Histria) Chersonesos (non représentée à Histria); il conviendrait d'y ajouter Thasos. Il examine ensuite comment étaient imprimés les timbres, avec des coins de bois, d'os, de terre-cuite ou exceptionnellement de métal

En ce qui concerne la contenance des vases, M. Canarache signale l'existence de pithoi mesurant de 300 à 1.000 litres; ~~XXXXXXIX~~

ils n'ont en général pas de timbres et, bien que R. B. Akhmerov en ait trouvé deux à Chéron^Sesos portant une estampille de Sinope, nous ne croyons pas qu'ils aient pu servir au transport du vin ou de l'huile à longue distance, des récipients de terre cuite de cette dimension étant d'une manutention très difficile. Les amphores proprement dites mesurent d'après M. Canarache: 21 litres 5 pour le type ancien à col renflé attribué à Chios, 20 litres pour les autres non estampillées, pour celles de Chios et 10 l. pour celles d'Héraclée, enfin 17 l. 5 pour le seul exemplaire entier conservé de Sinope; celles de Thasos contiendraient 17 l. 5 ou 8 l. 7; ces diverses mesures correspondraient à la moitié ou au quart du métrete qui devrait donc mesurer lui-même 40 litres dans les îles de la côte d'Asie mineure, et 35 litres à Thasos et dans les cités de Mer Noire. On retrouve une mesure de 17 l. 5 sous le nom de dimodia dans un sekoma d'époque romaine conservé à Constantza. Si nous comparons ces indications avec les mesures que nous avons faites nous-même sur des amphores thasiennes (cf. Les timbres amphoriques de Thasos, pp. 46-47), nous constatons que sur 12 ~~amphores~~ ^{jauge} exemplaires un seul a ~~8 l.~~ 5 et un seul ~~17 l. 5~~ 17 l. 5; il nous paraît donc difficile d'accepter sans réserve les chiffres donnés.

Plus intéressantes nous paraissent les conclusions sur le commerce des produits importés en Roumanie: les trouvailles faites à l'intérieur du pays révèlent que tous ces produits venant des îles ou des cités grecques de l'archipel ou de la Mer Noire n'étaient pas déchargés dans le port d'Histria: une partie devait remonter directement le Danube ou d'autres cours ^{de} d'eau et gagner l'intérieur jusqu'aux régions subcarpathiques, échappant au contrôle et aux taxes des ports de la côte; les populations géto-daces ont pu être ainsi en relations direc-

tes avec les marins et ^{les} négociants grecs, ce qui explique des imitations indigènes de ~~céramique~~ vases grecs à reliefs et certains timbres amphoriques ~~ou~~ barbares où l'inscription est remplacée par des signes ou des dessins géométriques dépourvus de signification.

En annexe sont placés des index de noms propres ou de symboles de Thasos, de Sinope, de Chersonesos et de Rhodes d'après les publications de Pridik, de Grakov et d'Akhmerov. De nombreuses figures ou dessins ⁴⁾ deux cartes illustrent le texte; dans le catalogue, chaque type de timbre est accompagné d'un fac-similé dessiné.

Cette simple énumération rend compte de la richesse d'information du volume; nous ne saurions trop louer l'auteur du courage qu'il a eu d'entreprendre une tâche demandant de longues recherches dans des domaines très ~~différents~~ variés, ni trop le remercier de nous apporter une aussi riche moisson de documents. Les trouvailles d'amphores ou de tuiles estampillées sur les côtes de la Mer Noire offrent à plus d'un titre un intérêt particulier. Ces documents ont souvent été découverts dans des tombeaux, parfois dans les fondations de monuments, ce qui permet de les dater assez exactement par leur contexte archéologique. Certaines tombes même contiennent un très grand nombre de ces vases, tel ce tumulus de Jurilovca où une centaine d'amphores de deux types, l'un portant des timbres thasiens ~~avec~~ avec Héraclès archer comme symbole, l'autre non estampillé, étaient disposées régulièrement en cercle. Il y a là des éléments de datation précieux, alors qu'à Thasos par exemple il est exceptionnel que la place où a été trouvée une anse donne une indication quelconque, puisqu'il s'agit presque toujours de fragments dispersés dans des terres de remblai et non d'objets restés à la place où les Anciens les avaient mis.

D'autre part les trouvailles sont assez nombreuses et dispersées pour constituer un matériel très riche pour l'étude des échanges commerciaux en Mer Noire.

On ne peut s'empêcher cependant de regretter que l'auteur n'ait pu avoir connaissance des collections et des publications autres que russes. A titre d'exemple nous ferons quelques remarques sur le timbrage des amphores thasiennes. Rappelons qu'il faut y ajouter des tuiles que Thasos a fabriquées et exportées comme Sinope. M. Canarache a publié plus d'une vingtaine de types de timbres sûrement nouveaux. ~~Par exemple~~ Mais un certain nombre de lectures peuvent être corri-

gées ou complétées. Voici les corrections que nous jugeons utiles de signaler ici pour éviter que des noms incorrects entrent dans l'onomastique ou la prosopographie. ^{raison}

N° du catalo-
que Canarache

Lecture proposée

N° du
talogue
Bon

2

Ἀλ[φ]εΐδης

Ἀλ[κ]εΐδης

163

6

Ἀρε[ι]ς το[ς]

Ἀρ[ε] ἔτω[ν]

244

12

le n° 124 est un doublet de ce timbre

Ἀρχ[ήν]α[ξ]

[Τιμ]αρχί[δ]α nouveau

17

[Γ]ου[α]λας? - Ερμίας

Πυλάδ[η]ς Κ[ε]ραμ[α]

913

19

Ἡγήσιππος

Ἡγήσιππος

678

34

Κλέων[ος]

Κλεοφ[ω]ν[ος]

986

36

doublet du n° 90: mais il faut restituer Κλεοφάνης et non Κλεοφάντος

37

Ἀν[δ]ρ[ων]ος

Φειδ[ω]ν[ος]

997

49-52

Μεγ[α]ν[ος]

Μεγ[α]ν[ος] + ...

1145, 1082

54

1.1 Κτεσι-

Κτησι-

(à compléter) 1897, 526, 25

53.

[Μη]σικλ[ῆ]ς

[Τη]λεφά[νης] [Λυ]σικλ[ῆ]ς 1612

57	Πανφά[νης]	Πανφά[νης μινης] cf. 1331
58	[Ι]α νφά[νης]	id - nouveau?
59	Παριστοφά(νης)	-]π(-...) ² Αριστοφά(νης) nouveau
61	Π[ολύ]ν[ει]κος <i>Τη βύμαχος</i>	à Thasos n'est connu que Πολυνείκης, qui ne pour- rait être resté ici
62-63	Πουλύς[τρατος]	Πούλυς 1407, 1413
64	Πεγξήνας	? nouveau
76	^c Φιρομένης	[κ]ειρομένης 1037.
81	[Ξ]κύμ[νος?]	[² Αλ]κιμ[ος] 177
84	[Ξ?]κίμος	[² Αλ]κιμος 182 <i>cf. 177</i>

Les types d'amphores trouvées en Roumanie correspondent à ~~aux~~ ceux que nous avons définis; celles du tumulus de Jurilovca sont du type que nous avons appelé I b, représenté également à Thasos, à Athènes, à Rhodes, à Chypre, en Russie du Sud, en Bulgarie. Aussi ne croyons-nous pas que, comme il est dit p. 34, les types d'amphores différents aient pu être destinés à l'exportation vers des pays différents: si un type se retrouve dans une région plus souvent que d'autres, c'est que les trouvailles correspondent à une cargaison, à une expédition; c'est la même raison qui explique un fait que nous avons souvent constaté, que dans un lot de timbres trouvés au même endroit on rencontre souvent le même nom répété: rien ne prouve que dans la même région d'autres trouvailles ne révèlent pas un jour la présence d'amphores

différentes et d'autres noms sur les timbres.

Pour la datation, M. Canarache rappelle, non ~~xxx~~ sans quelques réserves, la chronologie de Grakov. Les timbres les plus anciens, du début du IVe siècle, seraient ceux qui portent comme symbole Héraclès archer agenouillé; puis viendraient les timbres sans symbole (^{vers} ~~avant~~ 37 que Canarache préférerait placer avec raison avant ceux à l'Héraclès archer; dans un 2e groupe chronologique (350-270 av.) sont rangés les timbres portant sur un côté long l'ethnique, sur l'autre un nom et, entre les deux, un symbole. Dans un 3e groupe (270-220 av.), la légende se développe sur 2, 3 ou 4 côtés du timbre, comprenant outre l'ethnique deux et parfois trois noms. Enfin les plus récents (220-180) ont un symbole, l'ethnique et un seul nom gravé assez irrégulièrement sur 2 ou 3 côtés. Ce système chronologique qui, comme le remarque Canarache arrête l'estampillage thasien à χ une époque très haute, diffère de celui ^{de} ~~du~~ Miss V. Grace, fondé sur une étude très précise des documents et de leurs lieux de trouvaille (cf. en dernier Hesp. Suppl. X, 1956, pp. 122 et suiv.). Nous restons persuadé qu'il est très difficile, du moins actuellement encore, d'établir des limites chronologiques précises dans l'usage des types d'amphores ou de timbres. Même si l'on admet que le timbre donne une date d'après un éponyme — ce qui n'implique pas nécessairement, comme l'admet sans discussion M. Canarache, que le commerce soit soumis à un contrôle officiel —, on doit constater l'extrême diversité des caractères présentés par ces documents, diversité qui ne correspond pas étroitement, croyons-nous, à des étapes successives nettement séparées, mais pour une bonne part au goût et ~~aux~~ ^{aux} intentions de celui qui a fait faire vase et cachet pour son usage. Dans les ruines d'une poterie à Thasos ont été trouvées côte à côte des

amphores de forme différente; les unes portent sur le col un timbre très petit sans symbole (n° 77 de notre catalogue), d'autres fragments, des timbres à symbole de dimensions normales: faut-il admettre que cet atelier ait conservé une collection de modèles d'époques différentes, ou que tout simplement, à la demande de ses clients, il fabriquait vers la même époque des produits assez variés ?

Si M. Canarache n'a pu utiliser largement le matériel conservé en Grèce, en Asie Mineure ou en Egypte, il met à notre disposition, dans un volume très bien présenté, les trouvailles de Roumanie qui échappaient jusqu'ici à notre investigation et qu'il a étudiées avec soin: nous lui en sommes très reconnaissants.

A. BON

ROMANIA

Tomb at "Histria" (a ^{sic} photo)

of ca 500 BC, with Chin jar

See correspondence ^{between} ~~about~~ LT and PETRE ALEXANDRESCU, and 5 photos, of which one shows the jar, and the other 4 are of pots (fragmentary) plus a bl. gl. ring. These 4 are dated ca 500 B.C. ^{or sl. earlier} by LT ^{and MZΦ.} The Chin is like P13742 (late 6th) and some from Corinth (Hesp. 1938, p. 608, etc.), but especially like N-Slopn. jar AP 2422 (Hesp. 1940, p. 258, no. 336) from a well that had some pre-500 of., but was supposed to be Perserschuld.

The photo of the jar is now on file in our Chin card file.

V. Parwan, Castrol dels Porians, p. 100 ff., = 126

* fig. 6, & pl. IV, 2-3 : Tension jar from
Porians in Pennine . . . of Dacia III, p. 311,
 with more notes on when it was found, and
 when it used to be kept.

This is mentioned I think in some of Parwan's
 writings, but I have found no desc. of a stamp.

THE FOREIGN SERVICE
OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

American Legation,
Bucharest, Rumania,
December 26, 1957.

22.11.66

Was this ever acknowledged?
I fear not. (Now found with
unfamiliar business.)

Mr. Wells, ambassador, is now in

Athens,

as Counselor

for Greek

Affairs

Dear Miss Grace,

Fortunately I had not left Bucharest at the time when your letter arrived; I believe I shall be here till some time around the first of February.

It has not been difficult to learn something about Professor Gheorghe Stefan. He is still alive and active, and he is the Director of the National Museum of Archeology and Antiquity; he is regarded as being very prominent in this field, as his position would indicate.

I was able to seek him out, and probably will not have opportunity to write him a letter, in the remaining period. But I should think

you understood he had in letter could not do him any cultural contacts on this at least the Foreign Office

level are now here is aware of who you are - when I took up with them informally last year the possibility that you might visit this country, there was some interest in getting particulars which I was unable to supply at the time.

I have met two Rumanian archeologists, both at Cluj. One is Mircea Macrea, now a professor of history but with a prime personal interest in numismatics of the Roman Republic - many Republican denarii are found in Rumania. Another is Mircea Rusu, a young and apparently earnest archeologist specializing in the Transylvanian field from the earliest remains through the fall of the Roman Empire. He took me around the museum there, and he seemed to be both enthusiastic and well informed. He was much interested in getting complete reports of the current excavations at Troy and at Starcevo, which he considered would help him in dating Dacian strata. I am seeking these through official channels. Both of these men speak French, and both are attached to the Muzeul Arheologic, Str. Emil Isac 2, Cluj. If you

should

Miss Virginia Grace,
Agora Excavations,
American School of Classical Studies,
Athens, Greece.

21. I. 63

Efforts to get in touch 1957

89

through Cultural Officers.

RUMANIA

THE FOREIGN SERVICE
OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

22.11.66

Was this ever acknowledged?
I fear not. (Now found with
unfamiliar business.)

Mr. Wells, anyhow, is now in
Athens,

as Counsellor

for Consular
Affairs

American Legation,
Bucharest, Rumania,
December 26, 1957.

Dear Miss Grace,

Fortunately I had not left Bucharest at the time when your letter arrived; I believe I shall be here till some time around the first of February.

It has not been difficult to learn something about Professor Gheorghe Stefan. He is still alive and active, and he is the Director of the National Museum of Archeology and Antiquity; he is regarded as being very prominent in this field, as his position would indicate. I have not been able to seek him out, and probably will not have opportunity to do so during my short remaining period. But I should think it would be quite unobjectionable for you to write him a letter, in his official capacity, regarding the work you understood he had in progress. He might not answer, but your letter could not do him any harm. There is a slight indication that cultural contacts on this level are now even being encouraged, and at least the Foreign Office here is aware of who you are - when I took up with them informally last year the possibility that you might visit this country, there was some interest in getting particulars which I was unable to supply at the time.

I have met two Rumanian archeologists, both at Cluj. One is Mircea Macrea, now a professor of history but with a prime personal interest in numismatics of the Roman Republic - many Republican denarii are found in Rumania. Another is Mircea Rusu, a young and apparently earnest archeologist specializing in the Transylvanian field from the earliest remains through the fall of the Roman Empire. He took me around the museum there, and he seemed to be both enthusiastic and well informed. He was much interested in getting complete reports of the current excavations at Troy and at Starcevo, which he considered would help him in dating Dacian strata. I am seeking these through official channels. Both of these men speak French, and both are attached to the Muzeul Arheologic, Str. Emil Isac 2, Cluj. If you

should

Miss Virginia Grace,
Agora Excavations,
American School of Classical Studies,
Athens, Greece.

-2-

should ever come to Rumania, Cluj is well worth a visit in addition to Bucharest. It is a small but concentrated and organized community.

I am happy to report that my father, who has just passed his eighty-first birthday, is in good health and very active. I should have liked to visit Greece, but I am afraid it is too late now to consider that during this stay abroad.

With all best wishes,

Sincerely yours,

H. Bartlett Wells

H. Bartlett Wells
Charge d'Affaires a.i.

ROMANIA

December 5, 1957

Mr. H. Bartlett Wells
American Legation
Bucharest
Rumania.

Dear Mr. Wells:

Your father was kind enough to give me your address when he was here. In October last, my uncle Harry White was here for a few days, and I have the impression from him that you will soon be leaving Bucharest, possibly have left already.

I wonder if you happen to be able to give me any information on Professor Gheorghe Stefan of the National Museum of Antiquities in Bucharest? Ten years ago, Mr. Donald Dunham, in a very useful note on Rumanian archaeologists working on amphoras and their stamps, listed Prof. Stefan as the most important of them, and as preparing a comprehensive work. But in recent literature on the subject received by the American School here (with request for exchange of publications) he seems not to figure at all.

It was a pleasure to meet your father, and of course very interesting to hear about his visit to a place which is so inaccessible to the rest of us. I hope he continues in good health.

If by chance you should plan to visit Greece, please let me know.

Yours very sincerely,

Virginia Grace

RUMANIA

TIME

Aug. 28 1950

Conquest by Phone?

92a

No U.S. correspondent has been allowed in Rumania since February 1948. Last week a perceptive career diplomat who recently left Rumania told newsmen what the score is in that wretched country:

Rumania is the most completely captive of the satellites. Barring a major war, there is no hope for resistance within the tightly policed state. Rumania has also been "organized for the hereafter." The now-completed takeover of the Orthodox Church (whose membership includes 90% of the population) was the neatest piece of conspiratorial statecraft in many years in the Balkans.

Foreign Minister Ana Pauker still runs the show (with the vigilant help of the Russian embassy), still enjoys the Kremlin's confidence, despite rumors to the contrary. The Rumanian army has been thoroughly purged. The Russians have three, possibly four, divisions in Rumania. If they wanted to take the country over, they could do it by phone.

021
926

European

ELSA SCHIAPARELLI
A long delay.

27. V. 57.

I now acknowledge
this letter.

When writing to Wells
in Buckhead, ask him
to pass on a message
of gratitude to Mr.
McDonald

UNITED STATES INFORMATION SERVICE

STRADA DIANEI 12 - BUCHAREST, RUMANIA

September 22, 1949

Dear Miss Grace,

I am answering your letter of April 1, 1949 in the absence of Mr. Dunham who is on leave in the States.

Before he left, Mr. Dunham arranged for the delivery of your letter to Prof. Gheorghe Stefan and the letter was actually delivered to him towards the end of June when the Professor, who had been absent from Bucharest, came back to town to rest a few days between his inspections of the various excavation projects that are on foot.

The Professor was deeply touched by your letter and as a mark of his gratitude he inscribed for you the enclosed off-print of his latest article.

As Professor Stefan was reluctant to write to you direct under the present circumstances I will reproduce here the main points of the conversation with him.

The Professor received only one, namely the first, of the four off-prints listed in your letter to him. The other three sent by slow mail never arrived in Bucharest.

Regarding his work on amphora stamps he said he was making good progress but that he saw little chance

Miss Virginia Grace
American School of Classical Studies
A t h e n s

See
OFFPRINT
file
(Emiss)
moments
about
graduation

of having the book published in the near future. Your proposal of combining his material with yours he received favorably but he said he would have to think the matter over before committing himself.

As regards reports by Rumanian archaeologists on stamped jars the Professor stated none were published last year.

In answer to your question concerning an entrance visa to Rumania I would say that there is only a slight chance of getting it. The best way to go about it would be to file a visa application with the Rumanian Legation in Washington along with two formal letters stating your reasons for wishing to visit this country, of which one should be addressed to the Legation and the other to the "Academia Republicii Populare Romane".

Sincerely

George McDonald

BL SEA AREA ; RUMANIA

April 1, 1949

Professor Gheorghe Stefan
National Museum of Antiquities
Bucharest II, Victor Emmanuel Street

Dear Professor Stefan,

Thank you for your cordial message passed to me by Mr. Dunham in his letter of November 28, 1947.

Since then, I have sent to Mr. Dunham, for you, offprints of the following articles of mine:

1) "Wine Jars", The Classical Journal XLII, No.8, May, 1947, pp. 443-452.

2) "The Stamped Amphora Handles found in the American Excavations of the Athenian Agora 1931-1932", Hesperia III, 1934, pp. 197-310.

3) "Rhodian Jars in Florida", Hesperia XVIII, 1948 pp. 144-147.

4) "Standard Pottery Containers of the Ancient Greek World", Hesperia Supplement VIII, 1949, pp. 175-189.

No. 4 has just been sent from America, and may not have reached ^{you} yet. Please tell me if you have not received the others.

In his letter to me, Mr. Dunham mentioned the fact that you are preparing a comprehensive work on amphora stamps, containing an alphabetical index of the names on the stamps. I should like very much to hear more about this work. Will it be published soon? Do you plan to include all categories of stamps (Rhodian, Knidian, Thasian, etc.)? Do you plan to include any unpublished collections outside of Romania? I also have been planning, for a number of years, a corpus of amphora stamps, and I wish we might combine our material. If your work is not yet ready to be printed, perhaps we might plan a joint publication.

I am working at present on the stamps from the Agora Excavations, which are about 12,000 in all.

I should be grateful for offprints of reports of stamped jars or handles found in Romania, or for any articles of yours on this subject.

Yours very sincerely,

Virginia Grace

VG/ak

April 1, 1949

Mr. Donald C. Dunham
ACC Rumania
APO 777
c/o P.M.
New York.

Dear Mr. Dunham,

In your kind acknowledgement last April of my letter of the previous December, you made no mention of my second letter (of January 23, 1948) which ought to have reached you by that time. I should like to know whether my longer publication referred to in that letter did reach you: Hesperia III, 1934, pp. 197-310, which I asked you to give to Professor Stefan, with a message from me. Also whether one of my offprints was sent to Danov, the Bulgarian.

In the meanwhile, copies of two more articles have been sent to you, "Rhodian Jars in Florida", sent July 6, 1948, and "Standard Pottery Containers of the Ancient Greek World", which has just left America. Will you please give these to Professor Stefan also? If any of the other scholars of whom you wrote to me want copies, I will be glad to send them, in return for copies of articles reporting stamps or wine jars found in Romania or Bulgaria.

I enclose a letter to Professor Stefan. I want if possible to get some direct response from him, so that we may have some exchange of information and opinion.

I should like very much to come to Romania, to talk with these scholars and to see the finds. Do you think it would be possible to get a visa? How would you suggest going about it?

As you will see by the heading of this letter, I am now in Athens, where a number of people remember you besides myself. (You once helped me with a will of which I was executive). Is there a chance you may be paying us a visit? That would be pleasant.

Yours sincerely,

Virginia Grace

16.V.78

97a

Donald Dineen called at the Store
this a.m., but I did not recognize it, and
did not get to speak to him
(Al Almon in N.Y.)
He lives now at Mayetta, installed
there by Dick Howland.

(now from Lucy Kestell)

T E X A C O

**298th consecutive dividend —
fifty cents (50¢) per share**

with check 15 \$ 25

976

On January 21, 1977, the Board of Directors of Texaco Inc. declared a regular quarterly dividend of fifty cents a share payable March 10, 1977, to Stockholders of Record February 8, 1977.

The enclosed payment is for dividend, as indicated above, on the stock of Texaco Inc. registered in your name. It is respectfully requested that deposit be made promptly. Endorsement thereof is the only acknowledgment necessary.

Federal law requires that you furnish Texaco with a proper Taxpayer Identification (Social Security) number. If your number does not appear above the name and address shown on the enclosed payment, or if the number or address (including zip code) as shown is incomplete, please enter correct information in the space provided on the face of the enclosed payment.

Richard G. Brinkman, Treasurer

UNITED STATES INFORMATION SERVICE

STRADA DIANEI 12 — BUCHAREST, RUMANIA

April 5, 1948

Dear Miss Grace,

Your letter of December 20 has been received and I wish to assure you that your copies have been handed on to the addressees with the exception of one copy which we retained for our Library. I am sure the recipients will be delighted to have these copies for their libraries.

With kind regards.

Sincerely,

*Donald Dunham*DONALD DUNHAM
PUBLIC AFFAIRS OFFICER

Miss Virginia Grace

The Institute for Advanced Study
Princeton, New Jersey

January 23, 1948

Dear Mr. Dunham:

As promised in my letter to you of December 20, 1947, I am sending you some offprints to be given to Rumanian archaeologists interested in Greek pointed amphoras. Herewith are seven copies of a recent brief survey article: five are inscribed for the archaeologists you listed, and the other two are for others who might like one. I have put one in for Professor Danov although he is not in Rumania, because I think you will have convenient means for forwarding it. If this is not the case, let it go.

I am sending by slower mail a copy of my first publication in this field. It is somewhat antiquated, but has good pictures, and is fairly extensive. This is for Professor Stefan, since from what you say I understand him to be the specialist of the group. Will you please tell him I am much interested in his plans for a comprehensive study, since something of the sort is in my own mind. I should be interested to know how much he intends to cover, whether he plans to include any unpublished collections outside Rumania, etc.

I will send more offprints as wanted and as available.

Thank you very much for this service.

Yours very sincerely,

Virginia Grace

December 20, 1947

Dear Mr. Dunham:

Your letter of November 28 supplies me with all kinds of useful and significant information. I am greatly obliged to you, not only for the letter itself and the research that preceded it, but also in a more general way for holding open this line of communication.

After the holidays I shall take advantage of your suggestion, and send some papers through your office. The mail situation at the moment is rather chaotic, and things will at least be delayed. A very tired young man employed by the Princeton Post Office said this morning that they had already clocked their millionth letter, and five more days to Christmas.

In the meanwhile will you please thank Professor Stefan for his courteous assurances? I have been looking with interest at articles by him and others in the journal Dacia. He may like to glance at a short article of mine, "Early Thasian Stamped Amphoras," in the American Journal of Archaeology, Vol. L, 1946, pp. 31-38. I am sorry that I have no more offprints of this piece, but will send him copies of others. I should be glad to exchange offprints in this general field with other Rumanian archaeologists also.

With many thanks for what you have done, and are doing, and with best wishes for the New Year, I am

Yours very sincerely,

Virginia Grace

**THE FOREIGN SERVICE
OF THE**

161

UNITED STATES OF AMERICA

Donald C. Dunham, ACC Rumania
APO 777, c/o PM New York

UNITED STATES INFORMATION SERVICE

STRADA DIANEI 12 -- BUCHAREST, RUMANIA

November 28, 1947

Dear Mrs. Grace:

At the request of Mr. Berry who forwarded to me your letter of June 16, 1947 for advice, I talked with several classical archaeologists here and I received the following information concerning Greek pointed amphoras:

Pointed amphoras of various origins and age have been found in Rumania in great number. Most finds were made on the sites of the Greek colonies, on the Black Sea shore, chiefly at: Kallatis (Mangalia), Tomis (Constantza), Hystros (Sinoe), Tyras (Ackerman); some finds were made deep inland chiefly along the Danube river.

Information on pointed amphoras found in Rumania has been published -- since Vasile Parvan's death -- by the several classical Rumanian archaeologists. Among these are:

a. Professor Theofil Sauciu Saveanu, who published detailed accounts on finds made at Kallatis in the Rumanian Archaeological Journal "Dacia", vol. I-X (of which the American Journal of Archaeology possesses a set).

b. Professor Paul Nicorescu, the author of a paper on the finds made at Tyras ('Scavi e Scoperte a Tyras') published in the "Ephemeris Daco-Romanae," Annuario della Scuola Romana de Roma (Vol. II, 1924, p. 378).

c. Professor G. Cantacuzino, who published information on some odd finds in "Dacia."

d. Information as to finds in Bulgaria are
to be found

Tru says (a) is terrible

to be found in a paper by Christo M. Danov published in 'Izvestia' - the Bulletin of the Bulgarian Museum of Antiquities (Vol. XII, 1938, p. 185).

e. Professor Gheorghe Stefan of the National Museum of Antiquities (Bucharest, 11, Victor Emmanuel St.,) who has inedited information on pointed amphoras and who is preparing a comprehensive work on the subject with an alphabetic index of the names of magistrates and manufacturers stamped on the handles of such amphoras. He assured me he was willing to provide for you any additional information required. This assistance might be of particular value as he has gathered I understand, abundant material.

In view of the fact that mail from and to the United States goes often astray, I suggest that your letters to Rumanian archaeologists should be sent to this office, which will see to their prompt delivery.

Sincerely yours,

D Dunham

DONALD C. DUNHAM
Public Affairs Officer

Miss Virginia Grace
c/o The Institute for Advanced Study
School of Humanistic Studies
Princeton, New Jersey

recd. Jan 23
with note and
Ch. J. S. follows

UNIVERSITY CLUB
WASHINGTON

Mission

103

Jan 21, 1947

Dear Miss Grace:

Your letter of Jan 16
reached me here yesterday. As my
work in Romania is finished I have
forwarded it to the Mission for action. I regret
I did not have your request sooner as it
is the sort of thing I would have enjoyed
doing for you.

Yours sincerely
Robert Y. Rung

RUMANIA

Addressed to C. Dep. 5. 7. 8. etc.
since then in the paper
announces his arrival

June 16, 1947

Dear Mr. Berry:

I wonder if you could tell me how to get in touch with one or more classical archaeologists in Rumania, possibly through our Cultural representative in Bucharest, if we have one.

I am anxious to get information on Greek pointed amphoras found in the Balkans. These are the undecorated shipping jars that have a point or knob instead of a base. Sometimes the handles are stamped, and I am interested in fragments bearing these stamps. I enclose photographs to show the sort of thing.

References I have found to such finds in Rumania have been to writings by a Professor Vasile Parvan, who died twenty years ago. I should be glad to know who if anyone has carried on his work, or could at least inform me what is in museums.

I have no contacts as yet in other Balkan countries except Greece, and would be very glad to have some. Is Mr. Fraleigh still in Belgrade? Alison Frantz gave me the name of a Miss V. McGonigal who was in Sofia in the Cultural department, but I am not sure if she is still there.

Any information that you may have time to pass on will be much appreciated.

Yours very sincerely,

Virginia Grace

Rumour

See V. Parwan, Dacia, Cambridge 1928
 and other refs. for SEH H W (Rost.)

21.1.63
 (v.g. was Dacia) ← in the small single
 volume by Parwan with this title —
 not the journal

cannot find basis for his dates.

27. VI. 47

106.01

apparently nothing new - i.e. no
discussion of ^{sup: of} facts. Fraps. ^{do} appear
in stratigraphical accounts. Find ref. only to Danubius

Princeton Univ.

GN845

R8P2

Vasil Pârvan, Getica

pp. 796-7

(F. much recovered - the book is in Romanian)

undoubtedly the Greeks, in the 1st place those of Olbia and
Istria sold to the Getae of the Carpathians numerous
products of their metallurgy .. weapons and tools ...
vases, candleholders, lamps, fittings ... mirrors, glass
ornaments, pottery of Delos, Athens, Asia Minor etc.
But the great commerce with Dacia was not such
things, but the wine and oil of the south. In the
II and III century it was the Thracians that dominated
the market. Then, specially in the ^{2nd} cent., the
Phrygians and finally the Cnidians entered all the
commercial routes of Dacia up to Danube and its
large tributaries to northern Moldavia and the
Transylvanian alps. For with the Greeks got grain,
salt, horses, skins, honey, wax, wool, fur, often
slaves. With oil came to market, money also mediated
the exchange of silver we find even in Slovakia and
Maramures. First of all statues of Philip II and
Tetradrachms of Thess. It is silver, not gold,
that shows the intense commercial relations (gold
in captives, or earned by mercenaries).

Full title for
Publ. SEHWW
P. 106.01

Getica ^{index} : d.v. aurea

Fig. 254
152

Thasien 204 sq.

(refers to fig. 152 (p. 212) as evidently "1" Thasien

Pp. 204-5 some ^{ground} remarks about the amphora
imported to this spot (Piscul Grăsanilor)
at various dates. Seems to carry Riedin
to 1st AD., and call Thasien 10th
cent. terminus ante quem for the place.

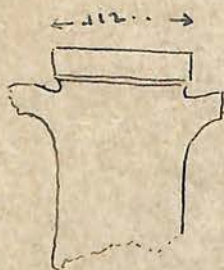

Fig. 153

Figs 153-155 also amphoras, for this
same place (no others ill. in the book
I think), 154 and 155 having been
found in the COAN fold.

Rhodien p. 208

a reference I don't get

in Grasani p. 179

Rhodien ^{IInd} second cent. - this appears to
be stratigraphic record

p. 181 - this also (Rhodien)

p. 203 f. " " "

p. 211 " " "

(stamps figs 150-151
p. 211 go with this)

also Jahn. des Buleov. 1899
Landammuseum
pp. 112 ff.

pp. 185 ¹⁸⁶ and 630 ff. great amphoras as funeral urns
Refers to a book by Ulan Elert Siedensland
und Albertine, p. 309, fig. 103

Julia, index s.v. amphora
p. 742 as was. also 776, 800
pp. 742 ff.

Among Gr. vases found at Crassai, take up the numerous
amphoras = innumerable amphora sherds, among which
remains the Rhodian stamped handle of the 2nd cent. B.C.
(p. 204 - fig. 150 ff.) - Thasos apparently also represented
(fig. 152 fol. 191) but we have no stamp.

p. 743 - Tension = Rhodian ^{is} must have arrived by water -
Aegean, Black Sea, Danube, Ialovita.

In Dacia, p. 793 -

^{Transylvanian}
In Dacia, native and Celtic wares,

In Meso-wallachian Dacia, also Gr. Itell.
< cannot find a map distinguishing these
regions >

ind. amphoras "très souvent précisées
par les sceaux qui portent les anses."

(Prob existed in Transylvania, but we
know not found any yet.)

Other refs in index, and various forms of word Rhodes,
lead to discussions, some aptly on the ^{culture and} use of the
vine in these parts. Do not disentangle any
promising bibliography.

"Tension" Et. sav.

(no refs. for
these finds)

Dear Miss Grace,

I'm a young archaeologist working at a museum in Tulcea (in the North of Dobroudja). Among other places I participate in the archaeological excavations from Aegyssus (Tulcea).

Some years ago, here has been discovered a storehouse for amphoras (late Hellenistic). They were 110 amphoras (see the photo), all put with the mouth down, superposed on two levels. Between these levels there were alternative layers of loess and ashes. I think that it's a votive storehouse.

It's very difficult for me to establish the typology of these amphoras, as I know very little about those from the end of the I-st c.B.C.-the beginning of the I-st c. A.D.

That is why I'm asking you to help me in the identification of the types and to give me your opinion on the analogies and the dating I've suggested.

Unhappily, works about the ceramic from the Mediterranean East are very rare, and those existing are inaccessible to me, as our libraries do not possess them. I have two of yours articles, "The commercial Amphoras from the Antikythera shipwreck" and "Imports from Pamphylia". But I have neither H.Dunscombe Colt's book "Excavation Report" nor other works referring to the Koan amphoras.

I'd be very grateful to you if you could help me to obtain some xero-copies of the last works referring to the Kos amphoras.

Here is the situation of my researches:

Until now only 70 amphoras have been restored, so my conclusions are based upon these: I've identified VI types and secondary types:

I_A-inv. 2122; reddish fine clay; self slip

-D_g (greatest diameter)=50,3cm

-D_m (mouth diameter)=13,8cm

-H_m (maximal height)=80cm

IB-inv. 2099; reddish clay, containing white bits; self slip

-D_g -51cm

-D_m -15,5cm

-H_m -96cm

This type seems to be similar to the Pamphylian amphoras, but it is much greater.

II_A-Inv. 2121; reddish-brown clay, containing white bits; self-slip. The handles are pseudo-double-barrelled. (∞)

D_g-32,5cm

D_m-13,6cm

H_m-83cm

II_B-inv. 2088; pinkish-reddish clay; self-slip. The body is slimmer. The handles are pseudo-double-barrelled.

D_g-28,3cm

D_m-12,5cm

H_m-86cm

It seems to belong to the Koan class, discovered on the Antikythera shipwreck, but with a slimmer body and the handles pseudo-double-barrelled (not double-barrelled). (∞)

III_A-inv. 2018; red clay; rare white bits and golden mica; buff slip. Double barrelled handles.

D_g-28,6cm

D_m-11,5cm

H_m-93cm

III_B-inv. 2100; pinkish-reddish clay; scarce white bits; buff slip; double barrelled handles.

D_g-28,3cm

D_m-11,8cm

Hp-82,5cm

It surely belongs to the Koan class- the I-st c. B.C.

A secondary type of this class is slimmer.

IV_A-inv. 2105; dark red clay, containing big white bits; self slip; double barrelled handles; a capacity of 21 l (calculated at the bottom of the neck).

D_g-24,5cm

D_m-11,7cm

H_m-86cm

IV_B-inv. 2083; red clay, white bits, golden mica; self slip; double barrelled handles

D_g-27,7cm

D_m-11,7cm

H_m-62cm

I^p don't know if IV_B is earlier or subsequent to IV_A. It appears in the North of the Black Sea (cf. Zeest, MIA, 83, 1960, p. 109, type 62_b).

V_A-inv. 2084; yellowish clay, black bits (piroxen ?); self slip; double barrelled handles.

D_g-22,6cm

D_m-11,3cm

H_m-101cm

V_B-inv. 2029; same clay as V_A; double barrelled handles;

D_g-24,5cm

D_m-11,7cm

H_p-82cm

Analogies: the North of the Black Sea, Bulgaria, the east and south of Romania (cf. Zeest, MIA, 83, p. 109, type 61).

This type is the best represented in the storehouse from Aegyssus. The biggest sample (inv. 2023): H_m-108cm, D_g-27,6cm, D_m-12,3cm, capacity-32 l but its clay is pinkish with buff slip; the smallest (inv. 2092):

D_g-25,6cm; D_m-11,2cm; H-101cm, capacity-21,5 l; its clay is yellowish with black bits. I think n-o 2023 is the earliest sample of this type, while n-o 2092 is the latest (as the capacity of the amphoras is diminishing from the II-nd c.B.C. to the I-st c. B.C.; in the same time the structure of the clay has been changed).

This type is dated in the II-nd and I-st c.B.C. and is considered pseudokoan. I've noticed that this type lasts until the first half of the I-st c. A.D.

Does this type exist in the east of the Mediterranean Sea?

VI_A-inv. 2085; reddish-brown clay, white-brown bits and golden mica; self slip; pseudo-double-barrelled handles.

D_g-22cm

D_m-13cm

H_p-73cm

VI_B-inv. 2102; red clay, little white bits, golden mica, pseudo-double-barrelled handles; self slip.

D_g-28,6cm

D_m-13,1cm

H_p-66cm

It seems to be an imitation of the type n-o III.

Type I-12 samples

Type II-8 samples

Type III-10 samples

Type IV-7 samples

Type V- 30 samples

Type VI-3 samples

These are all my conclusions about these late Hellenistic amphorae.

In the same time I'm studying early and late Roman amphorae.

On March 1981 I've sent you the review PEUCE (n-o VIII), published by

our museum, containing my article about early Roman amphoras from the collection of our museum. I'm impatiently waiting for your opinion on my hypothesis.

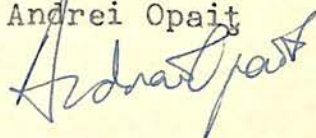
I'd be very grateful to you if you could put me in relation with a person researching the early Roman pottery from the East of the Mediterranean Sea.

Please excuse my bad English.

I'm impatiently waiting for your answer.

Sincerely your,

Andrei Opait

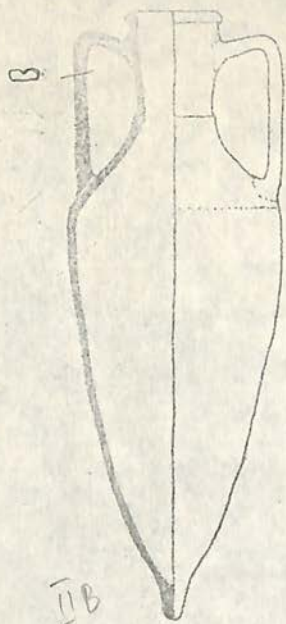

Tulcea 14.04.1981

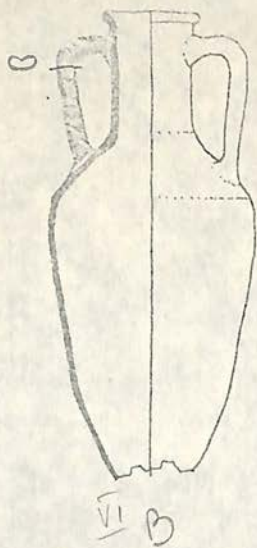

1086

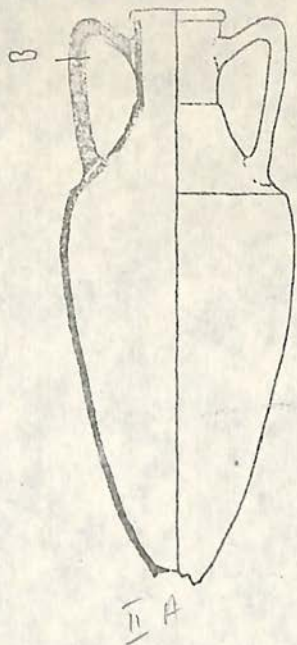
35 97/44

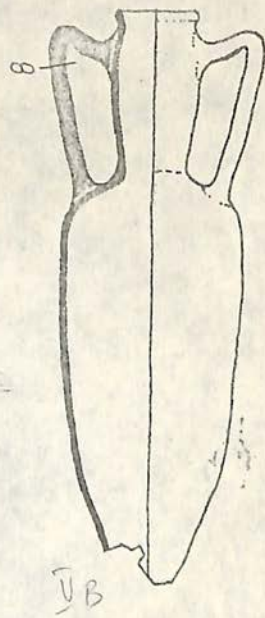
2088

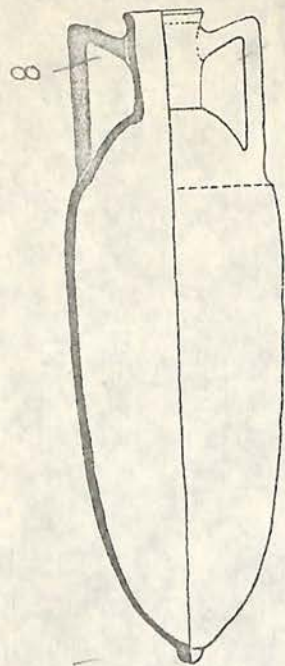
2102

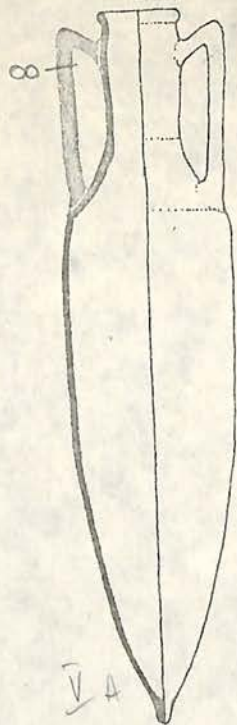
2121

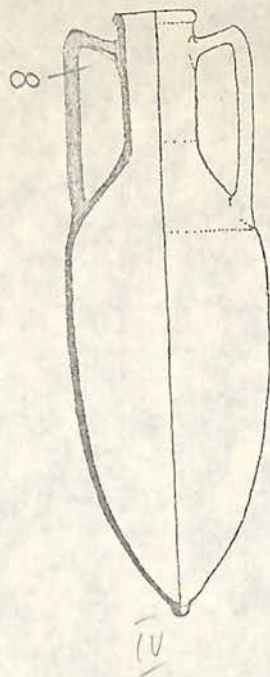
2029

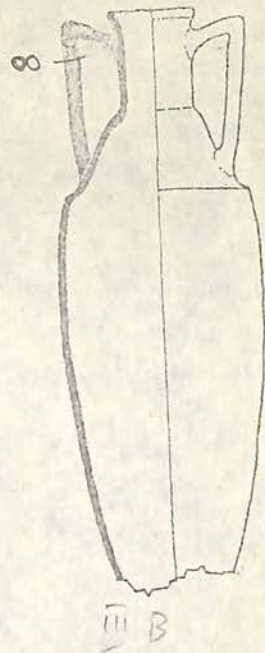
2018

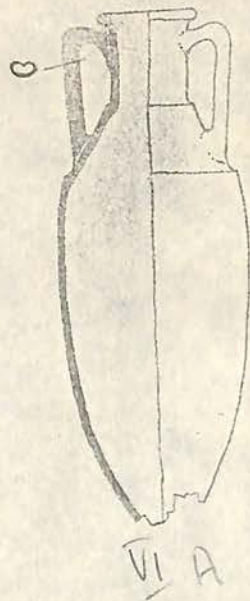
2084

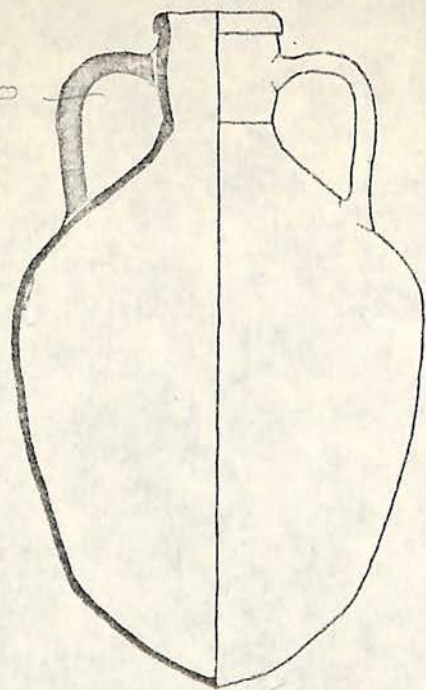
2105

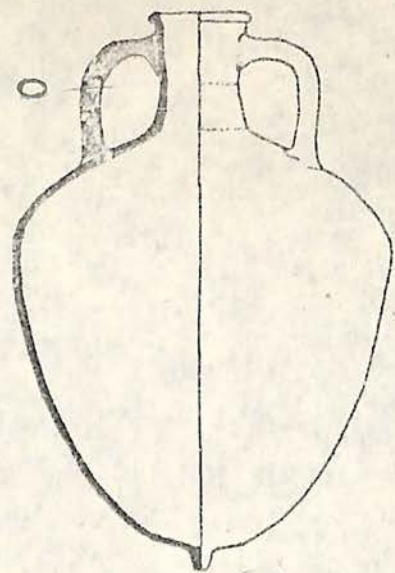
2100

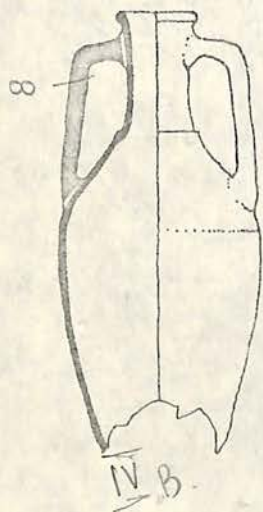
2085

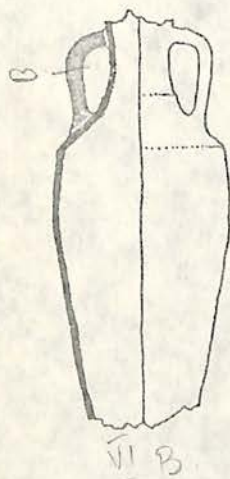
2099 IB

2122 IA

2083

2086

1139

Miss Virginia Grace
American School of Classical Studies
Athenian Agora Museum
Athens 140
Greece

6/5

Andrei Opaitz
Museul Deltei Dunării
Str. Gloriei 4
Tulcea-8800
R.S. Romania

1136

BAULMANN

revisat

114

PEUCE

IV

STUDII ȘI COMUNICĂRI DE ISTORIE
ȘI ARHEOLOGIE

MUZEUL „DELTEI DUNĂRII”
TULCEA

1973—1975

CONSIDERAȚII ASUPRA IMPORTULUI DE AMORFE GRECEȘTI ÎN NORDUL DOBROGEI

VICTOR HENRICH BAUMANN

Prezența importurilor grecești într-un teritoriu sau altul, readuce de fiecare dată în actualitate o problemă pe cit de importantă ca valoare istorică, pe atât de complexă sub raportul concluziilor științifice rezultante. Un loc deosebit în cadrul acestei probleme îl ocupă circulația amforelor, a căror valoare pentru cercetarea istorică a trecutului patriei noastre, capătă sensuri noi pe măsură ce lumea greacă le întrebuințează aproape în exclusivitate ca unice recipiente uzuale în comerț.¹⁾

Cercetările efectuate pe baza metodei comparative de iluștrii specialiști, E. M. Pridik²⁾, B. N. Grakov³⁾, I. B. Zeest⁴⁾, Hiller

1. W. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, Bibl. ist. I, 1957, p. 8.
2. E. M. Pridik, *Inventarnii katalog kleim na amfornih rucikah, gorlicikah i na cerepih Ermutajnogo sobraniia, Leningrad, 1917*; Idem, *Die Astynomen namen auf Amphoren — und zigelstampeln aus Südrussland*, Berlin, 1928.
Moscova 1929; Idem, *Kleimennaia keramiceskaia tara, epohi ellinizma*, Moscova 1939; idem, *Englifieskie kleima na gorlah nekotorih ellinisticeskin ostrodonnih amfor*, Moscova 1928.
4. I. B. Zeest, *O tipah gerakleiskih amfor*, în „*Kratkie soobseniia o dokladah iolevih issledovanii Instituta istorii materialii — noi kulituri Akademii nauk SSSR*”, Moscova, XXII (1949); idem, *Keramiceskaia tara Bospora, Izvatisvo Akademii nauk SSSR*, Moscova 1960 (Rodoskie amfori).

von Gaertringen⁵⁾, soții Bon⁶⁾, V. Grace⁷⁾, ca să amintim numai pe cîțiva, au contribuit la stabilirea principalelor centre de producție grecești și la fixarea cronologiei și tipologiei materialului amforistic.

Centre de tranzit ale comerțului grec și elenistic în teritoriile locuite de aborigeni, coloniile grecești au contribuit la răspîndirea produselor egeene pe o arie foarte întinsă. Existența celor trei colonii grecești, Histria, Tomis, Callatis, pe litoralul vest-pontic al țării noastre, asupra importanței cărora nu mai este cazul să ne oprim⁸⁾ a canalizat și cercetarea românească, mai veche⁹⁾ ca și cea recentă¹⁰⁾, în direcția evaluării științifice a loturilor de amfore și mănuși de amforă șampilate din depozite muzeale și colecții particulare.

Dobrogea a constituit principala punte de legătură între lumi total diferite, între care au prevalat întotdeauna raporturi de natură economică. E lesne de înțeles atunci, de ce transporturile grecești au fost favorizate; în acest teritoriu, de o populație ale cărei necesități economice au impus dintr-un anumit moment istoric un strîns contact cu coloniștii greci. În acest sens, materialul amforistic ne permite de cele mai multe ori, să stabilim precis momentul prelucrării și centrul de producție, căile de pătrundere, preponderența produselor unui centru sau altul în diferite perioade istorice și totodată ne ajută

5. Hiller v. Gaertringen, in Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Supplement V, Agamemnon — Statilus (Rhodos), Stuttgart, 1931.
6. Anne-Marie Bon et Antoine Bon, *Les timbres amphoriques des Thasos, École d'Athènes, Études thasiennes IV*, Paris, 1957.
7. Virginia Grace, *Timbres amphoriques trouvés à Delos*, in „Bulletin de Correspondance Hellénique”, Paris 1952, pp. 514—540; idem, *Amphoras and the ancient wine trade American school of classical studies at Athens*, Princeton, New Jersey, 1961; idem, *The eponyms named on rhodian amphora stamps, Hesperia, Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, XXII, 2, 1953.
8. V. Istoria României, vol. I, 1960, p. 218 și urm.; D. M. Pippidi, *Din Istoria Dobrogei*, vol. I, 1965, passim; E. Condurachi, *Cu privire la raporturile dintre autohtoni și greci în așezările sclavagiste din Dobrogea*, in SCIV, II, 2, 1951, pp. 45—60.
9. V. G. Cantacuzino, *Timbres amphoriques inédites trouvés en Roumanie*, in *Dacia*, III (1927—1932), p. 612 și urm.; idem, *Nouveaux timbres amphoriques de Callatis*, in *Dacia*, V—VI (1938), p. 321 și urm.; idem, *Considérations sur les timbres amphoriques découverts en Roumanie et sur les côtes du Pont Euxin*, in *Revue historique du sud-est européen*, București 1939; V. Pirvan, *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube*, in *Bulletin de la Section Historique*, X (1923), passim; D. Tudor, *Amfore elenistice descoperite în R.P.R.*, in *Studii și referate privind istoria României*, partea I-a, pp. 81—88.
10. V. V. Eftimie, *Imports of Stamped Amphorae in the Lower Danubian regions and a Draft Rumanian Corpus of Amphora Stamps*, in *Dacia N.S.*, III, 1959, pp. 195—215; mai recent M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobroudja*, in *Dacia, N.S.*, XIII, 1969, pp. 127—153.

să înțelegem momentul cînd negustorii greci au părăsit țărmurile pentru a intra tot mai adînc în teritoriile locuite de autohtoni. Într-un cuvînt, cercetarea materialului amforistic relevă etapele procesului de expansiune comercială grecească.

Lucrarea de față își propune să se ocupe de amfore și mănuși de amfore șampilate provenite din săpături arheologice și descoperiri întâmplătoare, unele cunoscute, altele inedite, din teritoriul nord-dobrogean, aflate în depozitul Muzeului „Deltei Dunării” din Tulcea.

Dintre materialele care provin din săpături organizate, cele de la Telița, Islam = Florești, Caraorman și Enisala, sînt deja cunoscute în literatura de specialitate¹¹⁾, aflîndu-se în întregime în depozitul muzeului tulcean. Majoritatea amforelor găsite în necropolele plane de incinerare de la Murighiol, au fost publicate de Exp. Bujor¹²⁾ și se găsesc la Institutul Arheologic din București. Din cele 100 de amfore care alcătuiau ringul mormintului de la Jurilovca, publicate de V. Canarache în 1955¹³⁾, o singură amforă a intrat în depozitul muzeului nostru, una asemănătoare găsindu-se în colecția Șc. generale Jurilovca.

În alcătuirea prezentei lucrări ne-am servit de materialele publicate, permițîndu-ne uneori să facem unele precizări. Astfel, de comun acord cu autorul, am reconsiderat amfora din mormîntul 12MA-B de la Enisala, publicată ca fiind de proveniență thasiană¹⁴⁾, amforă de Chios, iar pe baza raportării materialelor mai vechi din necropolele de la Murighiol și Telița la recente descoperiri din necropola getică de la Enisala, încadrată sigur în limitele sec. al IV-lea î.e.n.¹⁵⁾, am plasat tot materialul amforistic de la Murighiol la sfîrșitul sec. al IV-lea și începutul sec. al III-lea î.e.n.¹⁶⁾, iar pe cel din necropola getică

11. G. Simion și Gh. I. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la Telița*, in *Materiale*, VIII, 1962, p. 374; G. Simion, *Descoperiri arheologice pe grindurile din Delta Dunării*; idem, *Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei în lumina descoperirilor de la Enisala — ambele materiale în revista muzeului Deltei Dunării — Peuce II*, 1971, passim.; *Expectatus Bujor*, Depozitul de amfore de la Islam—Geaferca, in SCIV, XI, 1, 1960. Materialele de la punctul Tabăra—Tulcea vor fi publicate în nr. IV, 1972 al revistei *Peuce*.
12. Exp. Bujor, *Săpăturile de salvare de la Murighiol*, in SCIV VI, 3-4, 1955, pp. 571—580; idem, *Săpăturile de salvare de la Murighiol*, in *Materiale III*, 1957, pp. 247—254; idem, *Șantierul arheologic Murighiol*, in *Materiale V*, 1959, pp. 373—378; idem, *Șantierul arheologic Murighiol*, in *Materiale VI*, pp. 325—329.
13. V. Canarache, *Op. cit.*, p. 380.
14. G. Simion, *Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei*, in *op. cit.*, p. 117, fig. 30, d.
15. *Ibidem*.
16. Considerăm că materialul șampilat de proveniență thasiană, scos din săpăturile de la Murighiol, corespunde grupei a II-a cronologice (350—270 î.e.n.) stabilite de B. N. Grakov (Kleimennaia keramiceskaia tara epohi ellinizma, Moscova 1939); vezi aceleași grupe cronologice la E. M. Staerman, *Keramiceskie is razkopok Mirmekii i Tiritaki v 1935—1940 gg. in M.I.A. (Materiali i isledovania po arhiologii SSSR)*, XXV, 1952, pp. 387—394.

tumulară de la Telița — în sec. al III-lea î.e.n.¹⁷⁾.

În afara materialelor provenite din săpături arheologice, restul au fost descoperite întâmplător în 13 localități din nordul Dobrogei și au intrat în depozitul muzeului Tulcea prin donații, în general piese întregi, sau din periegeze, în special mănuși de amforă șampilate. Dintre acestea, în „Importul amforelor șampilate la Istria”, V. Canarache semnală, încă la acea dată, câteva piese șampilate provenite de la Malcoci, Meidanchioi și Războieni, uneori fără a izbuti să le descrie corect.¹⁸⁾

Materialul amforistic de care dispunem provine din 21 localități din raza județului Tulcea și aparține unor centre egeene (Thasos, Rhodos, Chios și Cnidos) și pontice (Heracleea Pontică și Sinope). Nu am putut determina centrul de proveniență al unor amfore: în materialele ce ne-au fost accesibile nu am întâlnit analogii.

Prezentarea lotului de amfore și mănuși de amforă șampilate se va face în ordinea intrării lor în muzeu. Piese provenite din vechea colecție a muzeului, asupra cărora nu s-au găsit indicații referitoare la anul și locul descoperirii, aparțin în totalitate Dobrogei de nord.

1) *Nordul Dobrogei, înainte de 1950. MDDT¹⁹⁾, inv. 118.* Amforă de Thasos, de capacitate mică, bitronconică, gît înalt tronconic, toarte cu secțiune ovală lipite pe linia de maximă bombare, fund cu picior mult alungit; lipsește: gura, o toartă și capătul piciorului. (Pl. I, fig. 1). Pastă densă, nisipoasă, bine arsă, roz-pal, slip portocaliu. Dimensiuni: înălț. act. = 0,62 m; diam. max. = 0,22 m; înălț. toartei = 0,24 m; lung. act. picior = 0,21 m.

Thasos, tip I a Bon, prima jumătate a sec. al IV-lea î.e.n.²⁰⁾

2) *Nordul Dobrogei, înainte de 1950. MDDT, inv. 115.* Amforă de Thasos, de capacitate mică, asemănătoare celei de mai sus, mai puțin zveltă, păstrează numai o parte a piciorului. Buza drept-evazată, toartele în secțiune elipsoidală, se arcuiesc sub buză, lăsându-se drept pe linia de maximă bombare. Sub buză urmele unei benzi roșii. (Pl. I, fig. 2). Pastă densă cu mică, culoare roz, angobă roz-gălbui. Dimen-

17. Produsele grecești prezente în necropola tumulară de la Telița aparțin în totalitate epocii elenistice.

18. Numai așa ne explicăm, de ce amforele de Thasos de la Malcoci apar la Canarache, p. 377, cu ștampilele șterse, iar cea heracleeană de la Războieni, cu ștampilă englifă.

19. M.D.D.T. = Muzeul Delta Dunării Tulcea.

20. Anne-Marie Bon et Antoine Bon, op. cit., p. 18, fig. 3 (1); V. Grăce, Amphoras, fig. 52.

siuni: înălț. act. = 0,56 m; înălț. toartei = 0,20 m; diam. max. = 0,21 m; diam. gurii = 0,085 m.

Thasos, tip I a Bon, prima jumătate a sec. IV î.e.n.²¹⁾

3) *Nordul Dobrogei, înainte de 1950. MDDT, inv. 122.* Amforă de Thasos de mărime mică; bitronconică, gît înalt tronconic, buza drept-evazată, toarte late, robuste, pornesc de la 2 cm sub buză coborînd oblic pe linia de maximă bombare; pe partea exterioară a mănușilor, în zona de împreunare cu corpul — nervuri fine. Se păstrează o parte a piciorului. Sub buză și toarte — bandă realizată cu vopsea roșie, pe gît — litera T din vopsea roșie. (Pl. I, fig. 3). Pastă fină, nisipoasă, roșu-portocalie, angobă la culoare. Dimensiuni: înălț. act. = 0,0595 m; înălț. toartei = 0,20 m; diam. max. = 0,23 m; diam. gurii = 0,095 m.

Thasos, tip I a Bon, prima jumătate a sec. IV î.e.n.

4) *Nordul Dobrogei, înainte de 1950. MDDT, inv. 469.* Mănușă de amforă; pastă și angobă caracteristice amforelor de Rhodos, cu ștampilă rectangulară (4,2×1,9 cm), text scris pe 2 rînduri, fără simbol (Pl. X fig. 8).

ΕΠΙ Ι[ΕΡΩ]ΝΟΣ

ΘΕ[Σ]Μ[ΟΦΟ]ΡΙΟΥ

ἐπὶ Ἰ[ερω]νος/θε[σ]μ[οφο]ρίου (octombrie)

Același preot magistrat la Hiller von Gaetingen, R. E. suppl. 5 col. 839, nr. 232 (200—180 î.e.n.). La Canarache, nr. 519 apare cu altă lună (aprilie = Ἀρταμίος) pe o ștampilă circulară cu simbol (floare de rodie.) Rhodos, 200—180 î.e.n.

5) *Nordul Dobrogei, înainte de 1950. MDDT, inv. 467.* Mănușă de amforă rhodiană; ștampilă ovală (2,5×2,2 cm) cu simbol (floare de rodie cu frunze) înscris în cerc. Text înscris între două cercuri:

ΕΠΙ ΕΥΔΑΜΟΥ

ΥΑΚΙΝΘΙΟΥ

ἐπὶ Εὐδάμου/Υακινθίου iulie

Numele eponimului apare la Hiller von Gaertringen, RE, suppl. 5, nr. 130. col. 837. Variantă la Canarache, nr. 565 cu același magistrat și aceeași lună pe o ștampilă rectangulară. (Pl. X fig. 9). Rhodos, sec. III—II î.e.n. (?)

6) *Nordul Dobrogei, înainte de 1950. MDDT nr. inv. 468.* Mănușă de amforă rhodiană: ștampilă rectangulară (3, 4 x 1 cm), fără simbol; Text liniar pe un singur rînd cu numele producătorului:

ΔΙΟΥ

Δίου

= întocmai la Pridik, 1917, pag. 25, nr. 594—596; Canarache, nr. 625;

21. Ibidem, v. și V. Canarache, pentru succesiunea mărcii amforelor comerciale, op. cit., p. 37.

Popeea, pag. 511, nr. 5 și Gramatopol—Poenaru, *Dacia XIII*, pag. 234, nr. 756. Rhodos, sec. III—II î.e.n. (?) (Pl. XI fig. 12)

7) Nordul Dobrogei, înainte de 1950. MDDT inv. 470. Mănușă de amforă rhodiană cu șampilă rectangulară (4,3×1,8 cm) prost imprimată, retrogradă; text indescifrabil (Pl. XI fig. 11).

OT

o0

8). *Malcoci*, 1949, MDDT inv. 128. Fragment, partea superioară a unei amfore de Rhodos. Rezervat: zona gîtului, o parte a umărului, o toartă și un fragment din cealaltă. Gît înalt, cilindric, buza răsfrîntă inelar, toartele îndoite în unghi drept. (Pl. IV fig. 1, 1c).

Pastă fină, roz-gălbui, angobă la culoare.

Dimensiuni: înălț. gît = 0,26 m; înălț. toartei = 0,29 m; diam. gurii = 0,0129 m.

Șampile rectangulare (4,2×1,8 cm) pe latura orizontală a ambelor mănuși, cu numele producătorului și a preotului magistrat cu specificația lunii (mai) cînd a fost produsă amfora.

a) producător: ΔΙΟΚΛΕΙΑΣ Διοκλείας

Numele producătorului încadrat de 4 steluțe. Apare la Pridik 1917, în forma Διόκλεια

b) Ștampila preotului eponim:

ΕΠΙ[ΠΥ]ΘΟ

ΔΟΡΟΥ

ἐπί[πυ]θο/δώρου/πε[δαγε]ίτνιου

ΠΕ[ΔΑΓΕ]ΙΤΝΙΟΥ

Varianta la Pridik, 1917, pag. 17, nr. 344, 345, și la pag. 135, nr. 69, 70, cu alte luni și la V. Canarache, nr. 526 cu luna Δαλίου în șampile cînculare cu floare de rodie; la Canarache nr. 848, numai numele eponimului.

Rhodos, sec. II î.e.n.²³⁾

9) *Cerna*, 1949, MDDT inv. 112. Amforă elenistică, formă zveltă, bitronconică, de capacitate mică; lipsește gura și o toartă. Gît scurt, toartă dreaptă cu secțiune ovală, cade pe umărul amforei. Piciorul plin; puternic gîtuit, se termină printr-o umflătură cu „umbo”. (Pl. II fig. 4).

Pastă densă, culoare roz, angobă portocalie.

Dimensiuni: înălț. act. = 0,0495 m; înălț. toartei = 0,0125 m; înălț. piciorului = 0,10 m; diam. max. = 0,21 m.

Heracleea (?), tip V Zeest, a doua grupă cronologică (300—250 î.e.n.)²⁴⁾

22. Șampilele, publicate de V. Canarache, op. cit., la p. 377.

23. V. Grace, op. cit., fig. 6, (sec. II î.e.n.); V. Canarache, op. cit., p. 225 (grupa a VI-a — Rhodos), tip II, șampile dreptunghiulare.

24. J. B. Zeest, O tipah gerakleiskih amfor, p. 50—51 și V. Canarache, p. 193—194, fig. 34 — tip V.

10) *Malcoci*, 1949. MDDT inv. 183. Fragment gît amforă de Thasos cu umărul rotunjit. Toartele și gura lipsesc. Pastă roz, angobă roz-gălbui.

Dimensiuni: înălț. act. = 0,0285 m; diam. max. = 0,23 m.

Thasos, tip I b Bon, sec. IV î.e.n.²⁵⁾ (Pl. V fig. 2)

11) *Malcoci* 1949. MDDT inv. 137. Fragment de amforă thasiană de dimensiuni mijlocii. Rezervat: gîtul și partea superioară a unei mănuși șampilate. Pastă densă, cărămizie.

Dimensiuni: înălț. act. 0,23 m; diam. gît. = 0,11 m; (Pl. VI fig. 1, 1a).

Șampilă rectangulară (3,5×1,8 cm) cu simbol; text scris pe trei laturi:

[ΘΑΣΙΩΝ]

A amforă

O

[Θασίων]/Αουντώροα[ς]

ΥΝΤΩΡΟΑ[Σ]

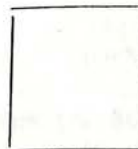
Similar Canarache, nr. 103, cu alt nume. Αουντώροας nu apare în bibliografia consultată.

Thasos, tip I b Bon, a II-a grupă cronologică (350—270 î.e.n.) cf. *Grakov-Staerman*²⁶⁾.

12) *Războieni — Alifaci*, 1950. MDDT inv. 123. Amforă de Heracleea Pontică, capacitate mijlocie; bitronconică cu gîtul aproape cilindric, buza inelară, gura ușor ovală, fundul cu picior scurt, gîtuit, tronconic cu scobitură. Toartele cu secțiune ovală lăsate drept pe umărul amforei. (Pl. IX fig. 1, 1a). Pastă cu granulații de cuarțit, roz-gălbui, angobă la culoare.

Dimensiuni: înălț. = 0,0647, înălț. toartei = 0,0235 m; diam. max. = 0,245 m; diam. gurii = 0,095 m;

Șampilă de formă pătrată (2×1,8 cm) pe gîtul amforei; în interior — simbol: un cantharos de tip vechi.

Similar la Gramatopol—Poenaru, *Dacia XIII*, nr. 865. Heracleea Pontică, tip III Zeest, gr. I cronologică (350—300 î.e.n.)²⁷⁾.

13) *Caraorman*, 1966. MDDT inv. 181. Gît de amforă elenistică, cilindric, buza cu guler lat, ușor evazată. Toartele (rezervat 0,05 m) cu secțiune ovală, pornesc cu doi cm. mai jos de gulerul buzei. Pe gît

25. Bon, op. cit., p. 18; V. Grace, op. cit., fig. 52.

26. E. M. Staerman, Keramiceskie kleima iz Tiri, p. 35 și Keramiceskie kleima iz razkopok Mirmekii i Tiritaki, pp. 387—394; cf. și V. Canarache, p. 37.

27. M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea, op. cit., publică un exemplar aflat în depozitul muzeului din Constanța (inv. 40959), care are pe gît un cantharos imprimat, fără chenar.

— o linie circulară incizată. (Pl. V. fig. 3). Dimensiuni: înălț. act. gît = 0,0285 m; diam. gurii = 0,14 m; diam. gît = 0,12 m. Cnidos, sec. I î.e.n. (?)²⁸⁾

14) Valea Teilor = Meidanchioi, 1952. MDDT. inv. 117. Amforă heracleeană cu capacitate mijlocie; bitronconică, cu gît scurt umărul rotunjit, corp ușor bombat; picior scurt, ascuțit, cu scobitură; buza inelară. Toartele (rezervat una) în secțiune ovală, lăsate drept pe umărul amforei. (Pl. VII fig. 3, 3a).

Pastă roz-gălbuie cu nisip și granulații negre de cuarțit, angobă portocalie.

Dimensiuni: înălț. actuală = 0,67 m; înălț. toartei = 0,18 m; diam. gurii = 0,095 m; diam. max. = 0,0235 m.

Ștampilă englicică aplicată vertical pe gîtul amforei:

ΦPONTO[N]

Φρόντο[v]

Amfore de același tip, cunoscute la Satu Nou²⁹⁾ și Grădiștea — Călărași³⁰⁾.

Heracleea Pontică, tip III Zeest, prima gr. cronologică (350 — 300 î.e.n.)³¹⁾.

15) Parches, 1952. MDDT inv. 143. Amforă de Thasos, de mărime mică; bitronconică, fără o toartă, cea mai mare parte din gură și capătul piciorului. Gît înalt tronconic, buza inelară, toartele cu secțiune ovală, lăsate drept pe diametrul amforei. (Pl. II fig. 5).

Pastă densă, cărămizie, angobă portocalie.

Dimensiuni: înălț. act. 0,0548 m; înălț. toartei 0,0195 m; diam. max 0,0193 m.

Thasos, derivat din tip I Bon (capacitate redusă) — sec. IV î.e.n.

16) Tulcea, 1952. MDDT inv. 182. Amforă de Thasos, rezervat partea superioară; gît tronconic buza inelară, toartele cu secțiune elipsoidală. (Pl. VII fig. 1, 1a).

Pastă roz-gălbuie, angobă la culoare. Bandă vopsită cu roșu sub buză; pe gît litera Δ scrisă cu roșu.³²⁾

Dimensiuni: înălț. gîtului 0,22 m; înălț. toartei 0,23 m; diam. gurii 0,0115 m.

28. V. Canarache, op. cit., pp. 284—285.

29. B. Mițrea, C. Preda și N. Angheliescu, în *Materiale* VIII, 1962, p. 370, fig. 1, 4.

30. V. Culică în *SCIV*, 19, 1, 1968, p. 137, fig. 1, 1 și pag. 140, fig. 3, 2.

31. J. B. Zeest, op. cit. și V. Canarache, p. 194, fig. 34, tip III.

32. Ateliere care utilizau același sistem de marcare ca și cele două amfore de Ialysos și Naukratis — v. Marcelle F. Lambrino, *Les vases archaïques d'Hispanie*, București 1938, p. 212, fig. 168 și p. 228, fig. 202 (1), cu bibliografia respectivă, se pare însă, în cazul amforei de Thasos, că reprezentarea literei vopsite pe gît, concomitent cu ștampila, indică capacitatea amforei.

Ștampilă rectangulară (2,8×2,5 cm) slab imprimată pe una din laturi; text scris pe două laturi cu simbol la mijloc:

ΘΑΣΙΩΝ

semilună cu colțurile în jos

θατίων/[Αρισ]τόδικος

[ΑΡΙΣ]ΤΟΔΙΚΟΣ

Variante la Bon, nr. 310-323 cu alte simboluri; cu același simbol dar alte nume — nr. 1385 și, 1906; v. Canarache nr. 4 și Gramatopol—Poenaru, *Dacia* XIII, p. 155, nr. 13-14, cu alte simboluri.

Thasos, cf. Grakov, a II gr. cronologică (350-270 î.e.n.).

17) Murighiol, 1954. MDDT inv. 119³³⁾. Amforă de Thasos, bitronconică, capacitate redusă. Gît tronconic, buza inelară, mânuși mici cu secțiune ovală arcuite spre umărul amforei. Picior alungit cu capătul îngroșat, tronconic, cu „umbo”. (Pl. II fig. 6).

Pastă cărămizie, angobă ceva mai deschisă. Fără ștampilă. Dimensiuni: înălț. = 0,555 m; înălț. toartei = 0,16 m; înălț. picior. = 0,14 m; înălț. gît. = 0,18 m; diam. max. = 0,0194 m; diam. gurii = 0,085 m. Thasos, derivat din tip. I Bon (capacitate redusă — sec. IV—III î.e.n.).

18) Nalbant, 1954. MDDT inv. 129. Amforă de Rhodos, mărime mijlocie, corp ovoidal, fund ascuțit și gît cilindric. Toartele cu secțiune ovală, (rezervat una), pornesc de la 0,04 m sub buza inelară, formînd un unghi ascuțit, cu laturi care coboară drept pe umărul rotunjit al amforei. (Pl. VI fig. 2, 2a.) Pastă roz pal, angobă groasă, la culoare.

Dimensiuni: înălț. = 0,0775 m; înălț. toartei = 0,30 m; înălț. gît = 0,30 m; diam. max. = 0,0325 m; diam. gurii = 0,12 m.

Ștampilă rectangulară (4,5×1,8 cm) cu numele producătorului:

ΔΑΜΟΚΛΕΑΣ

Δαμοκλέας

În aceeași formă la Hiller von Gaertringen, *RE*, suppl. 5, col. 837 nr. 110 (172 î.e.n.). La Grace³⁴⁾, în forma Δαμοκλῆς apare ca eponim la nr. 70 (N 164b).

Rhodos, sec. II î.e.n.³⁵⁾.

19) Jurilovca, 1954. MDDT inv. 121³⁶⁾. Amforă de Thasos, bitronconică (rezervat: corpul și o toartă) gît tronconic, buza drept-eva-zată, toartă cu secțiune ovală, spartă în jumătate în zona unde se afla probabil ștampila.

33. Amfora provine din săpăturile de salvare de la Murighiol, efectuate de Exp. Bujor în 1954 în cimitirul I A, grupa 1, dintr-un lot de șapte amfore, publicate cu specificația „elenistice”, v. *SCIV*, VI, 3—4, 1955, la p. 373 (v. și pl. II, 4).

34. V. Grace, The eponyms named, pp. 116—128.

35. Idem, Amphoras, fig. 62, 2 (sec. II î.e.n.) — tip identic celui de la Nalbant.

36. Exemplarul pe care-l prezentăm mai sus provine din ringa mormîntului tumular de la Jurilovca, amintit de V. Canarache în *Importul amforelor ștampilate la Istria*. Amfora a fost recuperată în 1956 de la un sătean din Jurilovca.

Pastă densă, cărămidie, angobă roz. (Pl. III fig. 7).
Dimensiuni: înălț. act. = 0,0592 m; înălț. toartei = 0,22 m; diam. max. = 0,0213 m; înălț. gît. = 0,21 m.

Thasos, derivat din tip I Bon, sec. IV î.e.n.

20) *Isaccea 1956. MDDT inv. 116.* Amforă de Heracleea Pontică, capacitate mică; gît cilindric, buza inelară, corp bitronconic cu umerii rotunjiți, lipsește o parte a piciorului; toartele scurte cu secțiune ovală, cad drept pe linia de maximă bombare (Pl. III fig. 8).

Pastă roz, angobă portocalie.

Dimensiuni: înălț. act. = 0,0582 m, = înălț. gîtului = 0,18 m, înălț. toartei = 0,18 m; diam. max. = 0,0221 m; diam. gurii = 0,09 m. Heracleea Pontică, tip IV, Zeest, grupa a II-a cronologică (300-250 î.e.n.).

21) *Tulcea (Dealul Monumentului), 1959. MDDT inv. 472.* Mănușă de amforă thasiană; pastă nisipoasă cu mică, culoare cărămiziu-roșcată; ștampilă cvasi-pătrată; Text pe două rînduri cu simbol la mijloc. Dimensiuni ștampilă = $2,8 \times 2,3$ cm (Pl. IX fig. 4).

ΘΥΚΩΝ

masca meduzei

TIMOKAH[Σ]

Θασίων/Τιμοκλής

De reținut folosirea lui C lunar în scrierea etniconului. Întocmai la Bon, nr. 1631-1632 (cap feminin în față); variante cu alte simboluri la numerele 1623-1630 și 1633. Același simbol apare la Canarache nr. 129 cu alt nume.

Thasos, a II-a grupă cronologică *Grakov-Staerman* (350—270 î.e.n.).

22) *Tulcea (Dealul Monumentului), 1959. MDDT inv. 471.* Mănușă de amforă thasiană; pastă nisipoasă cu mică, culoare vinăt-roșcată; ștampilă rectangulară ($3,3 \times 2,5$ cm); text pe două rînduri cu simbol la mijloc:

[ΘΑ]ΣΙΩΝ

cîrmă

ΑΙΣΧΡΙΟΥ

[Θα]σίων/Αίσχριου

(Pl. IX fig. 3). Asemănător Bon nr. 119; variante cu alte simboluri — nr. 115—118, 120—135. Simbolul apare frecvent pe amforele thasiene; Bon. nr. 629, 644, 691. Asemănător Gramatopol — Poenaru, *Dacia XIII*, p. 154, nr. 4, cu alt simbol.

Thasos, a II-a grupă cronologică *Grakov-Staerman* (350—270 î.e.n.).

23) *Nalbant, 1960. MDDT inv. 464.* Mănușă de amforă, pastă densă cu concrețiuni mici calcaroase, cărămidie, cu angobă roz-pal, asemănătoare prin tehnologia prelucrării amforelor rhodiene; Ștampilă

paralelipedică ($4,6 \times 1,7$ cm); text pe un rînd, încadrat între două simboluri:

crengută

ΘΕΥΜΝΑΣ

floare de rodie

θεύμνας

(Pl. X fig. 5). Tipul de ștampilă neîntilnit la amforele de Rhodos, l-am încadrat în grupa, eclectică ca tipologie, a amforelor ștampilate de Cnidos, mai ales că simbolurile rhodiene, în special floarea de rodie, au fost preluate de ceramistii cnidieni, împreună cu piața rhodiană, din sec. I î.e.n.

24) *Tulcea (Dealul Taberii), 1965. MDDT inv. 473.* Mănușă de amforă de Cnidos, pastă cu concrețiuni calcaroase galben-cărămizie, angobă alb-gălbuie, (numai pe partea superioară.) Ștampilă rectangulară ($4,5 \times 1,8$ cm), text scris pe trei rînduri; retrogradă — r. 2 și 3, scrise de la dreapta spre stînga; simbol în stînga jos:

ΑΣΤΥ[NOMOYNT(ΟΣ) AP

ΙΣΤ]ΟΚΡΑΤΕΥΣ

caduceu KNIDION

ΑΣΤΥ[νομοynt(ος) Αρ]ιστ]οκρατεϋς/Κνιδίων

(Pl. IX fig. 2). Asemănătoare Dumont, p. 165, nr. 140—145 (cf. V. Canarache, *Importul amforelor...*); variantă la Canarache, p. 286, nr. 728 (*Ἀριστο[κ]ράτου*). Găsită printre urmele de substructii ale unei fortificații romane, împreună cu material ceramic roman (cel mai timpuriu — din sec. II e.n.).

Cnidos, sec. I e.n.

25) *Nalbant 1967. MDDT inv. 111.* Amforă thasiană găsită în pârîiașul Nalbant, adusă de ape din apropiere cu ocazia inundațiilor. Mărime mică, bitronconică, umărul puternic profilat și rotunjit; picior scurt, ușor evazat cu „umbo”; buza inelară, toartele scurte cu secțiune ovală, arcuite pe umăr în apropierea gîtului tronconic. (Pl. IV fig. 2).

Pastă portocalie, angobă alb-gălbuie.

Dimensiuni: înălț. = 0,46 m; înălț. gît. = 0,15 m; diam. max. = 0,21 m; diam. gurii = 0,085 m.

Tipul de amforă respectiv este specific necropolei geto-dacice de la Telița. În colecția muzeului Tulcea se găsesc trei amfore întregi și una fragmentară, aproape identice exemplarului de la Nalbant, cu unele mici deosebiri la capătul piciorului. Se pare că acest tip de amforă, mai mic de $\frac{1}{4}$ de metret, reprezintă un derivat dit tipul II Bon, răspîndit în sec. IV—III î.e.n. Ca toate amforele de la Telița, amfora de la Nalbant aparține sec. III î.e.n.

26) *Sf. Gheorghe, 1967. MDDT inv. 127.* Amforă de Chios de mare capacitate, scoasă de dragă cu ocazia chiuretării gurii brațului Sf. Gheorghe. Corp perfect conic, fund ascuțit cu o mică strangulare în

dreptul despărțirii de corp, umeri aplatizați, gît înalt și drept — cilindric, buza inelară; toartele cu secțiune rotundă pornesc de la 0,04 m sub buză, lăsându-se pe umeri exact la mijlocul distanței dintre gît și circumferință. (Pl. V fig. 4).

Pastă densă, cărămidie, angobă portocalie.

Dimensiuni: înălț. 0,88 m; înălț. gît. = 0,32 m; înălț. toartei = 0,30 m; diam. max. = 0,35 m; diam. gurii = 0,11 m.

Prezintă asemănări cu amforele mari din ringul mormintului cu amfore de la Jurilovca, de proveniență „necunoscută” (cf. V. Canarache), din a II-a jumătate a sec. IV î.e.n. (după amforele thasiene care le însoțeau).

Cf. V. Grace, *Amphoras*, p. 46; tipul aparține Chiosului — sec. IV î.e.n.

27) Tulcea nord-est 3 Km. (punctul „Via Judecătorului”) MDDT inv. 461, 462. Două mânuși de amforă rhodiene, pastă densă, roz, angobă roz-pal purtînd același tip de șampilă circulară (2,9 cm. diam.), cu simbol — floare de rodie înscrisă într-un cerc. Pe margini text circular cu numele; (Pl. X fig. 6, 7).

ΔΑΜΟΚΡΑΤΕΥΣ

Δαμοκράτης

La Pridik 1917 și V. Grace, *The eponyms named*, p. 122, apare ca eponim Δαμοκράτης la nr. 71 = Hiller von Gaertringen, *RE suppl.* 5, col. 837, nr. 111 (180—150 î.e.n.). Apare întocmai la Canarache, nr. 515—517 și la Popeea, p. 510, fig. 1, 2. Pentru un eponim cu același nume v. și Gramatopol — Poenaru, *SCIV*, 19 nr. 1, 1968, nr. 48³⁷ (cca. 180—150 î.e.n.).

Rhodos, sec. II î.e.n. (180—150 î.e.n.).

28) Topolog, fără altă indicație. MDDT inv. 463. Mănușă de amforă rhodiană; șampilă circulară (2,9 cm. diam.) cu simbol — floare de rodie cu frunze — înscris în cerc; text împrejurul cercului; (Pl. XI fig. 10).

ΕΠΙ ΞΕΝΟΦΑΝΕΥΣ

ΥΑΚΙΝΘΙΟΥ

ἐπὶ ξενοφανεὺς/´Υακινθίου

Numele eponimului întâlnit la Hiller von Gaertringen, *RE, suppl.* 5 col. 839, nr. 232 în forma ξενοφάνης Ἰέρωνος (200—189 î.e.n.). În aceeași formă, fără specificarea lunii (iulie) la Canarache, nr. 585, pe o șampilă rectangulară și la Gramatopol — Poenaru, *Dacia XIII*, p. 264, nr. 1144 (colecția Slobozeanu, București) tot pe o șampilă rectangulară. Rhodos sec. II î.e.n. (200—180 î.e.n.).

29) Malcoci, fără altă indicație. MDDT inv. 466. Mănușă de am-

37. M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea, Amfore șampilate din Tomis, în *SCIV*, 19, 1, 1968, pp. 41—61.

foră rhodiană; șampilă rectangulară (4,1×1,6 cm) fără simbol; (Pl. VI fig. 3). Text liniar pe un singur rînd cu numele producătorului:

ΑΡΙΣΤΙΩΝ

´Αρισθίων

Asemănător Pridik 1917, p. 136, nr. 86; variantă la Canarache, nr. 616 (´Αρισθίωνος). Întocmai la Gramatopol — Poenaru, *SCIV* 19, p. 58, nr. 64 și variantă în *Dacia XIII*, p. 233, nr. 748. La Hiller von Gaertringen, *RE, suppl.* 5, nr. 64 = V. Grace, *The eponyms named*, p. 122, nr. 39, apare ca eponim (220—150 î.e.n.). Rhodos, sec. III—II î.e.n. (220—150 î.e.n.?).

30) Malcoci, fără altă indicație MDDT inv. 120. Amforă de Thasos, mărime mică; bitronconică, gît înalt, pîlniform, buză drept-evazată; toartele cu secțiune ovală, mult curbate spre umărul amforei; capătul piciorului lipsește. (Pl. VII fig. 2, 2 a). Pastă nisipoasă cu pietricele fine, portocalie, angobă la culoare. Impresiuni digitale pe toarte în zona împreunării pe umeri.

Dimensiuni: înălț. act. = 0,60 m; înălț. gît = 0,22 m; înălț. toartei = 0,21 m; diam. max. = 0,23 m; diam. gurii = 0,09 m.

Șampilă rectangulară (3,6×2,3 cm) pe una din toartele amforei. Text scris pe trei laturi cu simbol la mijloc:

ΑΜΥΟ ΤΕΡΗΣ

torță

ΑΜΥΟ ΝΟΙΣ[VO]

Θασίων/Αμφοτέρης

Același simbol îl întâlnim la Bon, nr. 981 și Canarache nr. 140, cu alt nume.

Thasos, tip Ia Bon, a II-a gr. cronologică (350—270 î.e.n.) cf. Grakov—Staerman.

31). Șc. generală Mahmudia. Amforă sinopeană (rezervat: gîtul, o toartă și o porțiune din umăr); pastă cărămidie, densă, cu granulații negre de cuarțit. Toarta lată, cu secțiune ovală, gura ovoidală cu buză inelară. (Pl. VIII fig. 1, 1a).

Dimensiuni: înălț. gît. = 0,22 m; înălț. toartei = 0,22 m; dimensi. gurii = 0,095/0,076 m.

Șampilă rectangulară (5,2×1,5 m); text pe trei rînduri, simbol în dreapta jos.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ

ΑΙΣΧΙΝΟΥ

ΑΓΑΘΩΝ de strugure

ἄστυνόμου/Αἰσχίνου/ Αγάθων

Întocmai la Canarache nr. 212. Pentru același producător v. tot Canarache, numerele: 219, 222, 289, 331, 337 și Gramatopol — Poenaru,

O primă observație care se detașează din prezentarea exhaustivă a materialului amforistic din colecția muzeului tulcean, ținându-se seama și de materialul provenit din săpături arheologice, se referă la căile de pătrundere a comerțului grecesc în lumea geto-dacă din nordul Dobrogei. (Fig. 1).

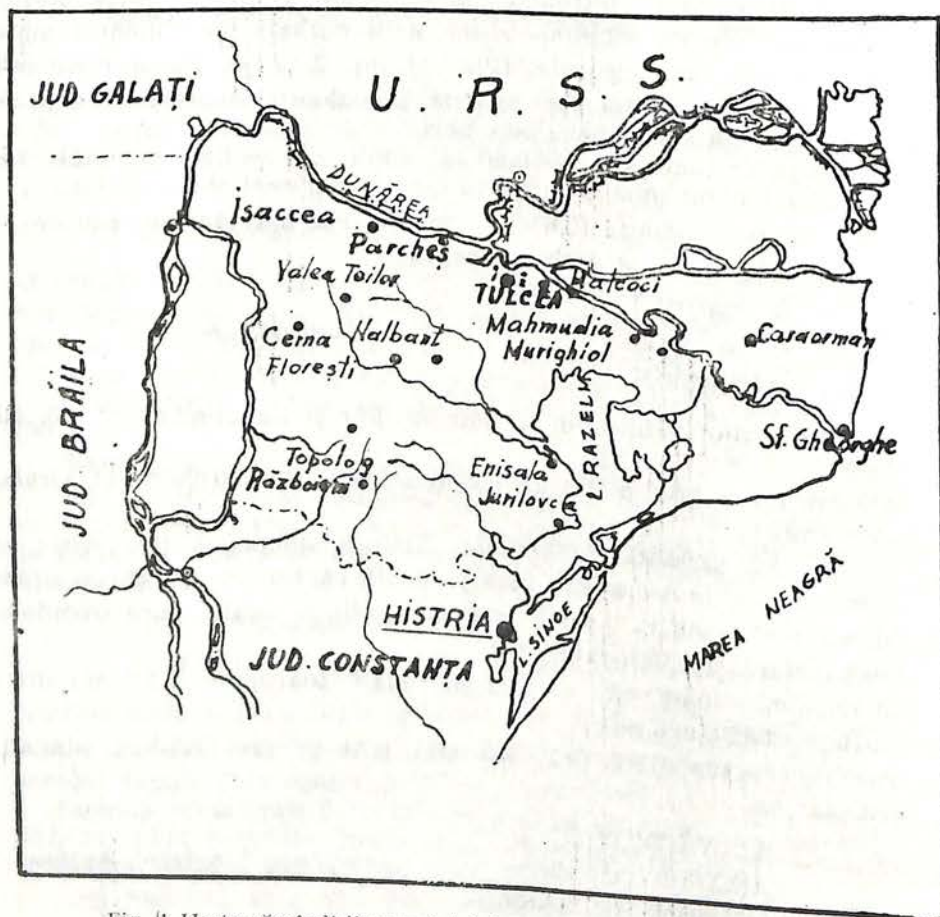

Fig. 1 Harta răspândirii materialului amforistic în nordul Dobrogei.
 Fig. 1 — Carte de la diffusion des découvertes d'amphores grecques dans le nord de la Dobroudja.

Amforele descoperite pe linia Dunării, între Sf. Gheorghe și Isaccea, la Murighiol, Mahmudia, Mălcoci, Tulcea și Parches, jalonează principala arteră de comerț a grecilor în lumea getică nord-dobrogeană. În acest sens, descoperirile de pe grindurile din Delta reprezintă un punct câștigat pentru problema care ne interesează. Prezența materialului amforistic grecesc la Caraorman, la sfârșitul sec. V î.e.n., evidențiază existența unei factorii ce funcționa de ani de zile³⁸) pe grindul respectiv, în scopul ușurării comerțului pe Dunăre. Constituită probabil în vederea depozitării produselor sosite pe calea mării pentru a fi apoi transportate mai departe în ținuturile getice de pe ambele maluri ale Dunării, factoria de la Caraorman, prezenta avantajul de a fi ferită de eventualele atacuri ale băștinașilor, reprezentând totodată și o excepțională bază de pescuit. Cât timp a dăinuit nu putem ști cu certitudine, deoarece cercetările arheologice sînt deocamdată insuficiente. Bănuim însă, că aparținea Histriei, ale cărei interese au vizat gurile Dunării și în secolele următoare³⁹).

În sec. IV î.e.n., comerțul Histriei acoperea întreg nordul Dobrogei, negustorii histrieni făcându-se căraușii produselor grecești pînă departe pe văile Siretului și Argeșului. În acest timp, linia Dunării nu mai reprezenta unica arteră de comerț. Pe drumurile pietroase, prăfuite sau păturoase ale Dobrogei, prezența grecilor devine, în cursul secolelor IV—I î.e.n., un fenomen „sine qua non”. Un factor care a impulsionat comerțul grecesc a fost baterea monedei proprii la Histria și apoi la Callatis, a cărei răspîndire o găsim consemnată în mai multe descoperiri monetare din nordul Dobrogei⁴⁰). Condiția esențială care a favorizat fenomenul expansiunii comerciale grecești, a fost dezintegrarea societății gentilice geto-dace, proces impulsionat, dar nu cauzat, de legăturile cu lumea elenă, vest și nord-pontică, ca și de noua situație creată la sfârșitul sec. IV î.e.n. de pătrunderea sciților și expansiunea macedoneană. Procesul de descompunere a orînduirii gentilice care avea loc în lumea getilor dobrogeni, permitea negustorilor greci să avanseze, sub protecția unor puternice căpetenii tribale, în teritoriile controlate de aceștia⁴¹).

Noile căi de comerț urmau cursurile apelor mici care străbat nordul Dobrogei, legînd marea de zona deluroasă și împădurită a Niculițelului și de acolo mai departe spre vadurile Dunării.

38. V. G. Simion, Descoperiri arheologice pe grindurile din Delta Dunării, p. 55.

39. M. E. Condurachi, Scurt istoric al cetății Histria, în Histria I, 1954, pg. 18—19.

40. Vezi B. Mitrea, în Studii Clasice, IV și VII.

41. V. Pîrvan, Dacia, București 1967, p. 92; D. Tudor, op. cit. p. 85; v. pentru sec. III î.e.n., Decretul de răsplătire a solilor trimiși să negocieze cu Zalmodegikos și pentru sec. II î.e.n., decretul în cinstea lui Agathocles, fiul lui Antiphilos, sol pe lângă Rhemaxos, la D. M. Pippidi, Contribuții la istoria veche a României, București 1967, cap. VII—VIII.

Materialul amforistic descoperit la Jurilovca Enisala, Nalbant, Florești=Islam, Valea Teilor=Meidanchioi, Telița și Cerna, relevă un drum comercial bătătorit de negustorii greci secole de-a rândul, la fel de important ca și brațul Sf. Gheorghe, și care, pornind de pe malurile Halmyris-ului, din părțile anticului Argamum, se îndrepta, prin teritoriul cuprins între riurile Telița și Taița, spre colțul nord-vestic al Dobrogei, zonă bogată și dens populată.

În sfârșit, o a treia cale de comerț pe care o putem urmări, pe baza materialului amforistic de care dispunem, se referă la valea Casimcei pe unde se putea pătrunde în depresiunile platoului stîncos, în zonele roditoare ale Războienilor și Topologului.

Desigur că existau și alte drumuri comerciale, mai puțin importante, folosite de geți și greci, preluate și îmbunătățite mai târziu de romani, asupra cărora, din lipsa documentației arheologice, nu putem emite decît simple presupunții care se cer a fi verificate pe teren.

O nouă problemă pe care încercăm să o definim pe baza materialului prezentat, se referă la frecvența în lumea getică nord-dobrogeană a amforelor grecești, aparținînd diferitelor centre de prelucrare, în perioada secolelor V—I î.e.n.

În acest sens, ținînd seamă de centrele producătoare ale amforelor descoperite ca și de locul descoperirii și încadrarea lor cronologică, am stabilit, raportînd la numărul localităților unde s-a găsit material amforistic, procentajul și perioada istorică în care se constată frecvența maximă a amforelor de o anumită proveniență în nordul Dobrogei.

Conform tabelelor 1 și 2, la sfîrșitul sec. V î.e.n. întîlnim sporadic importuri thasiene și rhodiene, pentru ca în sec. IV î.e.n. — să predominie importurile thasiene, heracleene și cele din Chios; începînd din sec. III î.e.n., alături de comerțul heracleean, dar mai ales în sec. II î.e.n., cînd Rhodosul își creează un adevărat imperiu comercial, prezența amforelor rhodiene cunoaște maximum de intensitate importurilor de amfore din Cnidos și dintr-un centru elenistic necunoscut pe care îl bănuim a fi pontic.⁴²⁾

Evident, în această perioadă, dintre cetățile vest-pontice, numai Callatis putea să aibă o activitate comercială care să cuprindă și nordul Dobrogei, cu toate că, în general comerțul său se orienta spre apus, spre cîmpia munteană, dar locul Histriei ale cărei interese se vărsare în mare a brațului Sf. Gheorghe — fusese luat de negustorii rhodieni, cnidieni și pontici.

În sec. I î.e.n. și pînă la cucerirea romană, asistăm la o scădere a importurilor de amfore din lumea elenistică. Stadiul avansat al for-

42. Exp. Bujor, Depozitul de amfore de la Islam—Geaferca, în SCIV 1, 1961 p. 90.

Centrul de prelucrare	Localitatea descoperirii	Încadrare cronologică	Procentaj	Frecvența maximă
Thasos	Caraorman	a II ^o jumăt. a s. V î.e.n.		secolele IV și III î.e.n.
	Enisala	sf. s. V — început s. IV î.e.n. a II ^o jumăt. a s. IV î.e.n.	sf. s. V î.e.n. = 10%	
	Jurilovca	390-350 î.e.n.		
	Proveniență necunoscută	370-350 î.e.n.	s. IV î.e.n. = 20%	
	Malcoci	350-270 î.e.n.		
	Tulcea Dealul Monument.	350-270 î.e.n.	s. IV-III î.e.n. = 20%	
	Parches	s. IV î.e.n.		
	Murighiol	350-270 î.e.n.	s. III î.e.n. = 5%	
	Nalbant	350-270 î.e.n.		
Rhodos	Telița	s. III î.e.n.		s. II î.e.n.
	Caraorman	a II ^o jumăt. a s. V î.e.n.		
	Enisala	a II ^o jumăt. a s. IV î.e.n.	sf. s. V î.e.n. = 5%	
	Tulcea Dealul Taberii	s. IV-III î.e.n.		
	Topolog	200-180 î.e.n.	sf. s. IV î.e.n. = 5%	
	Proveniență necunoscută	200-180 î.e.n.	s. IV-III î.e.n. = 5%	
	Tulcea - via judeca-ferului	180-150 î.e.n.		
	Nalbant	s. II î.e.n.	s. II î.e.n. = 25%	
Heraclea pontică	Malcoci	s. II î.e.n.		s. IV î.e.n.
	Enisala	s. IV î.e.n.		
	Războieni-Alifaci	350-300 î.e.n.	s. IV î.e.n. = 15%	
	Valea Teilor = Meidanchioi	350-300 î.e.n.		
	Isaccea	300-250 î.e.n.	s. III î.e.n. = 10%	
Chios	Cerna	300-250 î.e.n.		s. IV î.e.n.
	Sfînt. Gheorghe	s. IV î.e.n.	s. IV î.e.n. = 10%	
Sinope	Enisala	a II ^o jumăt. a s. IV î.e.n.		s. III-III î.e.n.
	Mahmudia	220-180 î.e.n.	s. III-III î.e.n. = 5%	
Centru grecesc necunoscut	Jurilovca	390-350 î.e.n.	s. IV î.e.n. = 5%	s. I î.e.n.
	Florești=Islam	s. I î.e.n.	s. I î.e.n. = 10%	
	Valea Teilor = Meidanchioi	s. I î.e.n.		
Cnidos	Nalbant	s. I î.e.n.	s. I î.e.n. = 10%	s. I î.e.n.
	Tulcea Dealul Taberii	s. I î.e.n.	s. I î.e.n. = 5%	
	Malcoci	s. I î.e.n. (?)		

Fig. 2 (Tab. I) Tabel sinoptic asupra răspîndirii materialului amforistic în localitățile din nordul Dobrogei, pe centre de prelucrare, în perioada secolelor V î.e.n. — I î.e.n.

Fig. 2 — (Tab. I) Tableau synoptique de la diffusion à travers les localités du nord de la Dobroudja de ce matériel, présenté par centres de production en activité dans l'intervalle Ve siècle av.n.è. — Ier siècle de n.è.

telor de producție într-o lume care își pregătea cu minuțiozitate saltul spre sclavagism, răsturnase definitiv raportul de forțe în favoarea geților, deveniți ei înșiși producători. Cucerirea bazinului egean de către romani accelerează procesul de dezvoltare locală în Dobrogea. În această perioadă, negustorii pontici continuă tradițiile comerciale grecești. Ei construiesc depozite de mărfuri chiar în teritoriile locuite de geți, ca cel descoperit la Florești, la nord de Horia⁴³). Autoritatea șefilor locali favoriza în continuare acest comerț, după cum mai târziu stăpânirea romană îi va da un nou imbold.

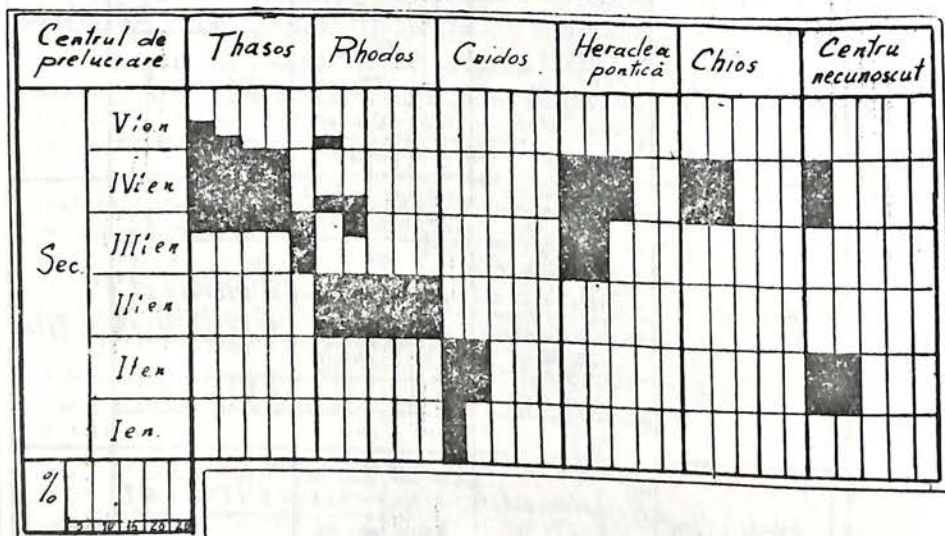

Fig. 3 (Tab. II) Graficul frecvenței amforelor aparținând diferitelor centre de prelucrare grecești în nordul Dobrogei, în perioada secolelor V î.e.n. — I e.n.

Fig. 3 — (Tab. II) Graphique de la fréquence, dans le nord de la Dobroudja, des amphores des Ve siècle av.n.è. — Ier siècle de n.è. provenant des divers centres grecs de production.

QUELQUES CONSIDÉRATIONS SUR LES AMPHORES GRECQUES IMPORTÉES DANS LE NORD DE LA DOBROUDJA

— résumé —

V. H. BAUMANN

L'auteur se propose de suppléer à une lacune de la littérature spécialisée en ce qui concerne l'expansion grecque commerciale dans la territoire des bouches du Danube dans l'intervalle Ve siècle av.n.è. — Ier siècle de n.è., en mettant à la disposition des chercheurs un matériel représentatif appartenant au Musée du Del-

43. Ibidem.

ta du Danube de Tulcea. A cette fin, il publie un lot de 31 amphores et manches d'amphores estampillés, provenant de 21 localités sises dans le nord de la Dobroudja.

En corroborant ce matériel avec les autres découvertes d'amphores faites dans le nord de la Dobroudja et déjà connues par la littérature spécialisée, grâce aux fouilles de Murighiol, Telița, Islam—Florești, Jurilovca, Caraorman, Enisala, l'auteur détermine les principales voies d'accès de la céramique grecque au cours de cinq siècles l'ininterrompues relations commerciales avec la population gétique habitant aux bouches du Danube, sur l'artère fluvio-maritime, ainsi que les vallées des cours d'eau Telița, Taița et Casimcea. D'autre part, le matériel étudié lui permet d'établir, s'appuyant sur la fréquence des produits de différents centres, le point de maximum intensité atteint par le commerce de ces centres durant les cinq siècles envisagés — fait illustré par les deux tableaux insérés dans le texte.

Pour finir, l'auteur souligne le rôle important des marchands pontiques à l'aube de notre ère. Continuateurs des traditions grecques jusque tard, en pleine époque romaine, ils ont contribué à maintenir les liens économiques du territoire de la Dobroudja avec l'Orient gréco-latin.

PLANŞA I

Fig. 1

Fig. 2

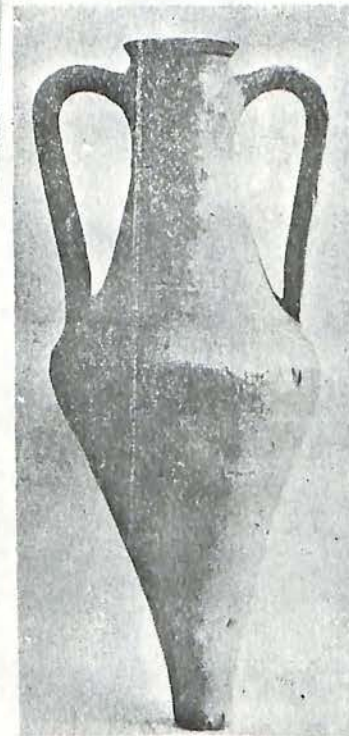

Fig. 3

PLANŞA II

Fig. 4

Fig. 6

Fig. 5

PLANŞA III

Fig. 7

Fig. 8

PLANŞA IV

b

c

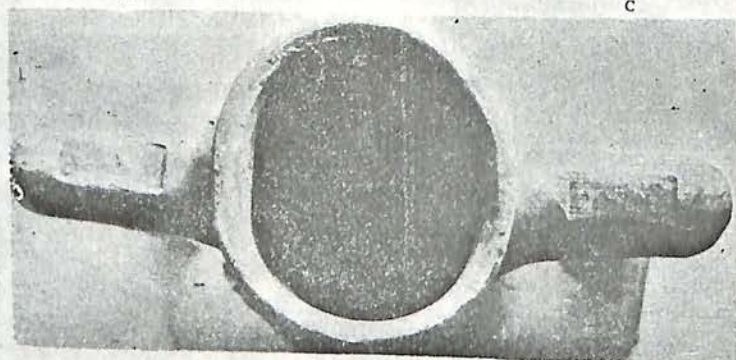

Fig. 1

a

Fig. 2

PLANŞA V

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

PLANŞA VI

Fig. 1

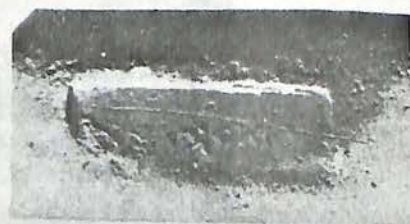

Fig. 2 a

Fig. 3

Fig. 1 a

an p. 35

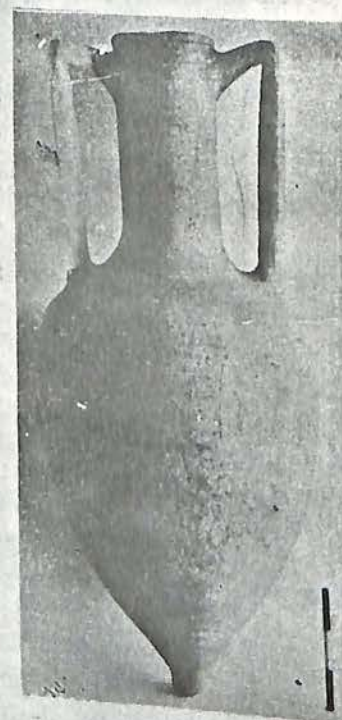

Fig. 2

PLANŞA VII

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 1 a

Fig. 2 a

Fig. 3 a

Fig. 3

PLANŞA VIII

Fig. 1

Fig. 1 a

PLANŞA IX

Fig. 1

Fig. 1 a

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

PLANŞA X

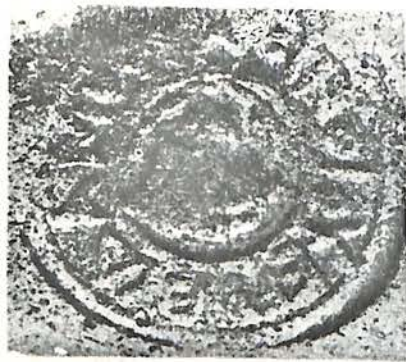

Fig. 5

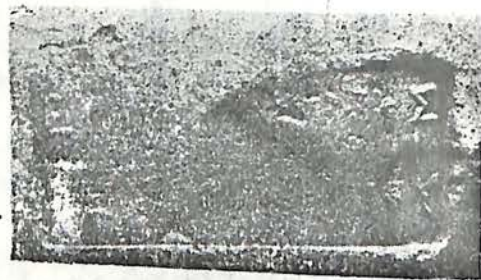

Fig. 6

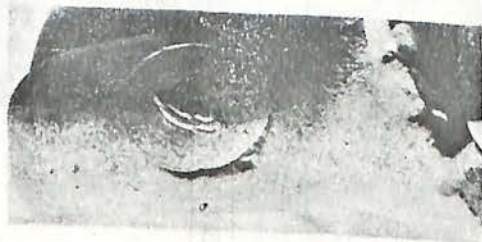

Fig. 7

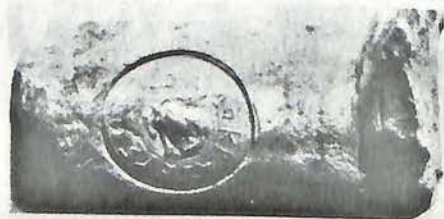

Fig. 8

Fig. 9

PLANŞA XI

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

IRON GATES MUSEUM
str.Independenței nr.2
TURNU - SEVERIN
ROMANIA

The 1st december 1964

M I S S ,

The Iron Gates Museum from Turnu-Severin (Romania)
is excavating the roman castrum DROBETA, one of the
most important military centres of DACIA INFERIOR.

We discovered here some amphoras' handles with
the seals: CTPATONEIKOY , ΠΑΥΛΟΥ and ΗΡΑΚΛΑ .

We know your works, but because we have no
possibility to study its, we beg of you to have the
amability to answer to us if the three producers are
as yet known, and then, their production's centres,
their activity's epoch, etc.

We send to you the designs of the handles' seals
discovered at Drobeta.

We beg leave to remain,

Your sincerely thankful,

M. DAVIDESCU
M. Davidescu
Iron Gates Museum's Director

1.-

ΣΤΡΑΤΟΝΕΙΚΟΥ

2.-

ΗΡΑΚΛΑ

3.-

ΠΑΥΛΟΥ

duo la factură, constituie o apariție insolită. Cu mențiunea că descoperirile izolate de amfore de pină acum ce au marcată capacitatea lor în nordul Dunării, fie în Dobrogea, au dat naștere primelor preocupări de metrologie în arheologia românească, în cazul nostru, cele circa de amfore întregi, la care neîndoios putem adăuga în viitor și fragmentele încă neselectate provenind din același depozit, vin să aducă un spor considerabil la cunoașterea vieții economice din Tomisul IV—VI e.n., a cărei activitate portuară și în chip inerent vamală, că mai trebuise amintite. Pe de altă parte se aduc contribuții substanțiale la cunoașterea unor practici metrologice, cu recipiente a căror capacitate, în cazul nostru, deseori poate fi riguros stabilită.

AMPHORES AUX INSCRIPTIONS DE L'EDIFICE ROMAIN À MOSAÏQUE DE TOMI

Résumé

Sauf la substantielle contribution qu'il apporte à la connaissance de la vie sociale, économique et artistique de l'ancienne Tomi, le grand édifice à mosaïque, situé sur la falaise de l'ouest du port moderne de Constantza s'impose par sa structure architectonique massive aussi bien que par son but fonctionnel — *vrate țării*.

Les campagnes de fouilles exécutées entre 1965—1968 dans les onze voûtes de la substruction ont mis à jour, des pièces 3 et 4, des vestiges révélant des ancres de métal, de grands clous, minerais de fer, poids de marbre et une grande quantité d'amphores piriformes — à peu près 120 — chargées de différents produits chimiques, organiques et minéraux. Les produits organiques en sont pour la plupart d'origine végétale: *colophane* (colophonium), *résine de pin* (resina pini), *tebentine* (balsamum tebentique), *résine de Chio* (mastix), *encens* (gummi-resina benanum), *myrrhe* (gummi-resina Mirra) e.a.d.s.

Les amphores piriformes, très répandues dans l'ancienne province de S. Minor, trouvent des analogies dans les zones proches du nord du Pont Euxin, nord du Danube, dans le bassin de l'est de la Méditerranée etc. Ayant des formes et dimensions semblables, ces récipients, standardisés, portent d'habitude au col ou à l'épaule des inscriptions de deux sortes: éraflées et peintes, respectivement *graffiti* et *dipinti*. Les premières, écrites en caractères graphiques latins sont exclusivement des associations des signes X et I; les autres, peintes, sont des groupes de lettres grecques, composées en grande partie de N, O et Z.

L'état précaire des inscriptions rend difficile la reconstitution de la planche (pl. 8). De toute manière, à base d'un tableau de classification, on a constaté qu'il y a des chiffres et qu'il existe une étroite relation entre les chiffres grecs et latins. Ces notations indiquent la capacité du vase que nous calculons ici en sextarii. Chaque groupe de dix *sextarii* était noté en latin par X; si l'on additionne les sigles X et I, on trouve la capacité entière du récipient. Il paraîtrait que les notations par des sigles latins marqueraient une capacité conventionnelle de dix sextarii, tandis que les notations par des caractères grecs la capacité réelle — c'est-à-dire celle du contenu introduit à un moment donné dans le vase. Et, à ce qu'il paraît, les vases étaient réutilisés, en ce cas, à plusieurs reprises, pour le transport de certains produits-marchandises.

La circonstance qu'on appliquait les inscriptions à teinture rouge en fait une de confirmation à la douane, à l'entrée dans un port et à la sortie d'un port. Cela serait encore plus vraisemblable. Ainsi s'expliquerait l'apparition sur certains amphores de deux et même trois groupes de deux lettres grecques identiques.

Les amphores aux inscriptions peintes, découvertes dans les fouilles commerciales à Tomi depuis le IVe au VIe s.n.ère et, ensemble avec les autres marchandises découvertes dans les chambres 3 et 4 de l'Edifice à mosaïque, constituent la preuve d'une remarquable pratique commerciale d'importation et d'exportation.

La tentative de localiser le centre de provenience de ces amphores d'importation nous a déterminé de considérer les découvertes de Bodrun (Halicarnassos) dans la région environnante et de fixer avec approximation la zone égéenne en tant que zone d'irradiation de ce type. Evidemment, dans la province des bouches du Danube ainsi que dans d'autres régions le type s'en est répandu, en a été mélangé et les mélanges, les interférences etc. de formes et types ont déterminé en partie la configuration d'un faciès régional.

La présence à Tomi de ce type piriforme en grand nombre, avec les inscriptions latines et grecques mentionnées constitue une première et importante base pour les investigations dans les problèmes métrologiques de l'époque.

Pontica 6 (1973) 193-208

From M.B. Waller, 5.7.77

1187
M. Gramatopol et Gh. Poenaru-Bordea, Timbres de Tomis, in 4.0.71
 Studii si Cercetari di istorie veche 1968, p. 41-61 (sans
 illustration)

1. (II 40912) Démalkès et ? = B 593 (l. IX 61, n° 2)
2. (II 40937) Démalkès et rhyton, nouveau (l. IX 61, n° 1)
3. (II 40934) Idnadès bucrâne = G 375 (l. IX 61, n° 3)
4. (II 40938) Képhisophon lyre = B 915 (l. IX 61, n° 4)
5. (II 40941) Kléostratos corne = LG 68 (l. IX 61, n° 5)
6. (col. Petrescu) Kléophon thyrses (s. lun.) = G 425 ?
7. (col. Petrescu) Kychris double-hache, nouveau.
8. (mosaïq.) -phiso, -an Mégon, vase VI,
9. (II 40925) Naïson dauphin, nouveau.
10. (II 40948) Polyon Z. Ol. étoile = B 1389b.
11. (II 41035) Satyros carquois = B 1518.
12. (II 40914) Skymnos I pithos ; ethn. de forme *Oxoius*,
 comme à B 1582, où le vase est à fond rond.
13. (40840) Skymnos I (nom renv.) corne d'ab. ; semble nou-
 veau puisque B 1574 n'est pas cité.

ajouté fin de Décembre 1977

M. Gramatopol et Gh. Poenaru-Bordea, Amphora stamps from
Callatis and south Dobroudja, Dacia 1969

119.01

1. (II 40502) Ainéas vase IV (pithos) = B 104.
2. (II 40297) Ainéas grappe = Th. 1787, Abd? 844.
3. (II 40214) Ainéas souris = Samos, Tigani et G 80 ?
4. (II 40131) Aischrion proue (nom av. omicron). Ce type semble nouveau.
- *5. (A 1013) Apoll[lodoros?] pain de ménage ; s lunaires ; ce type semble nouveau.
- 6? (II 40469) Aristarkos Timarchi crochet? Ce type semble nouveau.
7. (II 40408) Aristeidès pilos = B 282.
8. (II 40613) Aristeidès oiseau à gauche. = B 287, mais à cette référence, l'oiseau est à dr.
9. (II 40430) Aristodikos palmette = B 313.
- *10. (II) Aristodikos rosace = B 314. Semble identique au n° 1114 (Slobozeanu coll.).
11. (II 40413) Aristodikos alabastr(e. I) = B 318.
12. (II 40090) Aristodikos arybalie (Cf. Abd. 734, vase V, où l'inscr. est en fait rétrograde.).
13. (II 40809) Aristodikos crochet = B 321.
14. (II 40238) Aristodikos trophée; peut-être = B 322 (où l'attr. est nommé cabestan).
15. (40062) Aristot[à la l. sup., attr. incert; s à barres
16. (II 40387) Aristos à la l. inf., corne d'ab.?: s à barres ; le nom est sans exemple.
17. (II 40615) Aristos à la l. inf., pilos, s à barres ; le nom est sans exemple.
18. (II 40731) Aristophanès vase; s lunaires "p-ê B 409", ce qui me paraît douteux; p-ê plutôt = Abd. 787.
19. (40396) Aristophanès alabastr(e. I), s lunaires : ce type semble nouveau.
- *20. (Severeanu Coll.) Aristophanès serpent sur autel, s lunaires ; = LG 24, G 194, D 170.

21. (II 40258) Aristophanès double-hache, s à barres ;
p-ê = KGA 1419, où l'on lit Aristof[--].
22. (II 40587) Aristophanès et frg. incert.; s lunaires
23. (II 40821), 24. (II 40645), 25. (II 40743), 26. (II 40510)
Aristophanès et attr. non identifié, tous les quatre
avec s lunaires, semble-t-il.
27. (II 40760) Aristophon long vase; s à barres, nom en
bas ; "p-ê = B 426, mais à cette référence le nom
est en haut ; p-ê plutôt = B 425 ?
28. (II 40490) Aristoph[on], anneaux avec rubans, s lun.,
type nouveau, ou bien = B 328 au nom d'Aristoklès ?
29. (II 40738) Aristophon oiseau à dr., nom en bas, s
lunaires ; ce type semble nouveau.
30. (II 40880) Archéma[chon] ; main. P-ê faut-il lire Ar-
chénax et l'identifier à G 215?
31. (II 40456) [Arché]stratos, puits et vase V ; s lun.
Il faut lire Kléostratos, comme le n°96.
32. (II 40117) Archénax, chimère? ou lion? = B 440.
33. (II 40691) Archénax olpé? = B 446 (où c'est un vase IV)
34. (II 40288) Bionos carquois = B 472, bien qu'ici le
renversement de la ligne ne soit pas indiqué.
35. (II 124) Bionos vase = B 482, bien qu'ici le renverse-
ment de la ligne ne soit pas indiqué.
36. (II 40365) Bionos double-hache ; s lunaires ; ce type
semble nouveau ; la ligne sup. doit être renversée,
bien que ce ne soit pas indiqué.
37. (II 40807) Bionos massue, s lunaires. Ce type semble
nouveau, la ligne sup. doit être renversée, bien que
ce ne soit pas indiqué.
38. (II 40606) Bion abeille (nom à la l. inf.) = Can 149
39. (II 40386) Déalkos vase II, = B 536.
40. (II 40431) Déalkos colonne ion. = B 539.
41. (II 40593) Déalkos vase VI = B 551.

42. (II 40424) Déalkos lécythe ; G 239 semble différent
(vase I et incr. rétr.)
43. (II 40072) Déalkos tortue = Th. 5258.
44. (II 40676) Démalkès dauphin = B 591.
45. (II 40353) Démalkès vase VIII = B 592.
46. (II 40673), 47. (II 40064), 48 (II 40023), 49 (II 40092),
Démalkès alabastre (vase I) = G 264.
50. (II 40668) et 51. (II 40648) Démalkès vigne = G 266.
52. (II 40612) Démalkès, oiseau volant à g. = G 262 ?; le
s est indiqué à barres en haut, lunaire en bas.
53. (II 40031) D[émalk]ès oiseau en vol ? s lunaires ;
= G 262 ?
54. (II 40338) Démalkès, cigogne en vol, = G 262.
55. (II 40096), 56 (II 40140), 57 (II 40105) Ev agoras vase
II (amphore) = B 638.
- *58. (Severeanu Coll.) Hégésipolis proue = B 678.
59. (II 40611) Hégésippos base ; s lunaires ; les ex. avec
le s lun. ont tous le nom en bas.
60. (II 40179) Hérakleidès étoile à 16 rayons = B 711.
61. (II 40536) Hérakleitos arc et flèche ; ethn. de forme
Thasios, s lun. sauf le 1er s de l'ethn. (?) = B 718
et Can 23, mais aucune variante n'est semblable.
62. (II 40556) Hérophontos dauphin = B 760 ; le renversement
de la l. sup. n'est pas indiqué.
63. (II 40887) Hérophontos fourche = B 762 ("similar"). Le
omega du nom est transit o, p-ê par erreur; le ren-
versement de la l. sup. n'est pas indiqué.
64. (II 40159) Hérophontos croissant = Th. 5293; le ren-
versement de la l. sup. n'est pas indiqué; semble iden-
tique à 255 et 1116.
- *65. (Severeanu coll.) 66. (II 40709) Théopompos cargois.
= B 809 (on pourrait aussi lire Pheidippos B 1649).
67. (II 40592) Théopompos coq = B 811.
68. (II 40345), 69 (II 40820), *70 (Severeanu coll.) Théopom-
pos vase VIII = B 818; le s de l'ethn. est marqué à
barres, certainement par erreur.

71. (II 40066) Théopompos vase VIII (canthare) = B 818.
- *72. (II 41062) Théopompos puits ; p-ê D 335 avec vase V.
73. (II 40063) Théopompos massue = D 334 ; le s de la l. sup. est indiqué à barres, certain. par erreur.
74. (II 40349) Théopompos fleur dans un alabastré ; ce type semble nouveau.
75. (II 40254) Théopompos torche, probabl. = D 336.
- *76. (Severeanu coll.) [Théopompos symbole disparu.]
77. (II 40308), 78 (II 40795), 79 (II 40491) Thespon massue = B 837.
80. (II 40879) Thespon glaive ; le nom est en bas, s à barres
Ce type semble nouveau.
81. (II 40297) Idnadès vase II = B 863.
- *82. (MAC....) Idnadès tête de loup, = B 864 et LG 60.
83. (II 40815) Idnadès tête de boeuf, = StCIV 1968 n°3, et G 375.
84. (II 40043) Idnadès rhyton = B 867 ; le s du nom est marqué à barres, certainement à tort.
85. (II 40473), 86. (II 40566) Idnadès vase VIII = B 869.
- *87. (Severeanu coll.) Idnadès tête barbue^h ; ce type semble nouveau.
- *88. (II 41071) Idnadès bouclier de profil = D 343.
89. (II 40730) Idnadès pied d'amphore (est-ce à rapprocher de B 863, n° 81 ci-dessus ?)
90. (II 40655) Idnadès, attr. non identifié.
- *91. (II 40757) Képhisophon trépied ? L'attribut est incertain mais ce type semble nouveau.
92. (II 40008) Képhisophon serpent ; ce type semble nouveau les deux l. doivent être tétr, bien que la 2de seulement soit marquée inversée.
93. (II 40304) Képhisophon grappe sur une vigne ; le nom est à la l. sup. ; aucune indic. de sens n'est donnée.
Ce type semble nouveau.
94. (II 40273) Kléostratos dauphin = B 947, le nom est au nominatif.

- *95.(A 1003) Kléostratos carquois = Can. 35.
- *96.(Severeanu coll.) Kléostratos puisoir et vase V₂. Ce type semble nouveau.
- *97.(Severeanu coll.) Kléostratos corne d'ab. = StCIV 1968 n°5 et LG 68.
- *98.(Severeanu coll.) Kléostratos coq = G 404.
- 99.(II 40149) Kléostratos alabstre (vase I) Ce type semble nouveau.
- 100.(II 40635) Kléostratos cratère ; s lunaires. Ce type semble nouveau, à moins que = LG 70, vase VIII.
- 101.(II 40888) Kléophon dauphin (nom en haut, s à barres "B 974, similar, seulement un poisson"
- 102.(II 40091), 103 (II 40139) Kratistonax alabastre (v. I = Th. 1777 et Th. 2260.
- 104.(II 40608) Krinis, amphore sur le tour du potier, = B 1030.
- *105.(II 41075) Krinoménès vase VI = B 1052.
- 106.(II 40109) Kritias double-hache = B 1062.
- 107.(II 40422) Kritias étoile à 8 rais = B 1063 (référence est donnée aussi à B 1064, qui est disposé et rétrograde.
- 108.(II 40744) Kritias fruit? Ce type est p-ê nouveau, s'il est bien restitué ; ici le s est lunaire, ce qui est sans exemple chez Kritias.
- 109.(II 40006), 110 (II 40196), 111 (II 40352), 112 (II 40478) Kychris caducée. = LG 75.
- 113.(II 40240) Kychris harpon ; s à barres. Ce type semble nouveau (à moins qu'un puisoir...?)
- 114.(II 40762), 115 (II 40601) Kychris puisoir. = Abd. 125 ou Labraunda 135-1949.
- 116.(II 40070) Kychris attr. indéfini, s à barres.
- 117 (II 40817), 118 (II 40779) Kychris attr. non identifiées à barres.
- *119.(musée de Mangalia C 131) Lagétas poisson. L'attr. semble nouveau, et ce nom est toujours connu avec un autre nom (B 1082-1085).

- 120.(II 40776) Lagétas bucrâne(nom à la l. inf.) Avec un seul nom, ce type semble nouveau.
- 121.(II 40103) Léomédon grappe = B 1098.
- 122.(II 40639) Léomédon puits et vase V = B 1099.
- 123.(II 40158), 124.(II 40703) Léomédon canthare (le 2d t. avec s lun; le 1er avec s à barres, ce qui est douteux). Type sans doute nouveau, et différent de G 518.
- 125.(II 40780) Léomédon pithos (vase IV) = D 457.
- 126.(II 40461) Lysandros lion? courant à g. = B 1109.
- 127.(II 40059) Lysandros carquois = G 521.
- 128.(II 40753) Lysiklès Da- attr. non identifié. Ce type incomplet semble nouveau.
- 129.(II 40882) Mé [gad] è [s] canthare (nom en bas, s à barres) Le nom est sans exemple; "ou p-ê Mégaklès".
- 130.(II 40781) Ménédemos cratère (vase VII) = B 1168.
- *131.(A 1022), 132.(II 41142) Nauson double-hache = B 1199.
- *133.(MAC...), 134.(II 41015) Nikodemos pentalpha (nom en haut, s lunaire en bas, à barres en haut). Ce type semble nouveau.
- 135.(II 40616) Pamphaès crabe = B 1318.
- 136.(II 40893) [P] ampha [n] ès + B 1329 (et p-ê Can 57³); à lire probablen. Pamphaès.
- 137.(II 40335) Polyneikès lettre A, = B 1353 ou 1354.
- 138.(II 40110) Polyneikès lettre P = B 1375.
- 139.(II 40079) Polyon Zeus Ol et aile, = B 1389a.
- 140.(II 40763) Polyon Zeus Ol. et étoile = B 1389b et StCIV 1968 n° 10.
- 141.(II 40791) Polyon Zeus Ol et vase couché, = B 1389f.
- 142.(II 40112) Polyon Zeus Ol. et canthare debout. = Alexandrie TABC 92 ?
- 143.(II 40038) Polyon Zeus Ol. et vase. = B 1389g" (mais la référence à Dacia suggère aussi B 1389f.)
- 144.(II 40390) Polyon [Zeus Ol.] et attr. incert. = B 1389i.

145. (II 40712) [P]rexén[as] harpon = Can 64. s lunaires;
Ce nom, inconnu, est peut-être à lire Prexipolis ; pas d'indication sur le renversement de la ligne.
146. (II 40332) Prexipolis vase II = B 1417. Pas d'indication sur le renversement de la ligne inf.
- *147; (II 41065) Prexipolis putoir = B 1426 (faute d'impr. 1246) mais ici le putoir est 3, et B 1426 2.
148. (II 40578), 149 (II 40384) Pythion VI carquois = B 1449
150. (II 40409) Pythion VI corne d'ab. = B 1454.
151. (II 40520) Pythion VI corne d'ab et pilos? = B 1457.
- *152. (II 41078) Pythion III croissant, "= B 1461" mais là c'est une faucille, et ici la l. inf. n'est pas renversée, ce qui est unique pour Pythion III.
153. (II 40294) Pythion grenade = B 1467* (Pythion V, l. inf. renv.) et Can 71.
154. (II 40881), 155 (II 41017) Pythion VI osselet, = p-être B 1474.
156. (II 40725) Pythion IV? glaive ? = B 1478 "similar", et Can 74.
157. (II 40451) Pythion (VI?) putoir et vase "B 1479 similar avec sul. un putoir", mais B 1479 est de Pythion V à la l. inf. renv. et s à barres, et ici le s est lun. et la l. apparemment non renversée. = Alex VG 915, 945.
158. (II 40299) Pythion thyse enrub. = B 1483, s lun.
159. (II 41016) Pythion canthare, "B 1490 similar avec disposition différente". Le s est à barres ; aucun type au nom de Pythion n' a le nom à la l. supérieure.
160. (II 40323) Pythion IV pain = B 1495, mais ici le s est lu à barres, peut-être par erreur.
161. (II 40215), 162 (40028), 163 (40268), 164 (40374), 165 (II 40529), 166 (40758) Pythion IV table = B 1498.
167. (II 41013), 168 (40283), 169 (40632), 170 (40659) Pythion (V?) dauphin. Probablement = TABC 129 et Th. 5097, bien qu'ici la l. inf. ne soit pas indiquée comme renversée.
171. (II 40362), 172 (II 40368) Pythion trépied, = Can 73. le premier t. a un s à barres, le 2d un s lunaire. Can 73 (= G 659) est de Pythion V, et la l. inf. est renv., ce qui n'est pas indiqué ici.

- 173.(II 40562) Pythion lyre. Ce type semble nouveau.
- 174.(II 40389) Pythion cratère ; s à barres; ce type semble nouveau, et ne correspond à aucun type de Pythion si la l. inf. était renv, P. V, si le s est lun.PIVouVI.
- *175.(musée de Mangalia C 135) Pythion V roue en perspective. Ce type semble nouveau.
- 176.(II 40144), 177(II 41012) Pythion, attr. indéfini.
- 178.(II 40415) Pythion attr. disparu. Le nom est à la l. sup. ce qui est sans ex. pour Pythion (sauf n°159).
- 179.(II 40672), 180(II 40790) Satyros carquois, s lun.
" = B 1517 ou 1518", mais si le nom est bien à la l. inf. ce ne peut être que B 1518.
- *181(Severeanu coll.) Satyros carquois = B 1518 et STCIV 1968 n° 11.
- 182.(II 40222) Satyros corne d'ab. = B 1520.
- 183.(II 41014) Satyros thyrses enrub. = B 1529.
- 184.(II 40773) Satyros II & thyrses = G 679.
- 185.(II 40640) Satyros II & pithos (v. IV) = Th. 5063.
- 186.(II 40782) Satyros II & coq = D 624.
- 187.(II 40012) Skymnos II pilos et étoile = B 1558.
- 188.(II 40333) Skymnos I alabstre (v. I) = B 1578, mais le renversement de la l. n'est pas indiqué.
- *189.(Severeanu coll.) Skymnos II vase VIII = B 1580.
- 190.(II 40805) Skymnos I et vase (coupe?) " = B 1581 (où le vase est ↓) et Can 82 (où le vase est ↑). Le renversement de la l. n'est pas indiqué.
- 191.(II 40403) Skymnos (I?) attr. disparu. Le renversement de la l. n'est pas indiqué.
- 192.(II 40764) Skymnos attr. non identifié ; nom à la l. sup; ethn. à la l. inf. avec s lun. Pas de l. renv. indiquée ; une erreur est probable.
- 193.(II 40885) Télémachos faucille = B 1600.
- 194.(II 41069) Télémachos "double-hache" = B 1605. Plutôt un pilos ? Le même timbre a été publié avec dessin sous le n° 230.

- *195. (Severeanu Coll.), 196 (II 40662), 197 (II 40363) Phanoléos corne d'ab. = B 1644.
- 198. (II 40693) Phanoléos puisoir et vase = B 1646.
- 199. (II 40382) Phanoléos cratère (vase VIII) = B 1647 et Tafrali Arta si Arh. 1927 p. 39 n° 19.
- 200. (II 40654) Phanoléos thyrses enrub. = D 581.
- 201. (II 40143), 202 (II 40467) Pheidippos oiseau à g. = B 1652.
- *203. (II 41064) Philé[mon] thyrses (nom à la l. sup.) Le nom est sans exemple. Il faut sans doute lire Philiskos = Abd. 445.
- 204. (II 40015) [Philo] démo[s] vase. A lire probablement Nikodemos (canthare G 573 ou vase VI B 1263).
- 205. (II 40360) Philokratè[s] proue ; nom à la l. sup. Ce nom est sans exemple.
- *206. (musée de Mangalia C 123) Chairéas gouvernail = B1691
- 207. (II 40493) Chairéas olpé (vase VI) = B 1695.
- 208. (II 40591) [Chair]éas vase = B 1695 (ou G 733, D 704)
- 209. (II 40249) [Chair]éas proue, s lun. Ce type semble nouveau.
- 210. (II 40116) [Chai]réas harpon, s à barres, ce qui n'est jamais avec Chairéas ; p-ê Aineas gaffe G 83 ?
- 211. (II 40620) Chairéas oiseau volant? Ce type semble nouveau.
- 212. (II 40633) Chairéas attr. non identifié.
- 213. (II 41018) [Chai]réas attr. indéfini. Le s est à barres ce qui n'est jamais le cas avec Chairéas ; la restitution est douteuse.
- 214. (II 40647) Cha[iréas] attr. disparu.
- *215. (MAC...) [Chai]réas attr. disparu.
- 216. (II 40508) Chestia harpon (nom en bas, s à barres). Ce nom est sans exemple.
- 217. (II 40075) A[] attr. disparu.
- 218. (II 40169) A[] eis pilos. La lecture est douteuse.

- 219.(II 40176) A[...st]... attr. disparu, s lunaire, nom en bas ; nom en Arist- ?
- 220.(II 40532) Apol[...]
Apol[lodoros] attr. disparu ; nom en bas ; p-ê
- 221.(II 40286) Apollô[...]
jamaïs le nom n'est, comme ici, à la l. supérieure.
- 222.(II 40687) Aris[...]
Aristoklès ? attr. disparu ; s lunaire ; p-ê
- 223.(II 40093) [Ar]ist attr. disparu ; s à barres.
- 224?(II 40272) Hér[...]
mais le nom n'est jamais à la l. supérieure.
- *225.(MAC...) Th[...]
] croissant ? ; s à barres.
- 226.(II 40877) K[...]
] deux fleurs ; lecture douteuse.
- *227.(MAC...) ...
] vase ? ethn. rétr. ? ; très douteux.
- 228.(II 40068) Iwsima[...]
est sans exemple. proue ; (nom en haut). Ce nom
- 229.(II 40324) [piôna] ? attr. disparu ; erreur certaine,
nom en haut, s à barres.
- *230.(II 41069) Télémachos double-hache plutôt pilos ;
= B 1605 ; ce timbre est publié sous le n°194.
- 231.(II 40785) ...
] attr. non identifié ; nom en haut, s à barres.
- 232.(II 40204) ...
] tête de loup ; peut-être à lire
Idnadès ? (Cf n° 82).
- 233.(II 40649) ...
] oiseau à g. ; nom en bas, s lun.
- 234.(II 40332) ...
] pithos (vase IV) ; nom en bas.
- 235.(II 40156) ...
] attr. disparu ; nom en bas, s lun.
- 236.(II 40046) ...
] squelette d'animal ? ; nom en bas, s lunaire.
- 237.(II 40106) ...
] attr. indéfini ; nom en bas, s à barres.
- 238.(II 40784) ...
] attr. non identifié ; nom en bas, s lunaires.
- 239.(II 40177) ...
] cratère ; nom en bas, s à barres. à lire Aristodikos plutôt que Léodikos (G 167 vase VII crat. à vol. Aristodikos).

240. (II 40160) ...]ēa[... pilos ; nom en bas, s à barres.
- *241. (MAC A1016) ...]ēnae. attr. indéfini ; à lire probablement Archénax, p-ê B 1445 (vase I à g.).
242. (II 40395) ...]iliou âne et caducée ; nom en bas ; s à barres ; attribut et nom paraissent sans exemple.
- *243. (Severeanu coll.) ...]istid[... alabastre (vase I) à lire Philistidès = B 1674.
244. (II 40404) ...]kates[... corne d'ab. ; nom en bas, s à barres ; lecture douteuse.
245. (II 40811) ...]kl[... attr. indéfini ; nom en bas, s à barres.
246. (II 40114) ...]l[... attr. disparu ; nom en haut.
- *247. (MAC...) ...]ln[. gouvernail? (ou an?) "= B 1936 similar", qui paraît différent : l'attribut est à rapprocher du vase de B 425 (Aristophon).
248. (II 40255) ...]lkim[. tortue. = G 117 (Alkimos).
249. (II 40041) Mes et ? vase, fire-tree, branche et canthare ; p-ê B 251 (Mes Ari, vase, branche, canthare).
250. (II 40171) ...]med[... canthare ; nom en bas, s lun. p-ê Léomédon (G 518, vase IX, ou VI ?).
251. (II 40890) ...]ménik[. abeille, nom en bas, s à barres.
252. (II 40701) ...]nar[... carquois ; nom en bas, s lun. probabl. Lysandros G 521, D 460.
253. (II 40089) ...]ned[... cratère ; nom en bas, s à barres ; probablement Ménédémós, B 1166 ou 1168.
254. (II 40486) ...]VVAΔO... ? non identifié ; nom en haut, s à barres ; probablement Poulyadon.
- *255. (MAC...) ...]nt[... croissant ; nom en haut, renv., s lunaire ; probablement Hérophontos Th. 5293. Ce timbre semble le même ex. que n° 116 (Slobozeanu coll.).
256. (II 40241) ...]jodik[... cratère, nom en bas ; probablement Aristodikos cat. à vol. G 167.
257. (II 40794) ...]sten[... lily? ; nom en haut, s à barres.
258. (II 40067) ...]td[...]di[... pilos , nom en bas.
259. (II 40814) ...]to[... vase à pied, nom en bas, s lun. p-ê Aristoklès ou Diagoras ?

(p. 328, left)

120

ari de Istorie Veche, XII, 1961

121

24.II.64

123.01

DISCUȚII ȘI NOTE

DISCUȚII ȘI NOTE

4

ale trase în afară și rotunjite. La limitele
cerc puternic incizat, drept linie de demarca
Picioarul, la ambele vase, închide o s
mai multe benzi circulare de culoare nea
cu alte benzi roșii ce includ cercuri inc

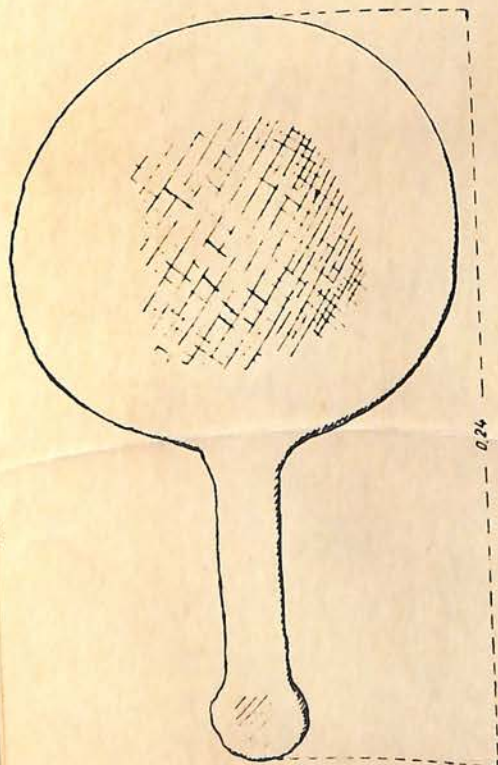

Fig. 1. - Oglindă elenistică, din bronz.

Interiorul propriu-zis al vaselor prez
cu fond vegetal, puțin diferite: unul are
sint dispuse crucial palmete duble. Cel
excepția faptului că apare numai un sing
înaintea arderii.

Corpurile, în întregime, sint acoper
exteriorul bine lustruit și interiorul mat.
fețele exterioare închise de picioarele in
din pricina ușoarelor loviri, se vede culoa
cu foarte puține urme de mica.

fum¹, căruia îi lipsește gura și tortița. Corpul de
10 m, se termină printr-un gît zvelt, care indică
conică, cu baza mare sus². Jos, vasul se termină
sătură directă cu corpul, marginea fiindu-i trasă
în afară și ușor teșită în
interior. Ornamentul feței
anterioare are o notă
deosebită: prin aplicarea
firnisului negru-măsliniu
pe fondul roșu al corpu-
lui, s-a rezervat o palmetă,
identică ca aspect general
celor întâlnite în interiorul
celor două cupe descrise
mai sus, cu deosebirea că
aici palmeta e încadrată
de cîte trei benzi roșii,
laterale, în poziție verti-
cală, ce descresc în înăl-
țime pe măsură ce se de-
părtează de palmetă (fig. 5).
Suprafața interioară în-
chisă de picioarul vasului
a rămas roșie-pal, fără
urme de mica.

f) Ceramica fragmen-
tară, descoperită în același
punct cu vasele elenistice,
este de proveniență locală,
din pastă de calitate infe-
rioară, amestecată cu pie-
tricele — uneori mai abun-
dente — și cu cioburi
pisate. Aspectul general
este zgrunțuros. Lutul com-
mun și arderea incom-
pletă au dat naștere la
diferențe de culori și nu-
anțe în cadrul aceluiași
fragment: negru, cafeniu

teva fragmente ce stau în atenția noastră, apar-
și lustruite superficial. Puțin mai îngrijit sint
decorate cu briu alveolat întrerupt la intervale
proeminente.

de grecque, p. 264.

fost descoperit recent la Mangalia.

lenistic Period

1, pp.387-393.

of Dobrogea, about

e dug out in the

Out of the fourth

numbers 1-5, came

local make,

d in the sections

which fact has

to light a human

ng its body, but

ins, made us suppose

representing the

l found by the

es, Thasos amphora,

ing dimensions:

ing a little

aller disc, with

y concave-convex

the polished has

he metal. It

ian article)

produced at

Contrary to

Olbia and scattered into the adjoining regions] Only that differently to
the examples produced at Olbia, for instance, in the ~~antiquary~~ V - VI centuries
B.C.² in which the handle is attached to the disc through, in our case the
two parts form one body. It isn't at the same time uninteresting to notice

...le trase în afară și rotunjite. La limitele
 cerc puternic incizat, drept linie de demarca
 Piciorul, la ambele vase, închide o s
 mai multe benzi circulare de culoare nea
 cu alte benzi roșii ce includ cercuri inc

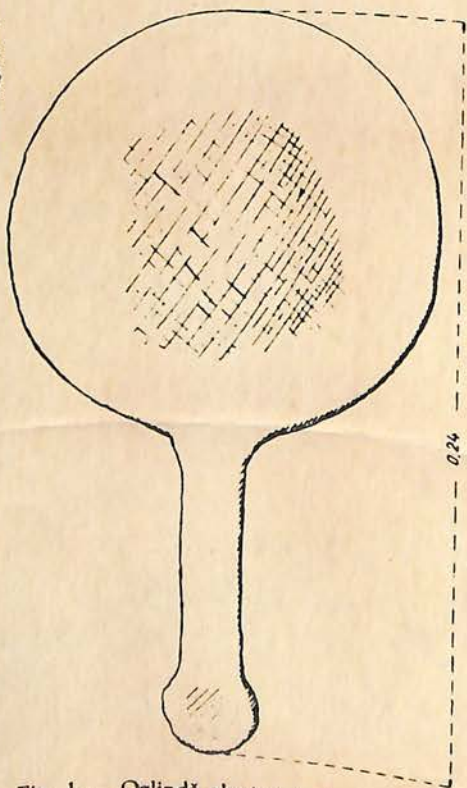

Fig. 1. — Oglindă elenistică, din bronz.

Interiorul propriu-zis al vaselor prezintă
 cu fond vegetal, puțin diferite: unul are
 sunt dispuse crucial palmete duble. Cel
 excepția faptului că apare numai un sing
 înaintea arderii.

Corpurile, în întregime, sunt acoperite
 exteriorul bine lustruit și interiorul mat. În
 fețele exterioare închise de picioarele inc
 din pricina ușoarelor loviri, se vede culoare
 cu foarte puține urme de mica.

e) Lekytos, vas mic de parfum¹, căruia îi lipsește gura și tortița. Corpul de formă tronconică, înalt de 0,100 m, se termină printr-un gît zvelt, care indică totuși o gură larg deschisă, tronconică, cu baza mare sus². Jos, vasul se termină cu un picior scund, ce face legătură directă cu corpul, marginea fiindu-i trasă

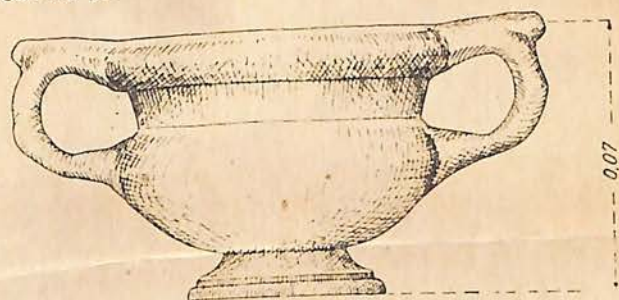

Fig. 3. — Kantharos.

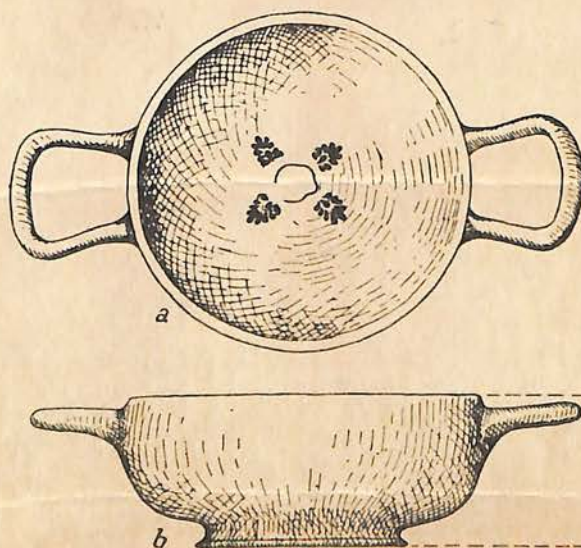

Fig. 4. — Cupă elenistică. a, văzută de sus; b, văzută din profil.

în afară și ușor teșită în interior. Ornamentul feței anterioare are o notă deosebită: prin aplicarea firnisului negru-măsliniu pe fondul roșu al corpului, s-a rezervat o palmetă, identică ca aspect general celor întâlnite în interiorul celor două cupe descrise mai sus, cu deosebirea că aici palmeta e încadrată de cîte trei benzi roșii, laterale, în poziție verticală, ce descresc în înălțime pe măsură ce se depărtează de palmetă (fig. 5). Suprafața interioară închisă de piciorul vasului a rămas roșie-pal, fără urme de mica.

f) Ceramica fragmentară, descoperită în același punct cu vasele elenistice, este de proveniență locală, din pastă de calitate inferioară, amestecată cu pietricele — uneori mai abundente — și cu cioburi pisate. Aspectul general este zgrunțuros. Lutul comun și arderea incompletă au dat naștere la diferențe de culori și nuanțe în cadrul aceluiași fragment: negru, cafeniu

închis, cafeniu deschis. Cele cîteva fragmente ce stau în atenția noastră, aparțin unor vase lucrate cu mîna și lustruite superficial. Puțin mai îngrijit sînt lucrate două fragmente (fig. 6) decorate cu brîu alveolat întrerupt la intervale aproape egale de butoni mai proeminenți.

¹ Max. Collignon, *L'Archéologie grecque*, p. 264.

² Un lekytos aproape identic a fost descoperit recent la Mangalia.

★

Descoperirea acestor materiale în raza comunei Nuntași aduce o contribuție în plus la cunoașterea ariei de răspândire a culturii materiale din perioada elenistică în cadrul teritoriului rural al Istriei. Situată la aproximativ 15 km sud-vest de cetate, deci cam la aceeași distanță ca și Tari-verdi, de unde săpăturile anterioare au scos la lumină nenumărate materiale aparținând aceleiași culturi, comuna Nuntași poate constitui obiectul unor viitoare investigații capabile să suscite un interes deosebit. Cunoașterea aprofundată a ceramicii elenistice și băștinașe de aici pe baza cercetărilor viitoare și mai cu seamă plasarea exactă în timp a materialelor descoperite ocazional și înseamnă aici n-ar mai «rămâne încă o problemă deschisă pentru stadiul actual al studiilor arheologice»¹. O încercare de elucidare a acestui punct obscur — pe baza puținelor materiale descrise în cadrul restrâns al acestor referințe — ar constitui o acțiune prematură și temerară. Totuși, putem spune că elementul esențial pentru datarea materialului descoperit îl constituie amfora de import tasiiană. Caracteristicile generale și particulare ale amforelor de acest tip sînt tratate pe larg în lucrarea citată² pe categorii bine determinate și datate. Vom folosi deci cu precădere acest punct de orientare. În plus un ajutor substanțial ni-l furnizează constatările cercetătoarei G. A. Tsvetaeva de la Panticapeum³, unde, demon-

Fig. 5. — Lekytos.

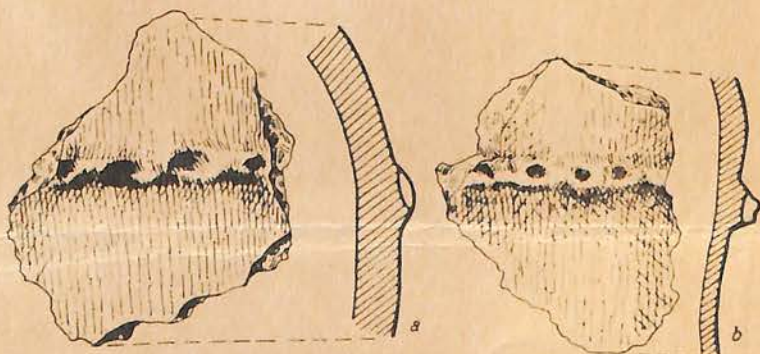

Fig. 6. — Două fragmente ceramice locale.

strează ea, nu se pot cunoaște încă centrele cu care cetatea nord-pontică întreținea relații comerciale, dar în orice caz, excluzînd Attica, orașele din Asia

¹ Histria, I, 1954, 437.

² V. Canarache, op. cit.

³ G. A. Tsvetaeva, *Вопросу о торговых связях Пантикапея*, în MIA, 56, p. 194–195

A. Radălescu, "New Archaeological Evidence from the Hellenistic Period at Nuntasi," Studii si Cercetari de Istorie Veche, XII, 1961, pp.387-393.

p.387

Near the community Nuntasi, district of Istria, region of Dobrogea, about a kilometer west of the village, the collective peasants ~~have~~ dug out in the summer of 1958 several trenches for storing the feed corn. Out of the fourth trench/^{out} of the five dug, numbered from east to west, with the numbers 1-5, came out a series of archeological material: ceramic fragments of local make, pottery vases, and one bronze mirror. In the removed earth and in the sections of the trenches, many human and animal bones were discovered, which fact has incited us to make a little dig in the west section. So came to light a human skeleton lying in horizontal position with arms stretched along its body, but contrary to the expectation, without any funerary inventory.

The grave, as well as the presence of the other bone remains, made us suppose the existence of ^{a necropolis} ~~an acropolis~~ on this spot, the animal bones representing the remains of the offerings.

But what makes the subject of this article is the material found by the workmen which consists of: bronze mirror, four Hellenistic vases, ^a Thasos amphora, and several pottery fragments of local make.

a) The bronze mirror is well preserved and has the following dimensions: diameter of the disc 0.137 m; the length 0.240 m; the handle being a little thicker than the disc ~~and~~, ends below again with a much smaller disc, with a diameter of 0.030 m (fig 1.). The disc of the mirror slightly concave-convex ^{originally} was initially well polished so as to reflect ^{image} the pictures, but the polished has almost completely disappeared because of the decomposition of the metal. It is a hand mirror - considering its analogies ¹. [(Title of Russian article) The author refers exclusively to a number of bronze hand mirrors produced at Olbia and scattered far into the adjoining regions] Only that ^{Contrary} differently to the examples produced at Olbia, for instance, in the ~~xxxxxxx~~ V - VI centuries B.C. ² in which the handle is attached to the disc ~~through~~, in our case the two parts form one body. It isn't at the same time uninteresting to notice

that maybe in its time the mirror may have had a wooden frame. The ^{border} edge of the mirror being absolutely straight may be an indication in support of our presumption.

b) The amphora of red brick color with traces of fine sand in its paste, has the following dimensions: height 0.710 m; the maximum diameter is 0.259 m; the diameter of the rim is 0.108 m, corresponding faithfully with the shape of the amphoras from Thasos; the rim has a lip slightly flaringin the interior. The svelt cylindric neck and the nearly conically shaped body ^{has} with beautifully designed lines and with a round lengthened stand. The applied handles are attached to the neck directly under the rim and below they are posed on the shoulders of the body. One of them has a right rectangular stamp faintly printed in whose center is ^{partly} visible a krater; on two of the sides the preserved inscription has the following text:

ΘΑΣΙΩΝ
ΠΥΛΑΔΗΣ

Surely on the other long side which is faded away (of the stamp) ^{written} was another word, as also on other examples discovered at Istria ¹.

According to the classification set up in the book of V. Canarache ², the series of Thasian amphoras are included in the group number 6 of the tableaux sinoptiques. ΠΥΛΑΔΗΣ being the name of the producer. Contrary, however, to our example, the one ^{cited} ~~highlighted~~ has in the center of the stamp a symbol of a bunch of grapes (?) and not that of a krater (fig 2).

The four vases of Hellenistic origin are well preserved, two have different shapes and the other two are identical.

c) Kantharos, of reduced dimensions: height 0.070 m; diameter of the rim 0.074 m; the rim is thickened and rounded on the outside and on its top part shows a ridge. The handles are slightly elevated and at the extreme lateral part with a knob. The body has at the center a strong groove whose width of 0.008 m coincides with the ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ circles closed by the handles.

At the lowest part ^{foot} it ends with a ~~trunc~~ ~~stand~~ of tronconic shape, not very elegant (fig 3).

At the small break made at the rim by digging one can see the fine red clay with small particles of mica. The interior of the vase has at its bottom a design consisting of three concentric circles ^{in relief} /impressed in the clay before the firing.

The whole vase, inside and outside, is covered with olive black glaze, and at times only black. The exterior is matt.

d) Cups nearly identical in shape, dimension, color, and decoration.

The first one has the height of 0.063 m; the diameter at the rim 0.130 m; the second the height of 0.065 m; the diameter of the rim 0.130 m. The rims ^{curved} have the lips bent towards the interior. The bodies have an almost cylindrical shape. Both have round handles in section and the space between them and the vase is trapezoidal. The extremities are slightly elevated above the horizontal line. (fig 4) The feet, short but wide, have the edges pulled to the exterior and rounded. At the joining point of the sides and the feet there is a strongly incised circle as a marking line between these two parts. The foot in both vases enclosed a decorated surface. This consists of several circular bands of black applied color on the red background, alternating with other red bands that include ~~incised~~ incised circles.

The interior of the vases themselves present this time on the bottom decorations with floral background a little different: one has a central incised circle around which are placed crosswise double ~~palmettes~~ ^{as a} All imprinted before firing. The bodies ~~on the whole~~ are covered with black or brownish-black glaze, the exterior being well polished, and the interior, matt. From this rule make an exception the exterior sides included by the ringlike feet. In part, the glaze has chipped off from the light hittings and one can see the color and the fine texture of the glaze, orange yellow with very slight traces of mica.

e) Lekythos, small perfume vase ¹, whose rim and little handle ^{are} ~~is~~ missing. The body again of tronconic shape .100 m high and with svelt neck, which

however indicates a widely opened mouth of tronconic shape with larger part above² [A lekythos nearly identical was discovered recently at Mangalia]. Below the vase ends with a short foot that makes direct contact with the body, its edge being pulled towards the exterior and slightly curved on the inside. The ornamentation of its anterior side has a special touch: through the application of the olive black glaze on the red background of the body was reserved a palmette identical in ^{general} appearance to those encountered in the inside of the two cups described above with a difference that the palmette here is framed by three ^{lateral} red bands in vertical position which decrease in height as they get further away from the palmette (fig 5) . The interior surface enclosed by the foot of the vase has remained pale red without traces of mica.

f) The fragmentary pottery discovered at the same place with the Hellenistic vases is of local province origin - of clay of inferior quality mixed with little stones - sometimes more numerous -that have been crushed. The whole aspect is gritty. The common clay and the incomplete firing have given different colors and shades in the same ~~xxxxxxxxxxxx~~ piece: black, dark brown, light brown. The few fragments that come to our attention belong to some hand worked vases and polished on the surface. A little more carefully made are two fragments (fig 6) decorated with ^{an} alveolated belt ^{interrupted} discontinued at ^{nearly equal} intervals by more prominent knobs.

p. 391

The discovery of this material in the radius of the Nuntash community brings a further contribution to the knowledge of the expansion area of the material culture of the Hellenistic period in the ^{rural} territory of the region of Istrée. ^{Situated} ¹⁵ ~~Thxxxxxxxxxxxx~~ at approx. 15 kilometers southwest of the fortress, hence ^{almost} nearly at the same distance as Tariverdi from ^{which} ^{earlier} where the anterior excavations have brought to light innumerable material belonging to the same culture, the community of Nuntash can make the object of some future investigations that ^{may} ~~can~~ bring up special interest. The ^{better} knowledge of the Hellenistic and local pottery from here, relying on the future investigation, and especially

the exact placing in time of the materials discovered occasionally, ^{laid out} arrayed here wouldn't remain any longer "an open problem for the actual state of the archeological studies". ^{An attempt} A trial to clear this dark point - on the basis of the few discovered materials in the narrow context of this reference - would make up a premature and not well founded action. However, we can say that the essential element for dating of the discovered material is brought by the amphora of Thasian import. The general and particular characteristics of the amphoras of this type are treated largely in the mention^{ed} work² on well determined and dated categories. We shall therefore use this point of orientation. Further substantial help is brought by the ~~statement~~ statement of the investigator G. A. Tvetaeva from Panticapeum³ ^{in which} where she demonstrates, that the north ^{pontical} pontic citadel entertained commercial relations cannot^{yet} be known, but in any case, excluding Attica, the cities of Asia Minor were not the last ones¹ in the frame of this activity of the Hellenistic period. "...in the materials from Panticapeum from the III to the II centuries B. C. appear new groups of painted vases. The ceramic with red figures comes out of use. In its place appear the pottery with black glaze...." ¹

p. 392

The ^tstatements of the Russian investigator are generally valid also for the west-pontic colonies. For this ^{ing} reason keep in mind these deductions that surround the vases described above as well as the "essential element" of this problem - the ^{stamped} amphora of Thasian import - we can ^{correlate} coincide even in presumptuous form the placing of the objects discovered at Nuntash at the end of the IV century and the ^{III} IX century B.C.

The Hellenistic vases as well as the pottery fragments of local origin, the first imported into the region between the lower Danube and the sea through the intermediary of the west pontic colonies have been used by the autochthonous population, in our case always ^{for} in ritual ^{purposes} scopes. Their practical utility, however, ~~has~~ has many-faced aspects, and this fact is no longer unknown. More is known at the same time that their image constituted in antiquity a good ornamental subject for inscriptions, mosaics, stamps on the amphora handles etc.

As we have already had the occasion to affirm, the discovery from
complete
Nuntash imposes with necessity an investigation which should lead to a
definite determination from all points of view, of the necropolis whose
existence we presume at the point of this discovery. The numerous aspects
of coexistence of the two elements of material culture, ~~would be made clear~~
different as to ethnical origin but which have influenced each ~~in~~ other
in an environment populated by local people, would be made clear.

It remains that the ^{near as possible} future should be the start of organized investigations
that should lead to the clearing up of all problems of archeological consequence
that brings up the necropolis of Nuntash.

THE UNIVERSITY
SOUTHAMPTON
TEL. 56331

16.iv.64.

Dear Virginia,

Many thanks for your letter. I hope your guiding proved successful and enjoyable, as I am sure it did. My student seems to have been well taken care of in the Stoa, so all seems well.

I am returning the Rumanian article with the translation. What Lucy wrote was mostly correct, though I think she went a little high in her dating. The kantharos and the bolsal could go down into the second quarter. However, the main point is that they belong to the first half of the century and have nothing to do with Hellenistic.

My reserve over the ~~Kerone~~ Kroroni article was pure ignorance, as all my text is in Princeton and I can't remember what decision was reached over the matter. Sorry if I seemed to be cold and distant.

Best wishes,

Brian Spalton.

125a

MUZEUL REGIONAL

Secția de Arheologie "Vasile Pârvan"

Str. Elena Pavel Nr.23

CONSTANTA - R.P.ROMINA

Mrs.

V I R G I N I A F . R . G R A C E

AGORA EXCAVATIONS , AMERICAN SCHOOL OF CLASSICAL STUDIES

A T H E N S

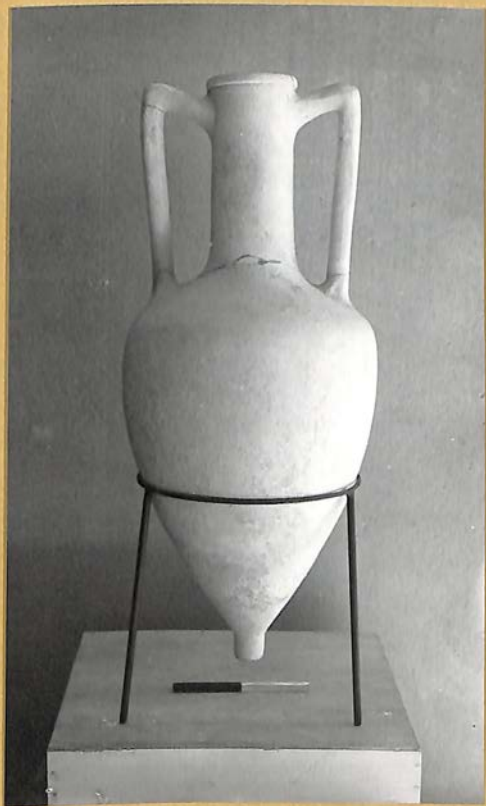
G R E E C E

1256

18
981

ת"ס' היגאטיון.....
Negative No.....

126b

ת"ס' החפץ.....
Inventory No.....

Key, no.

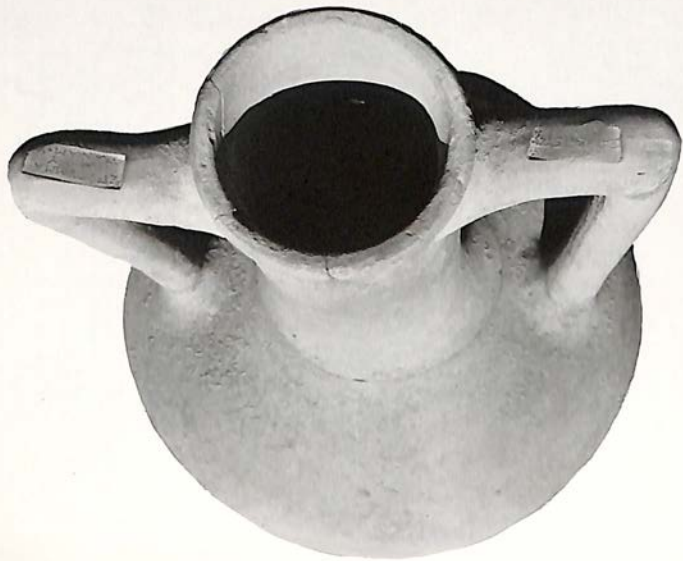
משרד החפצים
Department of Antiquities
Ministry of Education and Culture
State of Israel

ד"ר הלנה בייברקראוט, מצלמת אמנותית, ירושלים, רומניה

HELENE BIEBERKRAUT, Artist Photogr. Jerusalem, Romenia

Jar from Abu Shusha near Mishmar Ha'emeq

cf. no. 23270

Negative No. מס' הניגטיב

1276

Inventory No. מס' החפץ

Copyright

Department of Antiquities
Ministry of Education and Culture
State of Israel

Σ 1276

1276
Σ 1276
א/ח/א

Neg no. 23290

הזנה ביברקראוט, חצלח אחויתח יושלים, רומניה
HELENE PIEBERKRAUT, Artist Photogr. Jerusalem, Romenia

Jar from Abu Shusha near Ashmunat Ha'emeg

of no. 23289

כל הזכויות שמורות
לאורך השתתפות
השדרה המרכזית
המדינה

None of the **עם חזקת אשתי**

Inventory 100,000

Copyright

Department of Antiquities

הקלה בינדקראוט, קעלמח אמוניות ידושים, קעסט
MELENE BIEBERBAUT, Artist Photogr. Jerusalem, Romem

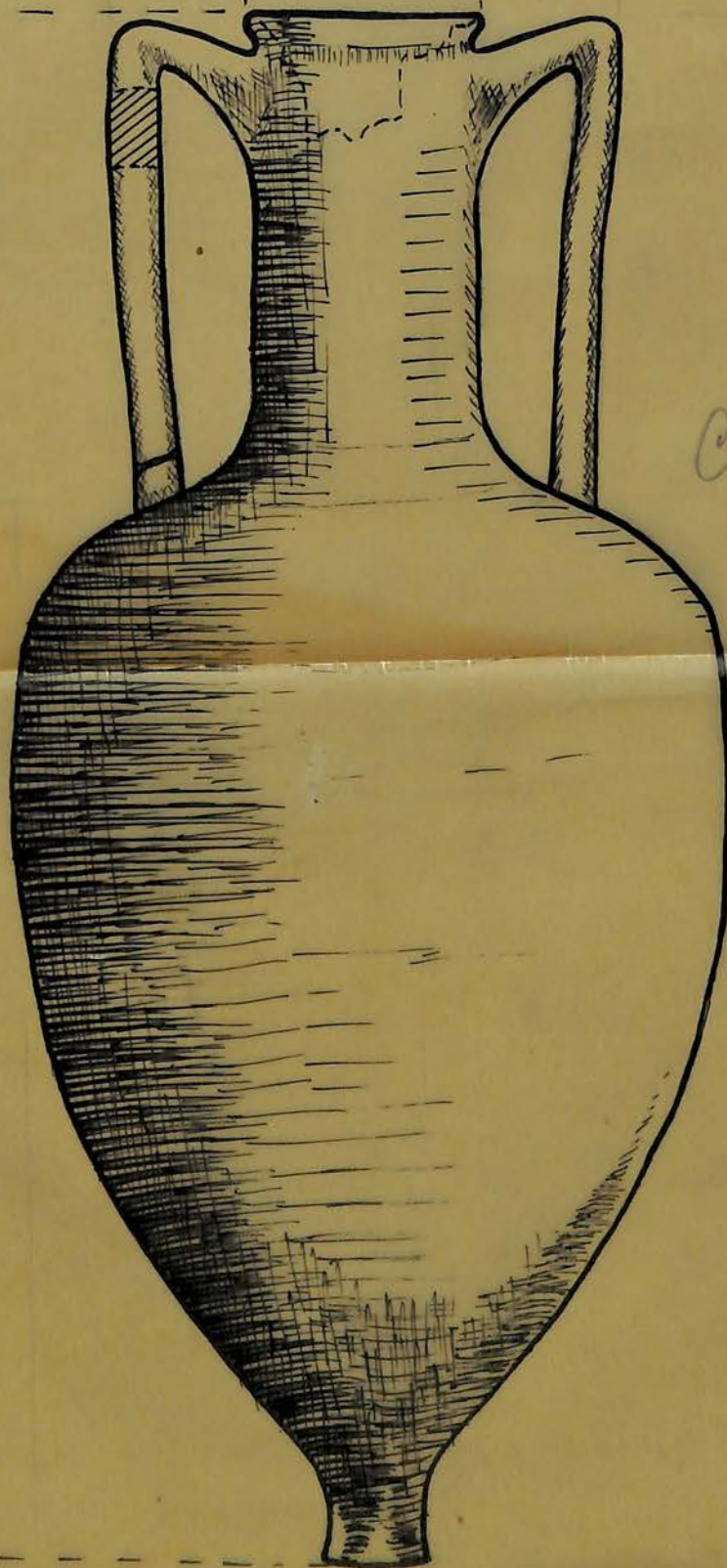
Comana

J.P. 17.87.35
This could be
3rd or 2nd C.C.

ΤΙΜΑΡΑΤΟΥ

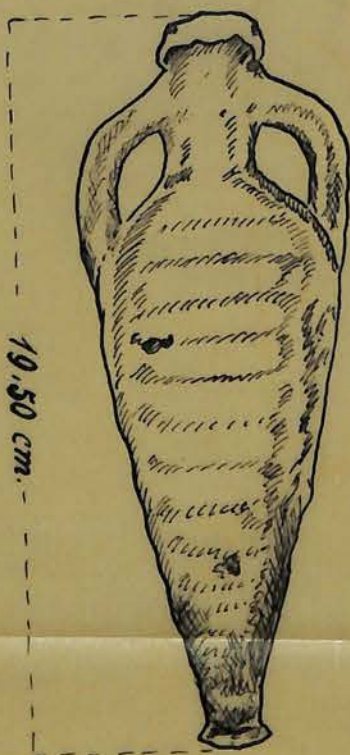
ΕΥΡΥΤΙΜΟ
ΔΙΚΟΥ
ΠΑΝΑΜΟΥ

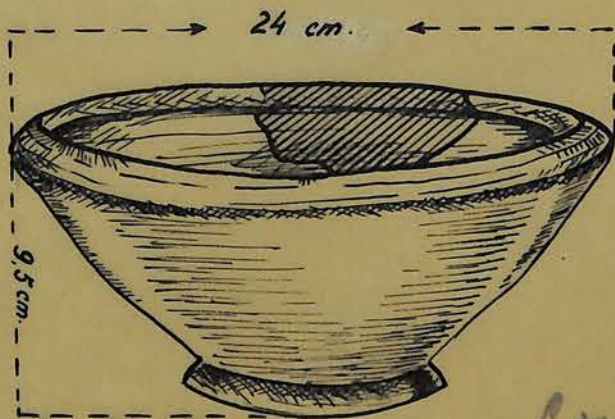
12 cm

Comana

84 cm.

Comana

 $\frac{1}{3}$

Comana

Comana

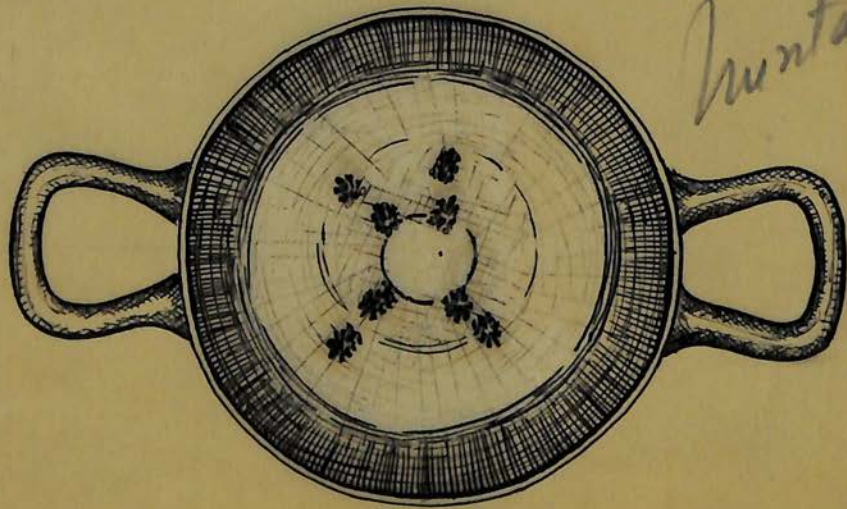
139

13 cm -

6.3 cm

mintai

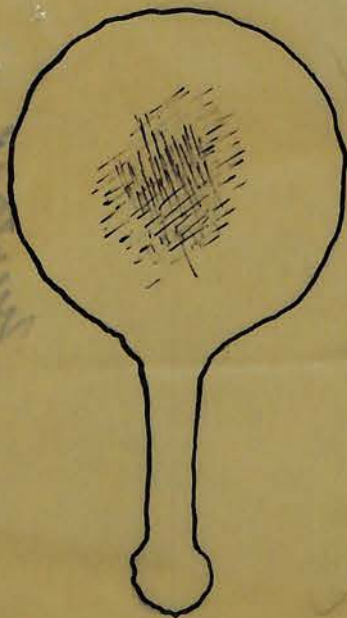
Muntass'

135

136

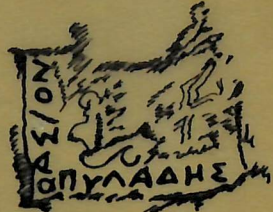
$\frac{1}{3}$

24 cm -

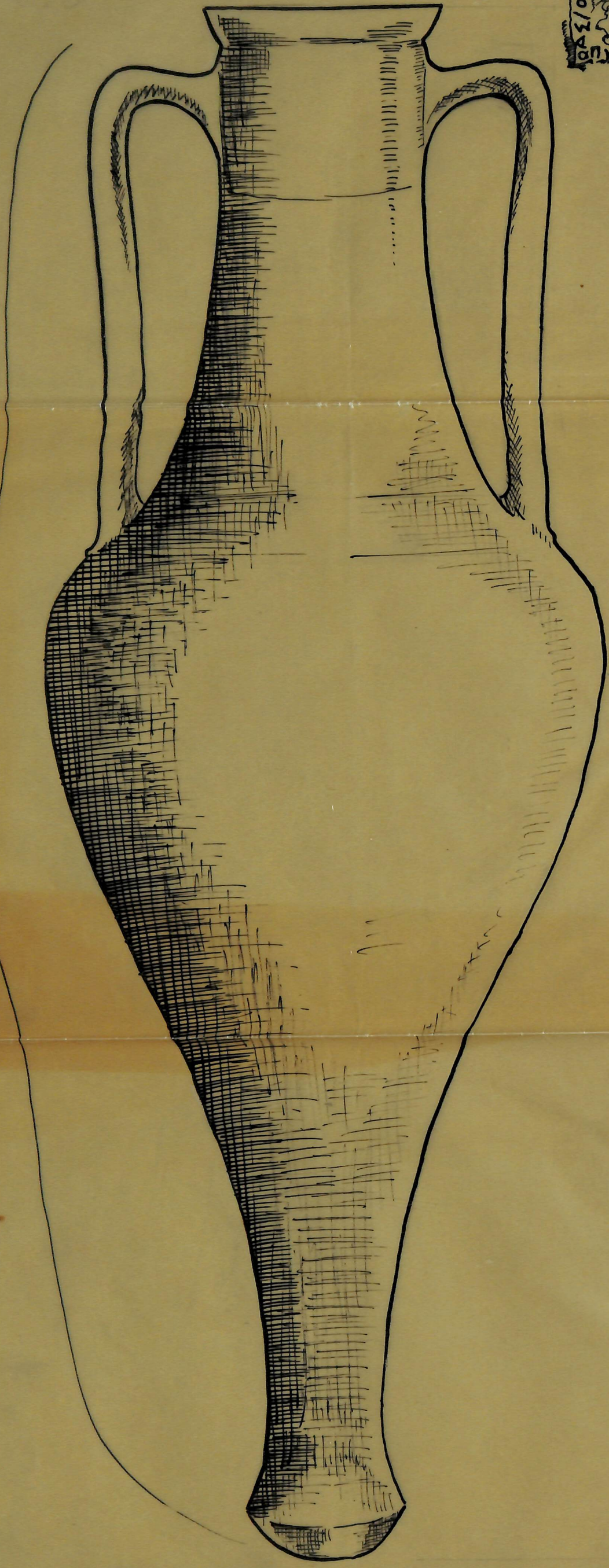
Kuntasi'

1
2

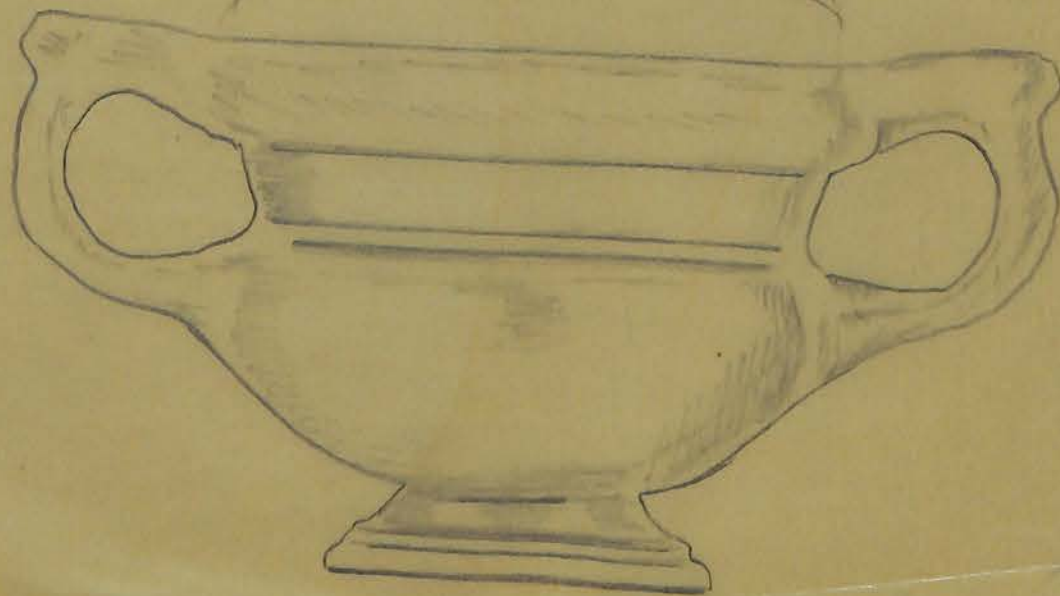
Amphora

74 cm.

139

74 cm.

7 cm.

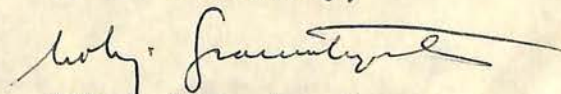
November 3, 1968

Dear Miss Grace,

Thank you for your letter of October 12, 1968. I hope the abstracts I sent to you were received, if not I shall proceed to a new dispatch. I have sent no copy to the various foreign archaeological schools in Athens and I shall be very much obliged to you if you will do it in my name. If you need a greater number of copies I shall send them at request. I suppose the same archaeological schools would be perhaps interested to have copies of my articles published in Rumania. Can I make use of your kindness sending this material to your adress?

I am awaiting for your answer.

Yours sincerely,

Mihai Gramatopol

BLACK SEA AREA. RUMANIA : VARIOUS

206